BİLECİK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

CUMHURİYET TÜRKİYESİ KÜRT SORUNU

Enis GÜNEY
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ali AYATA

BİLECİK, 2011

BİLECİK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

CUMHURİYET TÜRKİYESİ KÜRT SORUNU

Enis Güney
Yüksek Lisans Tezi

Yrd. Doç. Dr. Ali AYATA

BİLECİK, 2011

BİLECİK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	**YÜKSEK LİSANS/DOKTORA** **<u>JÜRİ ONAY FORMU</u>**

Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ……………..………tarih ve ……………… sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından **27.05.2011** tarihinde tez savunma sınavı yapılan **Enis GÜNEY'**in **" Cumhuriyet Türkiyesi Kürt Sorunu"** konulu tez çalışması Kamu Yönetimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE
(TEZ DANIŞMANI) : **Yrd. Doç. Dr. Ali AYATA**

ÜYE : **Yrd. Doç. Dr. Murat ERCAN**

ÜYE : **Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÜNLÜ**

ÜYE :

ÜYE :

ONAY

Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
………/………/……… tarih ve ……………/………… sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim süresince maddi manevi yardımlarını esirgemeyen anneme ve babama, sevgili eşim Sumru Mermer Güney'e, tezi bitirmem konusunda beni sürekli motive eden kayınpederim TEDAŞ İl Müdürü Halil Mermer'e, doküman ve belge temin etmede bana yardımcı olan arkadaşım Metin Tekden'e, sevgili meslektaşlarım Ömer Tufan, Ahmet Özkan ve Taner Gül'e, kadim dostum Hüsamettin Yüksel'e ve tez danışmanım, saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Ali AYATA'ya teşekkürü bir borç biliyorum.

ÖZET

CUMHURİYET TÜRKİYESİ KÜRT SORUNU

Cumhuriyet'in kuruluşuyla başlayan ve 'Türk' kimliği çatısı altında, ulus devlet ideolojisini gerçekleştirmeye matuf, tüm halkları tanımlama çabasının meydana getirdiği negatif etki, en fazla Kürt halkı üzerinde görülmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet politikası olarak Kürt halkına karşı tutumu 2002 yılına kadar inişli çıkışlı bir evre izlemiş fakat 2002'den sonra çözüm adına önemli adımlar atılabilmiştir.

Cumhuriyet'imizin kuruluşundan günümüze kadar gelip geçen hükümetler Kürt sorununa karşı çözüm yolları aramışlar fakat her iki tarafı memnun edecek bir çözüm günümüzde yapılan çalışmalar hariç tutulursa bulunamamıştır.

'Demokratik Süreç' adıyla gerçekleştirilmeye çalışılan Kürt sorununa çözüm arayışlarını kamuoyu yakından takip etmekte ve bu sürece aydınlar ve sivil araştırma kuruluşları da destek vermektedir.

Bu bağlamda tezin amacı; Cumhuriyet'imizin kuruluşundan günümüze kadar geldiği süreçte Kürt sorununa karşı devletin nasıl bir politika sergilediğini anlamak, sonrasında da günümüzün önemli partilerinin Kürt sorununa bakış açısını ve bunların çözüm önerilerini incelemek, günümüzün önemli aydınlarından üç ismin Kürt sorununa bakışını ve çözüm önerilerine bakmak ve son olarak da kamuoyunca önemle takip edilen sivil araştırma kuruluşlarının hazırladığı raporlar çerçevesinde Kürt sorununa çözüm arayışlarının anlatılmasına çalışmaktır.

Anahtar Sözcükler

Kürt Sorunu, Kürtler, Cumhuriyet, Partiler, Demokratik Süreç, Türk Kimliği, I. Dünya Savaşı ve Partiler

ABSTRACT

THE KURDISH ISSUE OF REPUBLICAN TURKEY

The negative effect that started with the foundation of Turkish Republic and was brought about by the effort trying to define all the peoples under the “Turkish” identity has been seen on Kurdish people at most. The attitude of Turkish Republic against Kurdish people as a government policy had an undulant phase until 2002; but since then important steps have been taken.

The governments that have run Turkey since the foundation of Turkish Republic have sought solutions to the Kurdish problem, but the solutions found have made neither side happy except the ones found in our day.

Public has been following quests for solutions to the Kurdish problem which has been tried to be realized with the name of ‘democratic process’, and intellectuals and non-governmental organizations have supported this process.

In this context, the aim of the thesis; since the foundation of the Republic, is to understand how the government bears a policy towards Kurdish issue and then today’s leading parties’ point of view towards this issue and their solutions, today’s three intellectual figures’ point of view and their solutions and finally with the help of the reports prepared by non-governmental organizations followed by public opinion to find solutions.

Key Words

Kurdish Issue, Republic, Parties, Democratic Process, Turkish Identity, World War I and Parties.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	Adalet Partisi
ASALA	Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Gizli Ermeni Ordusu
ASD	Aydınlık Sosyalist Dergi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
BİLGESAM	Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DDKO	Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DEP	Demokrasi Partisi
DP	Demokrat Parti
DTP	Demokratik Toplum Partisi
FP	Fazilet Partisi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
KGB	Rusya İstihbarat Örgütü
KYP	Kürdistan Yurtseverler Birliği
MDD	Milli Demokratik Devrim
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OHAL	Olağanüstü Hal
PDA	Proleter Devrimci Aydınlık
PKK	Partiya Karkaren Kurdistan (Kürt İşçi Partisi)
SETA	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı

THKP-C	Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi
TİİKP	Türkiye İhtilalcı Köylü İşçi Partisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKDP	Türkiye Komünist Demokratik Partisi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri

TABLOLAR LİSTESİ

GİRİŞ

Kadim Anadolu toprakları, İslamiyet'in Anadolu topraklarına girişiyle birlikte ilk müslüman halk olarak Kürtleri ağırlamıştı. 1071 yılında ise Alpaslan'ın Anadolu topraklarını Türklere açmasıyla da iki müslüman halk yüzyıllar boyunca Anadolu'da birlikte yaşayacaktı. Tek millet ve tek ümmet anlayışıyla Kürtlerle Türklerin birlikte yaşadığı Abbasi Devleti, Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti'nin uzun bir döneminde etnik bir problem iki halk arasında görülmemektedir.

Bu iç içe geçmişliğe ve yakınlaşmaya şu vakıa örnek gösterilebilecek türdendir. 16. yüzyılda Sünni Osmanlılarla Alevi Safavilerin arasındaki siyasi gerginliğin giderek artması üzerine, Safavi yönetiminden rahatsız olan Sünni Kürtlerde Osmanlının tarafını tutmuştu. Osmanlı'nın desteklenmesinin sebeplerinin başında dönemin Kürt âlimi İdris-i Bitlisi'nin payı pek büyük olmuştu. Bu yakınlık 1515'te Kürt-Osmanlı Özerklik antlaşmasına kadar gitti. Bu anlaşmayla İdris-i Bitlisi'yi tam yetkili kıldı ve İdris-i Bitlisi'ye Yavuz Sultan Selim'in imzaladığı boş fermanları kullanabilme yetkisini verdi.

Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemi ile birlikte bilhassa 19. yüzyılda Osmanlı topraklarındaki çeşitli Kürt beylerin ayaklanmaları görülmeye başlandı. 1830'lu yıllarda Bedirhan Bey, Revanduzlu Muhammet Bay, Said Bey ve İsmail Bey gibi Doğu'nun önemli Kürt aşiretleri ayaklandı.

Sultan Abdülhamit'in padişah olduğu yıllarda devletin resmi ideolojisi İslamcılık anlayışı üzerineydi. Bu anlayışın üzerinde tesirini hissettiği en kalabalık topluluk da Kürtler oldu. Sultan'ın bu konuda en önemli icraatı da Hamidiye Alayları'ydı. Şakir Paşa'nın Rusya'da görev yaptığı sırada Rus Kazak Alaylarından etkilenerek padişaha bu konuda bir rapor sunması Kürtlerden de Kazak Alayları benzeri askeri birlikler kurulabileceği fikrini oluşturmuştu.

Abdülhamit, Hamidiye Alayları ile Kürt isyanlarını bastırmada Kürtleri kullanmayı, Ermenilerin Doğu'daki faaliyetlerine karşı Kürtlerden bir set oluşturmayı, Ruslara karşı Doğu sınırlarının koruyucuları olmalarını ve Ortadoğu'da Osmanlı'nın eski gücüne yeniden dönebilmesini sağlamak istemişti.

Abdülhamit'in Kürtler için gerçekleştirdiği ikinci önemli çalışma ise 'Aşiret Okulları'nı açması olmuştu. Aşiret liderlerinin çocuklarının alınıp, Aşiret Okulları'nda devlet kültürüyle yetiştirilip, eğitim-öğretimi bitirildikten sonra da tekrar

memleketlerine gönderilmesiyle çocukların, devlete hizmet ettirilmesinin hedeflendiği çok yönlü bir eğitim projesiydi.

Osmanlı Devleti'nde milliyetçi hareketlerin artması ve Balkan Devletleri'nin bağımsızlıklarını ilan etmesine rağmen Kürtlerin lokal ayaklanmalar olsa da bağımsız devlet olma isteğini Osmanlı Devleti'nin son döneminde görmüyoruz.

Kürtlerle 1514 Yavuz Sultan Selim dönemi Çaldıran Savaşı ile başlayan sıkı bir yakınlık bağının, Osmanlı'nın son dönemine kadar sürmesi, Kürt liderlerinin çocuklarının Avrupa'ya eğitim için gitmemiş olmaları buna bağlı olarak da milliyetçi ayrılıkçı düşünceler ile yetişmemeleri; ayrıca Kürtlerin tarikat inancına bağlı olmaları ve İslam ümmetini her şeyi kuşatan bir çatı görmeleri gibi sebepler Kürtlerin diğer ayrılıkçı milletlerden olmasını engelleyen en büyük sebeplerin başında gelmekteydi. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının İstiklal Savaşı süresince İslam kardeşliğinden ve halifelik makamının birleştiriciliğinden yararlanması tarihi bir vakıadır. Bununla birlikte I. Cihan Harbi'nde cephelerde omuz omuza çarpışan Osmanlı Ordusunda Türklerin yanında Kürtlerin ikinci çoğunluğu oluşturması inkâr edilemez bir gerçek olmuş ve bu durum Cumhuriyet'in ilanında da kendini göstermiştir. Fakat Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra gelen 'anasır-ı İslam' anlayışından 'modern ulus' anlayışına hızlı bir geçiş, Anadolu halkının bu geçişi içselleştirememesine sebep olmuştur.

Bu ayrılık ve ayrışma, Türkiye'de Kürt sorununun tanımlanması sorununu ortaya çıkarmış ve dönem dönem bu söylemler değişmiştir. Genel olarak Türkiye'de Kürt sorunu tanımlamaları şu şekilde olmuştur:

1. Kürt sorunu yoktur diyerek, Kürt sorununu inkâr edenler,
2. Kürt sorununu dış mihraklara bağlayıp, terör ve bölücülük olarak niteleyenler,
3. Cumhuriyet dönemi boyunca sorunu ekonomik nedenlere bağlayıp, feodal yapıdan kaynaklandığını iddia edenler,
4. Kürt sorununu demokratik bir sorun olarak görenler,
5. Kürt sorununu ulusal bir sorun görüp, Kürdistan Devleti hayalinde olanlar…

Günümüz Türkiye'sinde çok boyutlu sorun haline gelen Kürt sorununu doğru ve kalıcı bir çözüme kavuşturabilmek için günümüzün de sosyal ve ekonomik durumunu

kavramanın yanında, Türkiye'nin Osmanlı'dan itibaren yaşadığı olayları, tarihi süreci, Tanzimat'tan sonraki gelişmeleri, İttihat-Terakki ve Cumhuriyet dönemi siyasi tarihimizi çok iyi bilmemiz gerekmektedir.

Bu düşünce ışığında 'Cumhuriyet Türkiyesi Kürt Sorunu' adlı tez çalışmamı altı bölüme ayırarak meseleyi anlatmaya çalıştım.

Birinci bölümde, konunun iyi anlaşılabilmesi için ilk önce Kürt halkının sosyal yapısına vurgu yapıldı. Bu bağlamda Kürtlerin etnik, coğrafi, nüfus, din ve mezhepsel yapıları incelendi.

İkinci bölümde, 'Cumhuriyet Türkiyesi ve Kürtler 1923-2003' başlığı altında Kürtlerin, Lozan Barış Antlaşması'ndan 2003 yılında imzalanan 1 Mart Tezkeresi'ne kadar olan süreçte, Kürtlerin Türkiye ile olan siyasi ilişkileri ve Türkiye'nin Kürt sorununa bakış açısının dönem dönem nasıl değiştiğini, bu dönemin en önemli kırılma noktası olarak Şeyh Sait İsyanı'nın Kürtlere etkisini, sonraki dönemde büyük bir harekât olan Dersim Harekâtını, Dersim İsyanı'ndan sonra suskunluğa bürünen Kürt halkının Menderes'le beraber tekrar hareketlendiği fakat darbeler sürecinde Kürt sorununu ciddi bir kabullenmeme ile karşı karşıya kaldığını ve 1980 Darbesi'yle beraber yapılan işkencelerin ve işlenen fail-i meçhul cinayetlerinin Kürt halkı üzerindeki etkisini ve sonuçlarını, nihayet Turgut Özal dönemi gelişmeleri ve AK Parti'nin tek başına iktidara geldiği 2001 yılından 2003 Tezkeresi'ne kadar olan dönemi anlatmaya çalıştım.

Üçüncü bölümde, 'Kürt Sorununu Tanımlama Biçimleri' başlığı altında milliyetçilerin, sosyalist-komünistlerin ve gelenekçilerin Kürt sorununu nasıl tanımladıklarını ve Kürt sorununu anlamadaki düşünce yapılarının Kürt sorununa bakışlarını nasıl şekillendirdiğini işledim.

Dördüncü bölümde, 'Kürt Sorununa Günümüz Siyasi Partilerinin Çözümsel Yaklaşımları' adı altında; Parlamento'da grubu bulunan AK Parti, CHP, MHP ve BDP'nin Kürt sorununa karşı çözüm arayışlarını ve birbirleri arasındaki farklı çözümsel yaklaşımları inceledim.

Beşinci bölümde, 'Günümüz Aydınlarından Ali Bulaç, Mümtaz'er Türköne ve Tarık Ziya Ekinci'nin Kürt Sorununa Yaklaşımı' adı altında bu üç farklı fikir yapısında olan aydınımızın meseleye yaklaşımını aktarmaya çalıştım. Ali Bulaç, İslami kesimin düşünce yapısını, Türköne muhafazakâr milliyetçi tanımlamasıyla karşımıza çıkması ve

Ekinci'nin sol anlayıştan meseleyi tahlil etmesinin bize Kürt sorununu çözümünde önemli ipuçlarını vereceğini düşündüm.

Son olarak altıncı bölümde ise, 'Kürt Sorunu Üzerine Sivil Araştırma Kuruluşlarınca Hazırlanan Raporlar' başlığı altında günümüzde çalışmaları dikkatle takip edilen ve bünyesinde çok önemli araştırmacıları barındıran sivil yapılı araştırma kuruluşlarının hazırladığı Kürt sorununun çözümü üzerine hazırlanan raporların incelemesine yer verdim.

BÖLÜM I

KÜRTLERDE SOSYAL YAPI VE KÜRT SORUNU TANIMLAMASI

1.1 SOSYAL YAPI

1.1.1. Kürtlerin Etnik Yapısı

Kürt siyasal elitlerinin önemli bir kısmına göre Kürtlerin esas ataları Medlerdir. Milattan önce iki binli yıllardan itibaren İskandinavya ve Baltık sahillerinden Rusya steplerini geçerek Kafkaslar ve Azerbaycan üzerinden Batı İran'daki Zağros Dağları'na geldikleri ve Perslerle aynı kökten ve akraba oldukları öne sürülmektedir (Tan, 2009: 25).

Yazar Bilal Şimşir'in Kürtler ile ilgili kitabının sonundaki ekler bölümünde verdiği ve Encyclopedia Britannica'nın 'Kürdistan' maddesinden alıntı yaparak yazdığı yazısında, Kürtlerin kökeninin Turan soyuna dayandığını daha sonraki devirlerde Pers unsurlarıyla karıştıklarını belirtmektedir (Şimşir, 2009: 520).

Kürtlerin kökeni ile ilgili en yaygın kanaat ise Hint-Avrupa kökenli topluluklarla kadim Orta-Doğulu toplulukların tarih içerisinde bir potada eriyerek günümüzdeki Kürtleri oluşturdukları görüşüdür. Kürt siyasetçi Kemal Burkay, Kürtlerin kökeninin ortak bir uygarlık içerisinde karışmış olmasını şöyle ifade etmiştir:

> *Bugünkü çağdaş ulusların hiçbiri saf bir aşiretin, ya da soyun ürünü değildir. Tarih boyunca aşiretler, soylar, farklı halklarla karışmış ve belli yurtlar üzerine çağdaş uluslar doğmuştur. Bu durum Kürtler için de böyledir. Bu anlamıyla Kürtler için tek bir ortak atadan söz etmek mümkün değildir* (Burkay, 2008: 48).

1.1.2. Kürtlerin Yaşadığı Coğrafya

Günümüzde Kürtler, Türkiye, Suriye, Irak ve İran sınırları içerisinde yaşamaktadır. Bu alan da yaklaşık olarak 500 bin kilometrekaredir (Tan, 2009: 28). Köyden kente göçler başlamadan önce Kürtler Türkiye'de Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşamaktaydılar. Bugün ise Türkiye'de Kürt nüfusunun en fazla olduğu il İstanbul olmuştur.

Suriye'de ise Kürtler, Türkiye ve Irak sınırı boyunca yaşamakta olup buraya asıl yerleşme de Selahaddin-i Eyyubi döneminden itibaren Şam, Hama ve Humus şehirlerine olmuştur (Tan, 2009: 29).

Irak'ta da Kürtler yoğun olarak Kuzey Irak'ta yaşamaktadır. İran'da ise yine Türkiye'nin İran sınırları çevresindeki yerleşim yerlerinde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Görüldüğü gibi Kürtler çoğunluğu Türkiye'de olmak üzere Türkiye'nin Doğu ve Güney sınırları çevresinde toplanmıştır.

1.1.3. Kürtlerin Nüfusu

Kürtlerin nüfusu geçmişte de günümüzde de tam olarak sayılamamıştır. Bu durumun birçok nedeni vardır. Kürtler ve Türkler arasında kaynaşmanın büyük ölçüde olması iki ırk arasında ayrı ayrı ırk sayımı yapmayı zorlaştırmıştır. Bunun yanında Kürdistan bölgesinde sıhhatli bir nüfus sayımı da yapılamamıştır. Burkay bu konuda şöyle demektedir:

> *1970'li yıllara kadar istatistiklerde sözde ana dil saptaması yapılıyordu ve buna göre 2,5 milyon dolayında anadilini Kürtçe göstermişti. Ne var ki, Kürdüm demenin ağır suç sayıldığı, Kürtçe konuşmanın bile yasaklandığı bir ülkede bu istatistikler gülünçtü. Çoğu insan anadilinin Kürtçe olduğunu söylemekten kaçınmakta, memurlar da zaten bunları genellikle kayda geçmemekte idiler. Örneğin, Tunceli'de il ve ilçe merkezlerindeki az sayıda memurun, Pertek ve Çemişgezek'in çevresinde ki birkaç köyün dışında tüm nüfus Kürt olduğu ve Kürtçe konuştuğu, yani bu ilde anadili Kürtçe olan nüfus toplam % 95'i aştığı halde istatistiklerde tam tersi görülmekte; anadili Türkçe olanlar % 72 olarak gösterilmekte idi!* (Burkay, 2008: 22)

Türkiye'de 1927 yılında yapılan ilk resmi nüfus sayımı sonucunda anadili Kürtçe olanların genel nüfus içerisindeki oranı % 8.7, 1935'te % 9.8 olarak saptanmıştır. Fakat Türkiye'de nüfus sayımlarına da Kürtlere yönelik resmi devlet düşüncesi perspektifinde sayım yapılmış ve gerçek rakamların yansıtmadığı dönemler de olmuştur (Tan, 2009: 33).

Kürtçenin en fazla konuşulduğu iller ise Hakkâri, Van, Diyarbakır, Mardin, Muş, Bitlis, Ağrı, Bingöl ve Elazığ'dır. Bunun yanı sıra tüm ülkede 2008 yılında yapılan sayımda ülkedeki Kürt nüfusu 30'nun milyon kadar olduğu söylenmiştir (Tan, 2009: 33).

1.1.4. Kürtlerin Dili

Kürtçe, Hint-Avrupa dil grubuna ait bir dil olarak dil bilimciler tarafından kabul edilmektedir. Günümüzde de konuşulan Kürt lehçelerini dört ana başlıkta toplamak mümkündür: (Tan, 2009: 35)

1. Kurmanci
2. Sorani
3. Dimili (Zazaki)
4. Gorani

Tüm Kürtlerin yarıdan fazlası Kurmanci konuşmaktadır. Kurmanciden sonra en fazla konuşulan Kürt lehçesi ise Soranidir.

Kürt siyasal hareketleri içinde çok sayıda ünlü Zaza vardır. Kürdistan Demokrat Partisi'nin başkanları Faik Bucak, Sait Elçi ile Seyit Rıza ve Yılmaz Güney örnek verilebilecek isimlerdendir. Şeyh Sait'in talebelerinin çoğu da Zazalardan oluşmaktadır. (Tan, 2009: 38) Bu durum, geçmişten günümüze Kürt siyasal hareketinin öncülerinin Zazaların ağırlığında olduğunu göstermektedir.

1.1.5. Kürtlerin Dini ve Mezhebi

Kürtler Hazreti Ömer döneminde, 637 yılından itibaren Müslümanlığı kabul etmeye başladılar. 644 Kasidiye Savaşı'yla İran'ın ve Güneydoğu'nun Müslümanların eline geçmesi ile İslamiyet Kürtler arasında hızla yayıldı. Türkiye'nin en eski camii ise Diyarbakır'da 639 yılında kiliseden çevrilme Ulu Camii'dir.

Günümüzde Kürtlerin % 99'u Müslümandır. Bu inanış İslamiyet'ten önce Zerdüşlük, Manilik, Yezidilik, Yahudilik ve Hıristiyanlık olarak kendini göstermiştir.

Kürtlerin % 90'a yakın bir bölümü Sünni, yaklaşık % 10'luk kesimi ise Şii ve Alevidir. Sunni Kürtlerin % 80 ise Şafi geri kalanı Hanefi mezhebine bağlıdır (Tan, 2009: 43).

1.2. KÜRT SORUNU TANIMLAMALARI

Bazı kesimlerin 'Kürt sorunu' bazı kesimlerin ise 'Güneydoğu meselesi' diye tabir ettikleri; 32.500 PKK'lı, 6250 asker, polis, öğretmen, doktorun hayatını kaybettiği, devletin 400 milyar liralık mali kayba uğradığı, 1984 yılında silahlı ayaklanma ile başlayan, siyasi bakış açısıyla gündeme gelen fakat günümüzde toplumsal bir sorun olarak gün yüzüne çıkan büyük bir problemdir Kürt sorunu (Bulaç, 2010: 27).

'Günümüzde Kürt yoktur dolayısıyla da Kürt sorunu da yoktur' anlayışı artık geçerliliğini yitirmiş bir anlayıştır. Bu bakışın destekçilerinden olan Mustafa Akyol şöyle demektedir:

> *Bugün gelinen noktada artık Kürt sorunu, uzun süre söylendiği gibi dış mihrakların kumpaslarına indirgemek pek mümkün değildir. Bu sorunu kışkırtan dış mihraklar elbette vardır; ama onlar sorun kaynağı değildir. Sorun, şu ya da bu dış mihrak var olduğu için değil, Kürtler var olduğu için vardır. Kürtler Ortadoğu'nun eski haklarından biridir. Ancak bir devletleri yoktur. Sorun şu sorulardan doğar: Kürtler, içinde bulundukları ülkelerde yaşamaya devam edecekler midir? Edeceklerse, o ülkenin siyasi ve toplumsal sistemlerine nasıl entegre olacaklardır? Ya da Kürt milliyetçilerinin iddia ettiği gibi, Türkiye, Irak, İran ve Suriye'deki parçaları birleştirerek bir Pankürt devlet, bir 'Bağımsız Birleşik Kürdistan' mı kurulmalıdır?* (Akyol, 2007: 13-14)

Kürt sorununu bazı çevreler Güneydoğu meselesine indirgemektedir. Fakat sorunu sadece bir bölgeye indirgemek yanlış bir düşünce olacaktır. Bunun en büyük ispatı artık Kürt sorununun sınırları aşan bir mesele haline gelmesidir. Bilhassa sınır dışı edilen Kürt aydınların bile Avrupa'da yaşamaları Kürt meselesinin Avrupa Meclisi'nde görüşülmesine kadar Avrupa'nın gündemine girmiştir. Bununla birlikte Türkiye'deki Kürt nüfusunun yüzde 60'ı batı bölgelerinde, Marmara, Ege ve Akdeniz sahil şeridinde yaşamaktadır.

Bazı çevreler ise Kürt sorununu güvenlik ve asayiş meselesi olarak görmektedir. Fakat PKK 1984 yılı itibariyle Türkiye'nin gündemine oturmuş ve yaklaşık 30 senedir dağa çıkan sayısında azalma olmamıştır.

Bir başka görüşe göre ise Kürt vardır. Hepimiz kardeşiz. 'Kürt sorununu ortaya çıkaranlar aramızdaki hainler ve ülkeyi bölmeye çalışan dış mihraklardır' şeklindeki düşünce de eksik tarafı olan bir görüştür. Bu görüşe göre ise Kürt sorunundan bahsetmek herkesi hain ve düşman konumuna düşürecektir.

Düne kadar resmi ideolojiye göre, Kürt sorununun olmadığı hepimizin Türk kimliği çatısı altında toplanmamız gerektiği söyleviydi. Fakat günümüzde artık bu düşünce bırakılmış tarihi geçmişi olan Kürtler inkâr edilemeyerek, Kürt etnik yapısı kabul edilmiştir.

Günümüzde ağır basan ve üzerinde durularak çözüm üretilmeye çalışılan Kürt sorunu tanımlaması ise Kürt sorununun 'etnik sorun' olduğu görüşüdür. Kürt sorunu diye bir sorunun varlığını kabul etmek, en başta bu sorunu özgür tartışma ortamına taşımak yönünden yararlı olacaktır.

II. BÖLÜM

CUMHURİYET TÜRKİYESİ VE KÜRTLER (1923-2003)

Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının Kurtuluş Savaşı süresince söylem olarak İslam kardeşliğini, birliğini ve halifelik makamının birleştiriciliğini sıklıkla dile getirmesi tarihi bir vakıadır. Modern Türkiye'nin inşasında Türklerden sonra en kalabalık ve yerleşik halk olan Kürtlerden de destek aldığı ve beraber hareket ettiği bilinen bir gerçektir. Fakat Cumhuriyet'in ilanından sonra günümüze kadar olan süreçte Kürtlere olan bakışta ciddi farklılaşmalar olmuştur. Bu bakış bazen Kürtleri reddetme, bazen de kabul etmek çizgisinde sürekli gidip gelmiştir. Bu süreci aşağıda belli parametrelere ayırarak incelemeye çalışacağız.

2.1. LOZAN ANTLAŞMASI VE KÜRTLER

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İtilaf Devletleri, diğer milletlere olduğu gibi Kürtlere de devlet kurma fırsatını vermişlerdi. Anadolu'nun doğusu ve güneyinde İtilaf Devletleri'nin desteği ve kışkırtması ile Ermenilerin ve bazı Kürt aşiretlerinin kurduğu örgütler de bu duruma zemin hazırlamaya çalışıyordu ve bu bağlamda İngiliz siyaseti, Bolşevik tehdidinden dolayı milliyetçilik akımlarını desteklemekte ve Pan-İslamist politikanın karşısında durmaktaydı.

24 Temmuz 1924 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması modern Türkiye Cumhuriyeti'nin Türkler ve Kürtler açısından en önemli dönüm noktasını oluşturmaktaydı. TBMM heyetine İsmet Paşa (İnönü) başkanlık etti. Diyarbakır milletvekili Zülfü Tiğrel bir tür Kürt haklarının savunucusu olarak Türk heyetiyle Lozan'a götürüldü (Tan, 2009: 191). Lozan görüşmelerine başlandığında, Lozan'da takınılacak tavrı belirlemek için de TBMM'de hararetli tartışmalar ve konuşmalar oldu. Sivas milletvekili Hüseyin Rauf Bey şöyle diyordu:

> *Kürtlerin Türkiye halkı ile mukadderatları birdir, her şeyleri birdir, gayeleri, dinleri birdir. Ekalliyetler bunlara teşmil olunamaz. Bugün Kürt için ekalliyet mevzubahis etmek, Türk için ekalliyet bahsetmek demektir. Şu halde bu tamamen reddolunmuştur* (Türk Parlamento Tarihi, [tarih yok]: 394).

Bununla birlikte, görüşmelerde Avrupa Devletleri, Kürtlerin *'azınlık'* olduğunda ısrar edince, İsmet Paşa bu duruma karşı çıkarak şöyle der: "Türkler ve Kürtler, Türkiye Cumhuriyet'inin ana unsurlarıdırlar. Kürtler bir azınlık değil, bir millettirler; Ankara Hükümeti hem Türklerin hem de Kürtlerin hükümetidir" (Akyol, 2007: 73).

Lozan'ın en tartışmalı konuları, azınlık hakları ve Kürtlerin azınlık kabul edilip edilemeyeceği ve buna bağlı olarak da Musul, Kerkük ve Süleymaniye'nin hangi devletin kontrolü altında olacağı idi. Bunun sonucu olarak Lozan'da görüşülen 'Azınlıklar ve Musul' Meselesinin, Kürt sorununa bakan yönü itibariyle önemli olduğundan biraz daha açarak incelemek gerekecektir.

2.1.1. Azınlıklar Meselesi

Lozan görüşmeleri sırasında Ankara Heyeti, sürekli Türkiye'de müslüman azınlığın bulunmadığını, sadece dini azınlık bulunduğunu ispatlamaya çalışmıştı. İsmet Paşa, "Ermeni yurdu söz konusu olamaz, olursa görüşmeler kesilir" diyordu. (Şimşir I, 2009: 490). Ankara, Doğu Anadolu Bölgesi'nin kesinlikle Ermenilere verilmeyeceğini, savaşı dahi göze alacaklarını belirtmişti. Oysa bu durum zaten Sevr'de vardı ve Lozan'da 'Ermenistan' ifadesi 'Ermeni Yurdu' olarak değiştirilerek Ankara'ya dayatılıyordu. Bununla birlikte Sevr'de Kürdistan ifadesi de kaldırılarak, 'müslüman azınlık' ifadesine yer verilmişti. Hâlbuki Batılı devletler, Türkiye'ye müslüman azınlığı dayatmaya çalışıyorlarsa da kendi ülkelerinde de farklı dilden, farklı soydan toplulukları barındırıyorlardı. Örneğin, Fransa'da Fransızcadan başka diller konuşan Bask, Bröton, Korsika, Alsace halkları vardı ve bunlar azınlık sayılmıyordu. Uluslararası bir antlaşmada ise Türkiye'ye bu şekilde dayatılması düşmanca tavrın bir göstergesi idi ki bunu Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak Paşa: "Lord Curzon'un Sevr Antlaşması'nı değişik ve hafifletilmiş biçimde bize kabul ettirmek istediği anlaşılmıştır" (Şimşir I, 2009: 494) diyerek ifade etmişti.

Azınlıklar meselesi; Ankara Heyeti'nin tavizsiz duruşuyla, müslüman azınlığın olmadığını, kurumsal yönden olduğu kadar uygulamada da müslüman nüfusun arasında böyle bir ayrımın olmadığı tezleri ile noktalanmıştır (Meray, 1969: 296).

2.1.2. Musul Meselesi

Musul, Süleymaniye ve Kerkük livaları Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan bölgelerdi. Bu bölgeler Mondros Mütakeresi'nden (30 Ekim 1918) sonra işgal edilmişti. Yapılan anlaşma gereği nasıl işgal altındaki yerler boşaltılacaksa bu bölgelerin de Türk yurdu kabul edilip boşaltılması gerekiyordu. Fakat bölgelerin zengin petrol kaynaklarına ve stratejik konuma sahip olması ve yakın tarihte oluşabilecek etnik çatışmalara zemin teşkil etmesi, İngiltere ve Ankara için zorlu bir pazarlığın başlangıcını oluşturdu.

Hükümet tarafından Lozan Heyeti'ne 12 maddelik talimat verilmişti. Musul konusunda da talimatta Musul'la alakalı şu ifadelere yer verildi: "Süleymaniye, Kerkük ve Musul'un Türkiye'ye geri verilmesi istenmeli; fakat İngiltere'ye bazı ekonomik ayrıcalıklar verilmeli, mesela petrol işletmeciliği alanında ayrıcalık sağlanması görüşebilir" (Armaoğlu, 1998: 116).

Musul meselesinde Kürtler, özne değil nesne olarak rol oynadılar. İsmet Paşa bire bir görüşmede Lord Curzon'la meseleyi halletmeye çalışmış fakat 23 Ocak 1923 günü konferans görüşmesinde mevzuu konuşulabilmiştir (Meray, 1969: 343).

İsmet Paşa, 23 Ocak'ta konferans'ta Musul ve çevresinin Türkiye'ye neden verilmesi gerektiğini işgal kuvvetlerine anlatmaya çalışmıştır. Özet olarak İsmet Paşa şöyle diyecekti: (Şimşir I, 2009: 502)

- Musul ve çevresinin büyük kısmını Türkler ve Kürtler oluşturmaktadır.
- Bu vilayetlerde oturanlar Türkiye'ye bağlanmak istemektedir.
- Vilayetler Anadolu'ya bağlandığı sürece Akdeniz ile sıkı bir geçiş sağlanacaktır.
- Kavşak noktası olmasından dolayı güney sınırların güvenliği için Türkiye'ye bağlı olması gereken bir bölgedir.
- Mondros Mütarekesi'nden sonra işgale uğrayan bir bölgedir ve Misak-ı Milli sınırlarının içerisindedir.

Türkiye heyeti bu bölgede halk oylaması yapılmasını ve duruma göre karar verilmesini istemişse de Lord Curzon halkın bedevi olup dağınık olduğunu, okuma yazma bilmediğini, gerçek sonuçları veremeyeceğini bahane ederek halk oylamasından vazgeçilmesini sağlamıştır.

Ankara heyeti Musul ve çevresinin demografik yapısının Türkiye'nin lehinde olduğunu ispat edici argümanlar da sunmuştu. İsmet Paşa, bölgede plebisiti yapılmasını istiyordu ve Musul'un çoğunluğunu Kürtlerin ve Türklerin oluşturduğunu iddia ediyordu. Türk istatistiklerine göre bölge nüfusu 503,000 idi ve dağılımı ise şu şekildeydi;

Tablo 1: Kuzey Irak'ın Nüfus Dağılımı (Sonyel, 1986: 307).

Sancaklar	Kürt	Türk	Arap	Yezidi	Gayr-i Müslim	Toplam
Süleymaniye	62,820	32,960	7,210	………	………	103,090
Kerkük	97,000	79,000	8,000	………	……….	184.000
Musul	104,000	35,000	28,000	18,000	31.000	216,000
Toplam	263,820	146,960	43,210	18,000	31,000	503,090

İngiliz tarafı bu raporun doğruluğunu kabul etmiyor ve işi sürekli yokuşa sürüyordu. İsmet Paşa da, farklı argümanlarla sürekli yeni deliller getiriyordu. Bunlardan biri, Kürtlerin Turan soyundan geldiğini Encyclopedia Britannica'ya dayandırarak ispatlamaya çalışmasıdır (Meray, 1969: 344).

İsmet Paşa, bu görüşmeden sonra Ankara'ya şöyle bir telgraf çekmiştir:

> *Güney sınırlarımız görüşüldü. Fransızlar, Suriye sınırının halledilmiş olduğunu söylediler. Sesimi çıkarmadım. Musul konusunda büyük çarpışma oldu. Benim uzun konuşmama Curzon cevap verdi ve işi Milletler Cemiyeti'ne yollamayı önerdi ve plebisitten yan çizdi. Musul'un geri verilmesinden ısrar ettim. Durum ciddidir* (Şimşir II, 2009: 431).

Lozan görüşmelerine II. delege olarak katılan Dr. Rıza Nur, İsmet Paşa'nın Musul sorunu ile ilgili çok ısrarcı olmadığını, ver-kurtul düşüncesine sahip olduğunu, askeri müşavir Tevfik (Bıyıkoğlu)'nun "Süleymaniye dağlık bir işimize yaramaz" şeklindeki düşüncelerinden etkilendiğini söylemektedir (Nur, 1991: 68). Sonraki günlerde Ankara'nın sağlam duruşu İsmet Paşa'nın tekrar Lord Curzon'la görüşmesini sağlamış fakat Lord Curzon, Musul Meselesi'nin sonra görüşülmesini başarmıştır (Nur, 1991: 74).

Musul ve çevresinin Türkiye'ye geçememe durumunda Başvekil Rauf Bey tarafından İsmet Paşa'ya yazılan ve İngilizlerin ele geçirdiği gizli mektupta şöyle denilmektedir:

> *İngilizlerin askeri gücü onların cesaretini kıracak ve teslimiyetçi bir tavır almalarına yol açacaktır. Bu felaketten sonra İngilizler mükâfatlandırıcı bir siyasetle onları otonomi vaadiyle kendilerine bağlamak isteyeceklerdir. Böylece karşımızda bir Kürdistan dikilecek ve kızgın bir düşman cephesi oluşacaktır. Bu da bir Kürdistan meselesinin meydana çıkmasına sebep olacaktır. Yalvarırım bu konuyu ciddiyetle ele alınız* (Kutlay, 1997: 162).

4 Şubat'ta Curzon konferansı terk etmişti. Bu durum karara bağlanmayan bir antlaşmanın savaş ihtimalini getireceğini düşünülmesine sebep olmuş ve İsmet Paşa'nın 6 Şubat telgrafında savaş ihtimalinden korktuğunu telgraftaki şu ifade göstermiştir: "…İngilizlerle hiçbir noktada çatışmaya sebep olmamak…" (Armanoğlu, 1998: 133) Görüldüğü gibi bir santraç oyunu oynanmakta ve İşgal kuvvetleri Türk Heyeti'ni köşeye sıkıştırmaktadır.

İngilizleri diplomasi yoluyla Musul'dan çıkartmak mümkün olmamış bunun yanında o günkü koşullarda da Türkiye, İngiltere'ye savaş açamamıştı. Konuyla alakalı yıllar sonra İsmet Paşa şöyle diyecekti: "Konferansta çıkacak yeni arazi meseleleri üzerinde, fiilen işgal etmedikçe, yeni bir adım atma ihtimali görünmüyordu!" (Lozan Barış Konferansı, Belgeler, c.1-7)

Nihayet Türk Hükümeti, Musul meselesini halletmeye çalışırken, Şubat 1925'te İngilizlerin hiç beklemediği bir zamanda lehlerine olacak bir isyan baş göstermişti. 'Şeyh Sait İsyanı'…

2.2. ŞEYH SAİT İSYANI VE KÜRTLER

3 Mart 1924'te Hilafet, Şeriye ve Evkaf Vekâleti'yle birlikte kaldırıldı ve son Halife Abdülmecit Efendi yurt dışına sürgün edildi. Bu durum yeni kurulan bir devlet ve yönetim sistemi için; tüm halkın içselleştirebileceği bir karar olmamıştı. Doğu bölgelerde şeyhlerden ve nüfuzu güçlü kimselerden aykırı davranışlar ve isyanlar görülmeye başlanmıştı. Bunların başında 1925'in Şubat ayında Nakşibendî Şeyhlerinden Şeyh Sait Ayaklanması gelmektedir.

Şeyh Sait, Doğu bölgelerinde yaptığı görüşmelerle güç oluşturup yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerine karşı ayaklandı. Ayaklanmalar üzerine 25 Şubat'ta TBMM'de sıkıyönetim için karar çıkartıldı. Urfa, Van, Elaziz (Elazığ), Ergani, Genç, Hakkâri, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Siverek, Diyarbakır, Dersim, Bitlis ve Erzurum'un Hınıs ve Kiğı kazalarında sıkıyönetim uygulandı. Meclis'te aynı oturumda Hıyanet-i Vataniye Kanunu görüşülüp kabul edildi. Bu önlemler Başvekil Fethi Bey (Okyar) zamanında çıkartıldı.

Başvekil, Meclis'te yapılan sert tartışmalarda ve alınacak tedbirlerde hafif kaldığı düşüncesiyle istifa etti. İstifasını sert tartışmalar esnasında kürsüye çıkarak şöyle açıkladı:

Anlıyorum ki, arkadaşlarım, isyana karşı hükümetimin almış bulunduğu tedbirleri yeter görmeyerek daha geniş, daha şedit tedbirler alınmasını istiyor. Ben, hadisenin lüzum gösterdiği tedbirlerin alınmış ve bu tedbirlerin isyanı bastırmak için kâfidir kanaatinde bulunuyorum. Daha şedit tedbirlerle elimi kana sürmek istemiyorum. Ve sizlerin şahsen itimatlarınızı kaybetmiş olduğum kanaatiyle başvekâletten çekiliyorum (Şimşir II, 2009-248).

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, başvekâleti İsmet Bey (İnönü)'ye verdi. İsmet Bey, 4 Mart 1925 günü meclise *kökü sağlamlaştırma* anlamına gelen Takrir-i Sükûn Kanunu önergesini vermiş ve kanun kabul edilmişti. Kanunun kabul edilmesinin hemen ardından oturuma ara verilmeksizin oturumu yöneten Kazım Karabekir Paşa'dan Başvekil İsmet Bey söz aldı: "Yüce Meclis'ten iki İstiklal Mahkemesine müsaade buyrulmasını istirham ederim. Durumun önemi nedeniyle bunu dikkate almanızı rica ederim" dedi (Şimşir II, 2009-262). Terakkiperver Cumhuriyet Partisi lideri Kazım Karabekir Paşa başta olmak üzere parti milletvekilleri itiraz etseler de biri Ankara'da diğeri isyan bölgesinde görev yapacak iki İstiklal Mahkemesi'nin kurulmasına karar verildi.

Türk hükümet kuvvetleri 15 Nisan 1925'te Şeyh Sait Diyarbakır'ı ele geçirdiği halde isyanı bastırdı ve Şeyh Sait'i yakaladı. 18 Haziran gecesi oluşturulan İstiklal Mahkemesi'nin kararı sonucu da idam edildi.

Şeyh Sait İsyanı'nın asıl çıkış nedeni Kürt devletini kurmak istemesi mi? Yoksa isyanı dini bir gerekçe ile yapıp, hilafetin kaldırılmasına bir tepkiden dolayı mıdır? Bu durum hep tartışma konusu olmuştur. Bu konuyla alakalı tarihçi Bernard Lewis şöyle diyecekti:

Kürt ayaklanmasını, Allahsız Cumhuriyeti devirmeyi ve halifeyi geri getirmeyi isteyen derviş ve şeyhler yönetmişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, tekkeleri kapatarak, birliklerini dağıtarak ve toplantılarını, ayinlerini ve özel kıyafetlerini yasaklayarak dervişlere karşı harekete geçti, de (Lewis, 2004: 239).

Musul'u kaybetmemize Şeyh Sait İsyanı'nın sebep olduğu yıllarca söylenen bir görüş olmuştur. Prof. Dr. Ömer Kürkçüoğlu ise bu konuda şu yorumu yapacaktı:

Halifeliğin kaldırılmış olması, Kürtlerin ayaklanmasında önemli rol oynadığı gibi, Kürt unsurunun çoğunlukta bulunduğu Musul üzerindeki Türk iddiasını da zayıflatmıştır. Milliyetçi düşünceye yabancı olan Musul Kürtlerinin, Türkiye'yi Irak'a tercih ettikleri söylenebiliniyorsa, bunun başlıca nedeni, Halife'ye yani İslam'a olan bağlılıklarıydı. Musul sorununun çözüme kavuşturulmamış olduğu bir sırada halifeliğin kaldırılması; İngiltere'nin İslam etkeni dolayısıyla duyabileceği endişeyi gidermek için ya da öteki nedenlerle alınmış olsa da, sonuçta Türkiye'nin Musul tezinin manevi bir darbe indirmişti. İngiltere'nin Musul'daki bir görevlisi, halifeliğin kaldırıldığı yolundaki haberleri hayretle karşılayıp, buna inanmakta güçlük çektiklerini yazmaktadır. Bu İngiliz görevlisi o zamana kadar Kürdistan'ı patlamaya hazır bir volkan gibi kaynaştıran Türk propagandasının, Kürtlerin

> *halifeye kesin bağlılığa dayandırıldığını, Türklerin kendi bindikleri dalı kesmelerinin ise, İngiltere için inanılmayacak kadar mükemmel bir şey olduğunu belirtmektedir. İngiliz görevlisi 'tabi bu durumdan yararlanmayı ihmal etmedik' diye eklemektedir. Türk Hükümeti'nin Kürt ayaklanmasına karşı aldığı sert önlemler de Musul'daki mahalli Kürt ileri gelenlerinin tepkisine yol açmaktaydı. Bu tepkilerin İngiltere bakımından yararlanmaya elverişli bir ortam hazırladığı görünüyordu"* (Kürkçüoğlu, 1978: 99).
> .

İsmet Paşa da isyanla alakalı hatıralarında "Şeyh Sait İsyanı'nı doğrudan doğruya İngilizlerin hazırladığı veya meydana çıkardığı hakkında kesin deliller bulunamamıştır," (İnönü,1987: 202) diyecektir.

İsyan öncesi Şeyh Sait, kuvvet toplamak için Kürt şeyh ve kanaat önderlerinden de yardım istemiş fakat bu isyana destek vermeyen gruplar da çıkmıştı. Bu karşı çıkışın başında Bediüzzaman Said Nursi gelmektedir. Tarihçe-i Hayat adlı kitabında Nursi şöyle diyerek mektuba cevap vermiş ve isyana katılmamıştır.

> *Van'da, mezkûr mağarada (Erek Mağarası) yaşamakta iken, Şark'ta ihtilal ve isyan hareketleri oluyor. 'Sizin nüfuzunuz kuvvetlidir' diyerek yardım isteyen bir zatın mektubuna, 'Türk milleti asırlardan beri İslamiyet'e hizmet etmiş ve çok veliler yetiştirmiştir. Bunların torunlarına kılıç çekilmez. Siz de çekmeyiniz. Teşebbüsünüzden vazgeçiniz. Millet, irşat ve tenvir edilmelidir* (Nursi, 2010: 144).

İsyanın bastırılmasından sonra hükümet ülke genelinde sert tedbirler aldı. Altan Tan, *Kürt Sorunu* adlı kitabında isyan sonrası yaptırımları şöyle ifade etmektedir: (Tan, 2009: 243, 252)

- Mustafa Kemal Paşa, isyanla ilişkisi olduğu gerekçesi ile 3 Mart 1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kapattı.
- Kürtçe ve Kürt kimliklere referans veren tüm sözcükler ve imgeler yasaklandı.
- Kürtlerin aslının Türk olduğuna ikna etmeye yönelik propagandalar yapıldı.
- 31 Mayıs 1926'da çıkartılan 'İskân Kanunu' ile isyana bulaşmamış Kürt aşiretleri dahi mecburi iskâna tabi tutuldu.
- Fırat'ın doğusu 'Yasak Bölge' ilan edildi ve Türkiye Cumhuriyet'i vatandaşları dışındaki insanların seyahatleri 1964'e kadar izne tabi tutuldu.

İsyandan sonra yapılan çalışmaların başında Eylül 1925'te çıkartılan Şark Islahat Planı gelmektedir. 27 maddeden oluşan bu plan dâhilinde sıkıyönetim devam edecek, sıkıyönetim ve nizami mahkemelerinde yerli hâkim bulunmayacaktır. İskân politikası uygulanacak, yurtdışından ve ülke içinden Kürtlerden ve Türklerden gerekli görülenler yer değiştireceklerdir (mad.5) (Şimşir II, 2009: 299).

Kürtler üzerine önemli çalışmaları olan Mustafa Akyol, isyan sonrası reformlarla alakalı şu değerlendirmeyi yapmıştır:

> *... Bundan sonra ise Kürt isyanları bir birini izledi. Ve artık dinilikten tamamen ayrılmış, etnik bir Kürtçülük yeşermeye başladı. İsyan bölgesinde görev yapan Birinci Umumi Müfettiş Dr. İbrahim Tali (Öngören) Bey şöyle diyordu: 'Bu hadiseyi takip eden günlerde Kürt'ün ruhuna tarikat telkinatı yerine Kürtlük mefkûresi aşılanmaya başlanmıştır...* (Akyol, 2007: 106)

İsyandan sonra alınan sert tedbirler ve hazırlanan reformlar Doğu Bölgesi için derde deva olamamış, aksine sürekli yerel isyanları arttırmıştır. Bunun yanında da *'Kürtçülük'* anlayışı da yaygınlaşmıştır. Bu durum yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin en sancılı meselelerinden birini oluşturmuştur.

Bu isyanlarının en önemlisi ve günümüze kadar etkisini gördüğümüz mezhepsel içerik de taşıyan Dersim (Tunceli) İsyanı ve isyanın kanlı bastırılışıdır.

2.3. DERSİM İSYANI VE KÜRTLER

I. Mondros Mütakeresi'nin 7. maddesiyle Osmanlı toprakları, İtilaf Devletleri'nin işgaline açık hale gelmiş (Sonyel, 1973: 7) ve Wilson Prensipleri'yle de ülke içindeki azınlıklar bağımsızlık düşüncesine girmişti. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Lozan'da Türk Heyeti, Kürtlerin azınlık olmadığını ispatlamaya çalışmışsa da başta İngiltere kabul etmemiş ve Kürt İsyanlarını desteklemişti.

Dersim Vilayet'i Kürt isyanlarının yaşandığı illerden birisiydi. Vilayetin sosyal ve aşiret yapısı, din, mezhep ve Kürtçülük faktöründen dolayı isyanın merkezi haline gelmesine sebep olmuştu. Bu duruma dıştan gelen sebepleri de ekleyince, bölge kanserli bir uzuv haline gelmişti (Ezer, 2003: 21). Şimdi bu faktörleri biraz daha açarak inceleyelim.

2.3.1. Sosyal Yapı ve Aşiret Hayatının Etkisi

Dersim İsyanı'nın meydana gelme sebebinin başında bölgenin sosyal yapısı gelmektedir. Sorunun kaynağı Osmanlı Devleti'ne kadar dayanmaktadır. Osmanlı, Dersim'in içtimai yapısında merkezi yapılanmayı uygulayamamış, devlet son iki yüzyılında hep sıkıntılı bölge olmuştur (Ezer, 2003: 18). Tanzimat'ın uygulandığı yıllarda, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Dersim-Hozat da dâhil olmak üzere Erzurum Sancağı'na bağlanmış fakat şeyhlik, ağalık ve dedelik gibi nüfuzu kaybetmek istemeyen

aşiretler, devlete karşı ayaklanmıştır (Büyük Larousse 3: 3073). Bölgede feodal bir yapı hâkimdi ve bölgenin dağlık ve sarp bir arazi olması ayaklanmaların kontrol altına alınmasını da zorlaştırmaktaydı.

Dersim, Cumhuriyet döneminde de isyankâr ve başıbozuk özelliğini sürdürmüştür. İsmet İnönü hatıralarında şöyle bir değerlendirme yapmaktadır:

> *"…daimi bir huzursuzluk yuvası da Dersim'di. Memleketin öteden beri Dersim Meselesi diye bir derdi vardı. İmparatorluk Dersim Ayaklanmaları karşısında aciz kalmıştı… İyi niyetli vatansever Dersim halkının şeyhlere ve reislere sözünü geçirmesi mümkün değildi"* (İnönü, 1992: 268).

2.3.2. Din ve Mezhep Faktörü

Dersim halkı çoğunlukla *Zaza* adı verilen Alevi-Bektaşi inancına mensuptur (Şimşir II, 2009:375). Bu inanış Dersim Kürtlerini diğer Kürtlerden ayırmaktaydı. Böylece, Dersim İsyanı diğer Kürt Bölgesine dağılmamış ve alevi aşiretleri ile sınırlı kalmıştı (Tan, 2009:297).

Gazeteci Naşit Uluğ 1925 yılında Dersim'de yaptığı araştırmada halktan, "Biz Peygamber soyundanız, biz İmam-ı Cafer'in evlatlarıyız, biz Ahmet Yesevi'nin evlatlarıyız" gibi cevaplar aldığını belirtmektedir (Uluğ, 2007: 40).

İsmet İnönü de hatıralarında Dersim reislerinin sürekli halkı yönlendirdiğini belirtir ve şöyle der:

> *Mesele aslında kültür ve iktisadi mesele idi. Halk darlıkta, sıkıntı içindedir. Herkes geçimini dışarıda arar. Dersim halkının görgülü olanı çoktur. Bunlar dışarıda, İstanbul'da yetişmiştir. Ama dışarıdan yerlerine döndükleri vakit, kabile reislerinin, din reislerinin yani şeyhlerin tesirine ve teşvikine maruz kalırlar. Bu teşviklerle büyük hareket yaparlar* (İnönü, 1987: 268).

2.3.3. Kürtçülük Faktörü

1937-1938 Dersim isyanı, Şeyh Sait ve Ağrı isyanlarının çıkış noktası *Kürtçülük* faktörü olmuştur. Kürtçülük meselesi feodal yapının bozulmasını istemeyen aşiretlerin, şeyhlerin ve dedelerin ortaya koyduğu argüman olmasının yanında asıl destekleme ve akıl hocalığı dış mihraklardan gelmektedir. Mesela 1937 Dersim İsyanı'nda Fransızlar, Dersim İsyanı'nı destekliyor ve bu karışık ortamda Hatay'ın Türk sınırına katılmasına çalışan Türkiye'yi zor durumda bırakmak istiyordu (Akgül, 1992: 86).

2.3.4. Dış Faktörler

Yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti üzerinde emelleri olan Fransa, İngiltere, Rusya sürekli Türkiye'nin en hassas sorunlarından olan Kürt sorununu gündemde tutmaktaydı. Merkezi otoriteye uymak istemeyen aşiret ve şeyhler diğer taraftan da bunların destekleyicisi İtilaf Devletleri ayaklanmalara zemin hazırlıyordu. Rusya, Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki emellerini gerçekleştirebilmek için Ermeni halkını ve Dersim aşiretlerini isyana teşvik etmişti. Fakat 1917 Bolşevik Devrimi'nden sonra bölgeden çekilmişlerdir. 1937 Dersim İsyanı sonunda yakalanan Seyit Rıza, mahkemede Rus subaylarının isyan sırasında cephane verdiklerini itiraf edecekti (Akgül, 1992: 87-94).

2.3.5. Dersim Bölgesi ile İlgili Sunulan Raporlar

Türkiye Cumhuriyet'i kurulduktan sonra sıkıntılı bir bölge olan Dersim'le ilgili birçok rapor hazırlanıp Ankara'ya sunulmuştur. Dersim Harekâtı'nın nedenlerini görebilmek için bu raporları incelemek gerekmektedir. Önemli gördüğümüz birkaç raporu incelemeye çalışacağız:

2.3.5.1. Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey'in Raporu

Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey 2 Şubat 1926'da İçişleri bakanlığına sunduğu raporda şöyle demektedir:

> *...Dersim, Osmanlı yönetiminden miras kalmış bir sorundur. Hükümet senelerden beri uğraşmaktadır. Cumhuriyet Hükümeti için Dersim bir çıbandır. Halk silahlıdır. Silahlarını teslim etmemiş, gizlemiştir. Son derece zeki, kurnaz ve hilekâr olan bu halk, hükümetin zayıf olmasına göre saldırgan ya da uysal olmaktadır. Dersim yöresine okul açmak, yol yapmak, fabrika açmak, işyeri kurmak, insanları iş güç sahibi yapmak kısacası insanları reform yapmaya çalışmak imkânsızdır... Dersim'de bir ayaklanma çıkacağını kuvvetle kani buluyorum* (Yeşiltuna, 2007: 513).

2.3.5.2. Diyarbakır Valisi Cemal Bey'in Raporu

Diyarbakır Valisi Cemal Bey'de sunduğu raporda: "…Dersim gezimde Türkçe bilmeyene rastlamadım. Sünniler, Alevilere Kürt, Aleviler de Sünnilere Türk derler. Kürtlere komşu Dersim Alevilerinden Türk'ten başka bir millet oldukları kanaati olmakla beraber memurlar da hataya düşmüşlerdir"… (Yeşiltuna, (2007: 517) diyecekti.

Vali Cemal Bey başka bir yerde ise şöyle demiştir:

> *...Dört yüzyıldan beri Dersim'e hükümet nüfuzu girmemiş, bilimsel anlamda hükümet otoritesi kurulmamıştır. Her Dersimli hayatını, malını koruma kaygısıyla silahlı bulunmak zorunda kalmıştır...*
>
> *Mezhep ayrılığı, Dersimliyi yerme ve ayıplama aracı olmamalı. Mezhep sürtüşmelerini gidermeye çalışılmalıdır. Caferi mezhebine bağlı Alevi Türkler arasında tarihi dinler ve mezheplerin kalıntısı pek çok boş inanç kök salmıştır. Fakat bu inançlar yirminci yüzyılda varlıklarını sürdürme gücünü yitirmişlerdir. Eğitimle ve idealist öğretmenle bu inançların yerine millet sevgisi konulabilir ve bu çok kolaydır.*
>
> *Dersimlilere geçimlerini sağlayacak iş bulmak lazımdır. Dersimli, bölgede yapılacak yollarda çalıştırılmalı, Elaziz ve Malatya'da terk edilmiş topraklara iskân edilmeli... Kâffesi halis Türk olan Dersimlileri Cumhuriyet hükümetine sadık hale getirmek için beş aylık bir çalışma kâfidir* (Yeşiltuna, 2007: 515).

Yukarıda belirttiğimiz iki rapor da aynı yıl hazırlanmıştır. Görüldüğü gibi Hamdi Bey sert bir bakış açısıyla askeri harekât düşünürken, Vali Cemal Bey ise uyumsuzluğun eğitimle çözülebileceğini düşünmektedir.

2.3.5.3. Birinci Genel Müfettiş İbrahim Tali Bey'in Dersim Raporu

İbrahim Tali Bey hükümete 1928, 1930 ve 1931 yıllarında hazırlanmış üç rapor gönderir. 1928'deki raporunda, Dersim'de hükümet otoritesinin zayıf olduğunu ve bunun ıslah edilmesi gerektiğini, halkın, dedeler ve şeyhlerle toprak vererek ilişkilerinin gevşetebileceğini rapor etmiş. (Kalman, 1995: 138) 1930'da hazırladığı raporda Dersim'in dışla ilişkisini keserek saldırı ve ticaretine engel olmak ve asileri hemen batıya göçe zorlamak gerektiğini (Kalman, 1995: 139) belirtmiştir. 1931'de de çözüm kararları daha da sertleşecek ve iki sene içinde harekât yapılıp, silahların toplanılması ve asilerin sürülmesi gerektiğini belirtmiştir (Uluğ, 2007: 143).

Görüldüğü üzere İbrahim Tali Bey yıllar geçtikçe hükümetten zor kullanması gerektiğini, her an isyan çıkabilecek bir potansiyel olduğu düşüncesine sahiptir.

2.3.5.4. İsmet İnönü'nün Raporu

İsmet İnönü raporu hazırlamadan önce Doğu vilayetleri gezisine çıkmış ve 21 Ağustos 1935'te Mustafa Kemal Atatürk ve Bakanlar Kuruluna raporu sunmuştur. Raporda, sıkıntılı bu bölgenin asırlık sorun olduğunu, devletin bu yörede sadece askeri açıdan halk üzerinde etkili olduğunu, hükümetin halkla birlikte olması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu önerileri askeri konular ve yönetim, eğitim ve sağlık konuları olarak sıralamıştır (Öztürk, 2008: 7).

2.3.6. Dersim Ayaklanması'nın Süreci ve Sonuçları

Tarihler 1937'i gösterdiğinde, Dersimli Seyit Rıza'nın önderliğinde hükümete ciddi başkaldırışlar olmuştu. Hatay meselesi de hükümeti meşgul eden sorunlardandı. Fransa, Hatay'ın Türkiye'ye ilhakını engellemeye çalışıyor. Bunun için gizli ajanlarla çalışma yapıyordu (Rişvanoğlu, 1994:752). Bu tahrik ve provokasyonlarla aşiret reisleri hükümete kesin uyarı da bulunmuştur. Özetle bu istekler şöyleydi: (Akgül, 2001: 103)

- İçimize karakollar yapmayacaksınız.
- Kaza ve nahiye kurmayacaksınız.
- Köprü ve yol yapmayacak, silahlarımıza dokunmayacaksınız.
- Vergilerimizi önceden olduğu gibi pazarlık usulü vereceğiz.

21 Mart 1937'de Pah bucağındaki köprünün yakılması, Sin Karakolu'nun basılması ve Dersim'de jandarma bölüğüne baskın yapılması ile ayaklanma başlamış oldu (Şimşir II, 2009: 397).

Hükümet, isyana karşı sert tedbirler aldı. Havadan, Türkiye'nin ilk kadın pilotu Sabiha Gökçen isyanı bastırmak için Dersim'e bombalar yağdırdı. Sabiha Gökçen, harekâta *"medeniyet projesi"* (Armağan, Zaman: 19 Ağustos 2010) adını vermişti.

Altı ay süren isyan 12 Eylül'de Seyit Rıza'nın teslim olmasıyla sona erdi. (Şimşir II, 2009: 412) İsyancılar kurulan mahkemece yargılandı. 11 kişiye idam, 4'ü yaşlı olduğu gerekçesi ile 30'ar yıl ceza, 33 kişi ağırlaştırılmış hapis ve 17 beraatla sonuçlandı. Sonra tekrar görülen yerel başkaldırışlarla 1938'de de Celal Bayar'ın başkanlığında ikinci harekât yapılmış ve harekâttan sonra reformların uygulanmasına başlanmıştır (Şimşir II, 2009: 412).

Mustafa Armağan, Dersim Harekâtında elli bin kişinin öldüğünü belirtmiş (Armağan, Zaman: 22 Kasım 2009) ve harekâtın aslında katliam olduğunu ve o dönemde bu durumu ilan edecek çok az kişinin bulunduğunu yazacaktır. Bu durumu dile getiren dönemin önemli yazar ve düşünürlerinden birisi de Necip Fazıl Kısakürek olmuştur. *Son Devrin Din Mazlumları* kitabında yazar "Bir kıvılcım halinde gösterdiğimiz Dersim yangınının kömürleştirilmiş elli bin cesedinde din mazlumluğunun en çarpıcı levhasını seyredebilirsiniz" (Armağan, Zaman: 28 Kasım 2009) diyecekti. Ayrıca Armağan, 19 Ağustos 2010'da kaleme aldığı makalesinde de, Harf İnkılâbı'nın onuncu yılında Dersimlilere yapılacak olan harekâtta hükümetin yanında yer almaları için uçaklardan atılan bildirilerin hem Osmanlı Türkçesi ile hem de

Latin harflerle atılmasının hala inkılâpları içine sindirememiş bir toplum olduğunun bir ispatıdır görüşüne yer verecekti (Armağan, Zaman: 19 Ağustos 2010).

2.4. KÜRTLER (1943-1949)

Şeyh Sait, Ağrı ve Dersim isyanlarından sonra idamlar, sürgünler ve baskıların sürmesiyle Kürt halkı kendi kabuğuna çekilmişti. Halk, sindirilmiş ve Kürt halkında, DP dönemine kadar da kayda değer bir hareketlilik olmamıştı.

Bu dönemin en önemli olayı 1943'te Van'ın Özalp ilçesinde meydana gelen ve 'Mustafa Muğlalı Olayı' olarak tarihe geçen 33 köylü Kürt vatandaşın öldürülmesi olayıdır. (Tan, 2009: 299) Mustafa Muğlalı olayı, DP iktidarı ile birlikte 1956 yılında 27 kişilik bir komisyon tarafından Meclis'e getirildi ve gerçekleşen öldürülmelerin sebebinin tekrar araştırılması kararlaştırıldı. 1958'de ise komisyon çalışmalarını bitirerek raporu Meclis'e sundu.

Altan Tan öldürmelerle ilgili özetle şöyle demektedir:

> *1943 yılında Türkiye-İran sınırında talan olayları ve sınır ihlalleri yaşanmaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek için sınırlarda yaşayan köylülere tekrar geri verilmek üzere silah temini yapılır. Fakat bir süre sonra bunun yanlış bir uygulama olduğunu anlayan hükümet yetkilileri silahların toplatılmasını ve çetelerin dağıtılmasını ister. Özalp Kaymakamı Hilmi Tuncel çeteleri dağıtma emrini uygulamayarak arkadaşları Özalp Jandarma Komutanı Yüzbaşı Vasfi Bayraktar ve Sınır Tabur Komutanı Binbaşı Şükrü Tüter ile birlikte çete faaliyetlerinden yarar sağlamaktadır.*
>
> *Cihan Harbin'de Türkiye'nin yanında savaşmış ve 1943'te dahi istihbaratçı olarak kullanılan Mıhedeme Mısto'nun 1500-2000 hayvanı İran sınırında ele geçirilip Türkiye'ye getirilir. Hayvanların geri verilmesini isteyen Mısto, geri verilmediği takdirde karşı bir saldırıyla hayvanlarını geri alabilecek güçte olduğunu bildirir. Bu duruma Özalp Kaymakamının yanaşmaması üzerine, ilçe sınırında yakın yerlerde bulunan 406 hayvanını alarak İran'a götürür. Bu durumu çarpıtıp Van Valiliği'ne 'İran sınırımıza saldırıyor' şeklinde rapor edilir. Yapılan çalışmalarda bir ihbar üzerine Milanengiz Köylülerinin eşkıyalara yataklık ettiği belirlenir. 40 kişi gözaltına alınır ve 5 kişi tutuklanıp diğerleri serbest bırakılır.*
>
> *Kaymakam olay sonrası sürekli 'Van'da sınır emniyetinin kalmadığı' yönünde raporlar gönderir. Bunun üzerine Genel Kurmay Başkanlığı, Ordu Müfettişi Orgeneral Mustafa Muğlalı'yı, Tümgeneral Cevat Yalım ile Tuğgeneral Rasim Saltuk'u teftiş ve durumu değerlendirmek üzerine Özalp'e gönderir.*
>
> *Mustafa Muğlalı Paşa yaptığı çalışma sonucunda 35 kişiyi yakalatır ve 35 kişiye idam talebinde bulunur. 26 Temmuz 1943'te karar meclis komisyonuna sunulur ve tek kadın serbest bırakılarak diğerleri idam edilir. Olay resmi yetkili makamlarca kapatılmaya çalışılır.*
>
> *1946 yılında Demokrat Parti Meclis'e girince bu olayın üzerine gidilir ve soruşturma açılır. 20 Mart 1950 tarih ve 1950/13 esas 1950/8 sayılı kararla Orgeneral Mustafa Muğlalı 20 yıl ağır hapse çarptırılır. Cezasını çektiği günlerde 1951'de hapiste ölür* (Tan, 2009: 301-302).

Bilal Şimşir ise Mustafa Muğlalı olayına farklı bir yorum getirmiştir. Şimşir'e göre Mustafa Muğlalı olayı özetle şöyle gerçekleşmiştir:

> *...Menemen Ayaklanması gibi bir isyandı. Kürtlerin, Kemalistlerden intikam almasıydı. Çünkü iktidara Demokrat Parti geçmişti. Dini referans alan bir partiydi ve yapılan sindirmelerin ve idamların intikamını oy uğruna, Kürtlerin oyunu alabilmek için idamların hesabını sorması gerekiyordu. Bundan dolayı suçlu bulunmuş ve hapse gönderilmişti* (Şimşir II, 2009: 488).

Bu konuyla alakalı Altemur Kılıç da şöyle diyecekti: "DP iktidarının, Kürt isyanlarının bastırılmasında önemli bir rol oynadığı için Kürtçülerin hışmını çekmiş olan General Mustafa Muğlalı'yı yargılatması Kürtçüleri teşvik etmiştir. Kürtçülük hareketine ivme kazandırmıştır" (Kılıç, 2007: 164).

Görüldüğü gibi farklı görüşte olan yazar ve düşünürler Mustafa Muğlalı Olayı'nı farklı yorumlamaktadırlar. Sindirilmiş Kürt halkı İkinci Dünya Savaşının bitmesi ve demokratik bir hava getiren 1950 genel seçimleri tekrar Kürtlerin gündem olacağı tarih olmuştu.

2.5. 1950 SEÇİMLERİ VE KIRK DOKUZLAR OLAYI

1950 seçimleri Türkiye'de demokratikleşmenin başlangıcı olmuştur. Bu demokratik seçimler sayesinde her bölge kendi yöresinden vekili rahatça Meclis'e gönderebilecekti. Böylece, Doğu ve Güneydoğu'dan Kürt aşiret reisleri Meclis'e girmeyi başaracaktı (Çay, 1996:320). Yazar Altemur Kılıç bu durumla ilgili şöyle diyecektir.

> *Çok partili rejimin 1946'da başlaması ile oy hesapları bölgesel ağa şeyhlerin desteklerinin aranmasını da beraberinde getirmiştir. Ağa ve şeyhlerin CHP döneminde bastırılmış olan nüfuzları çok partili dönemde yeniden artırmıştır. Ağa ve şeyhleri kullanmak tekeli sadece DP'de değildi. CHP de aynı şeyi yapıyor, bazı ünlü aileleri ve şeyhleri kendisine bağlamaya gayret gösteriyordu. Nitekim daha önce batıya yerleştirilmiş olan şeyh ve ağa ailelerinin doğudaki yurtlarına dönmelerine CHP hükümeti 1947'de izin verdi. Fakat 1950 seçimlerinde DP'ye asıl destek bu ailelerden geldi. Velhasıl iki parti de Güneydoğu'yu rekabet haline getirmiştir* (Kılıç, 2007: 165).

Tan ise DP dönemin de Kürtlere olan temaslarında şöyle bir sonuç çıkartmaktadır (Tan, 2009: 322).

- DP'nin Kürt muhalif ailelerinin önde gelenlerini Meclis'e sokmaları olumlu ve cesurca bir adımdı fakat bu temsilciler Ankara'nın labirentlerinde sisteme entegre olmuş ve gerçek sıkıntıları görememişlerdi.
- DP ile birlikte şehirlere göç hızlanmış, demografik yapıda değişiklikler olmuştur. Şehirlerde köylü nüfusu hızlıca artmıştı.

- Bu göçler, şehirli eşrafın siyasette ve ticaretteki hâkimiyetinin azalmasına sebep olmuştu. Artık şehirlerde ağa ve şeyhler etnik toplulukların temsilcisi konumuna yükselmişti.

Kürtlerle olan ilişkilerin gerginleştiği bir dönem de 1959'da yaşanmıştır. Tarihe "49'lar Olayı" olarak geçen bu olayda adı geçen Kürtler, hala günümüzde göz önünde bulunan kişilerdendir. Üç ayda bir yayınlanan ve biyografi üzerine yayın yapan Chronicle Dergisi 15. sayısında 49'lar davasını ele aldı. Kapsamlı bir çalışma sonucu anlatılan 49'lar olayında; olayların asıl çıkış sebebinin 1959 yılında Musul'da Türkmenlerle Kürtler arasında çıkan olaylar olduğu, olayların ölümlü sonuçlanması sonrasında ise birçok Türkmenin hayatını kaybettiği anlatılmıştır (Toklucu, 2011: 86).

Kerkük'te çıkan olayların Türkiye'de ciddi yankıları olmuş ve CHP Niğde milletvekili emekli Albay Asım Eren, Kerkük'te Türklerin öldürülmesine karşın Türkiye'de Kürtler öldürülsün çağrısında bulunmuştu (Toklucu, 2011: 86).

Türkiye'de bu çağrılar infiale yol açtı ve hükümet de bu görüşte olunca MİT'in belirlediği 50 Kürt tutuklandı. Celal Bayar ve Adnan Menderes tutukluların asılmasından yanaydı. Fakat Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu asılmalarını reddediyordu. Milletin başında sözde Ermeni katliamı varken böyle bir cezalandırılmaya girilmemeli düşüncesindeydi (Toklucu, 2011: 87).

Tutuklamaların kötü şartlarda olmasından dolayı tutuklu Avni Doğan cezaevinde hayatını kaybetti ve tutuklu sayısı 50'den 49'a düştü. Bu ölümden sonra bu davaya 49'lar davası denildi.

1960 İhtilalı sonrası çıkartılan genel af 49'lar davasından tutuklu olanları kapsamadı. 3 Ocak 1961'de davaya başlandı. Ortada delil bulunamadığından Nisan 1964'te sanıklar beraat etti. Ancak Askeri Yargıtay karara itiraz etti ve tekrar dava açıldı. Sonunda dava zaman aşımına uğrayarak düştü.

49'lar Davası'nda tutuklanan Kürt aydınlarının önemli bir özelliği, aralarında fikir ayrılığı olan kişilerin bir arada tutuklanmasıdır. Sanıkların dağılımı bu duruma fikir verecek mahiyettedir. "subay, avukat, doktor, gazeteci, tüccar, mühendis, nakliyeci, işçi, memur, muhasebeci, fabrikatör ve öğrenci" şeklindeydi. Bu durum Kürt sınıfının eksen kaymasına da yol açacaktı. Çünkü bu değişik sosyal sınıftan olan tutuklular artık kendi dünya görüşlerini Kürtçülük meselesi ile şekillendireceklerdi ve bu şekillenmenin ağırlığı ise 'sol düşünce' temelli olacaktır (Tan, 2009: 333).

2.6. 1960 DARBESİ VE DOĞU MİTİNGLERİ

1960 Darbesi ile birlikte asker, Demokrat Parti iktidarına son vermişti. Darbe sonrası yapılan yargılamada Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmişti. Darbeci kadronun ilk işi DP yandaşlarını toplayarak gözaltına almak oldu. 485 Kürt lider ve aydın grubunu da Sivas'ta kampta toplandı. 55 kişi de yurdun değişik yerlerine sürgün edildi (Tan, 2009: 339).

Darbecilerin, Kürt halkına yaklaşımı resmi ideolojinin devamı niteliğindeydi. Darbenin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel Diyarbakır'da yaptığı konuşmada net bir şekilde devletin Kürtler ile ilgili görüşlerini ifade etmiş ve şöyle demiştir. "Bu memlekette Kürt yoktur, Kürdüm diyenin yüzüne tükürürüm" (Bucak, 1991: 52).

Mustafa Remzi Bucak sözü geçen kitabında bu şekilde alıntı yapmış olmasına karşın Emekli Büyükelçi Bilal Şimşir ise Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in şu konuşmasına değinmiştir.

> *Kürtler, yalnız vatandaşımız değil, soydaşımızdır da. Fakat asırlarca devam eden kötü idare ve ihmaller, onların da kapalı yaşama alışkanlıkları maalesef bu neticeyi doğurmuştur. Türk milletini ve Türk vatanını parçalayarak yok etmek sevdasında olanlar, bundan faydalanmanın peşinde koşuyorlar* (Şimşir II, 2009: 520).

Darbeden bir sene sonra 1961 Anayasası hazırlanmış ve Ekim 1961'de seçimlere gidilmişti. DP'nin devamı olarak kurulan Adalet Partisi'ne Kürtlerin çoğu destek vermiş ve CHP yüzde 36 alırken darbenin sebebi görülen demokratlar da yüzde 34 oy almayı başarmıştır (Zürcher, 2009: 360).

Darbe sonrasında güdülen Kürt politikası 49'lar olayı ile ortaya çıkan sağ-sol ayrımının daha da belirginleşmesine neden olmuş ve sol-sosyalist bir anlayış esmeye başlamıştır. Bu durumun sonucu olarak da Türkiye Komünist Partisi kurularak Meclis'te temsil edilmiştir. Bu bağlamda, sosyalist düşüncelerle alakalı Muzaffer Kaya şöyle söylemektedir:

> *1960'lı yıllarda 27 Mayıs öncesinden farklı olarak öğrenci ve aydınlar arasında sosyalist fikirler yaygınlaşmaya başlamıştı. Bu dönem, Türkiye'de sosyalizmin ilk kez legal alanda ifade edilebildiği yıllardı. 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP) beklenmedik bir başarı göstererek 1965 yılında parlamentoda 14 sandalye kazandı. TİP'in yanı sıra 1961'den itibaren yayınlanmaya başlayan Yön, Türk Solu, Ant gibi dergiler, Akşam ve kısmen Cumhuriyet gazeteleri, çeşitli dernekler Türkiye'de sosyalist ve anti-emperyalist düşüncelerin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynadılar. 1960'lar aynı zamanda tüm Üçüncü Dünya ülkelerinde anti-emperyalist mücadelelerin öne çıktığı yıllardır. Özellikle ABD işgaline karşı Vietnam halkının direnişi, anti-emperyalist mücadeleler sonucunda gerçekleşen Çin ve Küba devrimleri tüm Üçüncü Dünya*

ülkelerinde anti-emperyalist mücadelelere ilham kaynağı oluyorlardı (Kaya, 2006:4).

Görüldüğü gibi 1961 yılından itibaren hızlı bir sosyalist düşünce akımları oluşmaya başlamış ve kitleleri de etki alanına sokmuştur. Sol düşüncenin örgütlenmeye başlaması ve ciddi yol alması sağ düşüncedeki Kürtlerin de hareketlenmesine sebep oldu. Temmuz 1965'te Diyarbakır da Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) Sait Elçi'nin başkanlığında kuruldu (Epözdemir, 2005: 7). Bu örgütlenmeler aslında artık düşüncelerin siyasal yaşama döküleceğinin bir göstergesiydi. Çünkü 1965'e gelindiğinde solcu sosyalist Kürtler TİP'te, sağcı milliyetçi Kürtler TKDP'de, devletle barışık olmak isteyen Kürt liderleri de AP'de örgütlenmeye başlamıştı. Bu örgütlenmeler sırasında Kürtlerin seslerini duyurmaya çalıştıkları bir organizasyon düzenlenmişti: Doğu Mitingleri…

TİP, TKDP ve Kürt aşiret reislerinin desteğiyle Kürtlerin sorunlarını kamuoyuna duyurmak için Eylül 1967'te mitingler düzenlenmiş ve bu mitinglere Doğu Mitingleri denmiştir. Mitinglere katılım ve destek beklenenin üzerinde olunca kamuoyunun da desteği alınarak Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) Mayıs 1969'da kurulmuştur. Bu kuruluşun göze çarpan özelliği, düşünce yapısı sağcı da olsa solcu da olsa bir çatı altında insanları toplayabilmesi olmuştur. Bu durum yurt genelinde tepkileri de beraberinde getirmiş ve Erzurum'da Doğu Mitingleri'ne tepki olarak Kasım 1967'de 'Anadolu Şahlanış Mitingleri' düzenlenmiştir (Şimşir II, 2009: 564). DDKO, 12 Mart 1971'den sonra 26 Nisan Sıkıyönetim kararıyla kapatılmış ve kurucularının bir kısmı da tutuklanmıştır.

2.7. PKK'NIN ORTAYA ÇIKIŞI VE KÜRTLER

Kürt sol kitleleri 1975'ten sonra CHP ile yollarını ayırmaya başladı. Bu dönemde CHP'nin lideri İsmet İnönü'yü deviren Bülent Ecevit, Diyarbakır Dağkapı Meydanı'nda toplanan halkın; 'halklara özgürlük' diye sloganları eşliğinde 'Türkiye'de halklar yoktur, halk vardır' cevabı bölge halkının CHP'ye karşı sonun başlangıcını oluşturacaktı (Tan, 2009: 365).

1977 seçiminde ise CHP ve Necmettin Erbakan'ın lideri olduğu Milli Selamet Partisi'nin (MSP), Kürtçü kanaat önderi ve liderlere partilerinde yer vermemesinden

kaynaklanan kopuşlarla artık Kürtçü siyasi düşünce kendi içerisinde resmi-gayri resmi oluşumlara girmişti.

2.7.1. Abdullah Öcalan ve Kürtler

Abdullah Öcalan, Ankara Tapu Kadastro Lisesi'nden mezun olduğu sıralarda Marksist-Leninist akımlar içinde olan fakat Kürt milliyetçiliği öne çıkan bir kişiliğe sahip olmadığını söyler. Bir sene tapu kadastroda çalıştıktan sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırır. Bu fakülteden de kafasındaki düşüncelere cevap bulamayacağını düşünen Öcalan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'ne yatay geçiş yapar ve Ankara'da, Kürtçü düşünceye sahip Mahir Çayan'dan etkilenir (Birand, 1992: 303).

7 Nisan 1972'de Mahir Çayan'ın öldürülmesini protesto etmek için mitinge katılır ve hemen sonrasında tutuklanır. Hapishanede fikri yapısı, Kürtçü eylemler üzerine şekillenen Öcalan, hapishaneden çıktıktan sonra fakülteye döner ve derslere devam eder. Bu arada yakın arkadaşı Kemal Pir ve Haki Karaer ile birlikte PKK (Partiya Karkaren Kurdistan) yani Kürdistan İşçi Partisi'ni 27 Kasım 1978 tarihinde Diyarbakır'ın Lice ilçesinin Fis köyünde kurarlar (Şimşir II, 2009: 602). Burada dikkate değer bir konu da; PKK'nın Kürtçülük adına ortaya çıkan solcu Marksist-Leninist bir yapıda olmasıdır. Bununla birlikte 1980 darbesinden sonra Diyarbakır Cezaevinde açlık orucu sonrası ölen Kemal Pir'in Türk olup (Gümüşhane'nin Torul İlçesi doğumlu) örgütün liderlerinden olmasıdır.

2.7.2. İlk Eylem

Hedeflerine varabilmek için silahlı eylemi seçen PKK ilk eylemini bir cenaze töreninde yaptı. Halkın Kurtuluşu adlı örgütün elemanı Fevzi Aslansoy'un cenazesine Öcalan taraftarları sahip çıktı. Bu durumu Öcalan şöyle anlatmaktadır: "İlk eylemimiz bir cenaze töreninde oldu. Suruçlu bir genç öldürülmüştü. Karşıyaka mezarlığında cenazeyi aldık. Hatta Celal Paydaş da vardı. Polis arkamızdan cenazeyi takip etti. Büyük gösteri yapıldı" (Demirel, 1999: 718).

Bundan sonra da Gaziantep Akbank Şubesi'nin soyulmasını gerçekleştirdiler. Yapılan eylemlerin çoğunun dış mihraklardan desteklendiğini düşünen Yazar Bilal Şimşir, PKK ve ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Gizli Ermeni Ordusu)'nın aynı

anda kurulup, dışarıdan planlı bir örgütlenme olduğunu iddia etmektedir (Şimşir II, 2009: 600). Emniyet Müdürü Zuhuri Küçükkaya da bu oluşum ve örgütlenmenin SSCB istihbarat örgütü KGB tarafından kurulup desteklendiğini söylemektedir (Eğitim Dergisi, S 34: 4).

PKK'nın 1979 Kasım'ı ile 1980 Nisan'ı arasında yurtdışına çıkan elemanları El-Fetih kamplarında eğitilirken, 12 Eylül darbesini takip eden günlerde yurt dışına çıkan örgüt elemanları Suriye, Lübnan ve Libya kamplarında eğitim almışlardır. Kuruluşundan 1980 darbesi öncesine kadar olan süreçte ise PKK, 354 öldürme ve 366 yaralama eylemi gerçekleştirmiştir (Akyol, 2007: 136).

PKK ile birlikte Kürt Sorununda ve Kürtçülük anlayışında önemli kırılmalar olmuştur. Bunları da şöyle sıralayabiliriz: (Tan, 2009: 376)

- Kürtlük bilinci ve Kürt milliyetçiliği 19.-20. yüzyıllardaki tabanından daha geniş bir tabana kavuştu.
- Kürt tarihinde ilk defa geleneklere bağlı Kürt ailelerinin kızları dağa çıkmaya başladı.
- Devletin örgüt eylemlerine sınırsız güç kullanması halk içinde 'öteki'-'biz' kavramlarının oluşmasına sebep oldu.
- Terör nedeniyle köyden kente göç eden kitleler 'Kürt kent yoksulları' diye sınıf oluşturdular. Bu durum hem Doğu bölgelerinde hem de Batı bölgelerinde kendini gösterdi.
- Kürt kadınlar artık siyasal yaşamda en ön safta yerini almaya başladı.
- Batı illerine göç sebebiyle batıda artan Kürt vatandaş sayısı yüzde 60'ı buldu ve Kürt asimilasyonu da hızlandı.

2.8. 1980 DARBESİ VE KÜRTLER

Tarihler 1980'i gösterdiğinde Türkiye'de sağ-sol kavgaları had safhaya ulaştı. Her gün sağ-sol çatışmalarından dolayı ölüm haberleri geliyordu. Ordu komutanlarının bizzat ağzından "Belli bir olgunluğa erişinceye kadar olaylara bilinçli bir şekilde müdahale etmedik. Olayların olgunlaşmasını bekledik" (Tan, 2009: 380) itirafları memleketin nasıl başıboş bırakıldığının göstergesi olmuştu.

Sonunda 12 Eylül 1980'da Kenan Evren Paşa liderliğinde ordu yönetime el koydu. Darbe öncesi çıkan olaylar darbeyle birlikte bıçak gibi kesildi. Fakat darbeden sonraki günler Kürtler için daha zor günlerin başlangıcı oldu.

Evren Paşa, Milliyet Gazetesi'nin 3 Kasım 2007'de Yazar Fikret Bila ile yaptığı röportajda şu itirafta bulunmaktadır:

> *...Dördüncü sınıfa gelmiş, Türkçeyi okuyamıyor. Kızdım. Orada söyledim. Öğretmene döndüm, 'dördüncü sınıfa gelmiş, Türkçeyi okuyamıyor, bu nasıl iş?' dedim. Sonradan anlaşıldı ki, öğretmen de Kürt. Kürtçe yapıyor tedrisatı. Döndüm ve Kürtçe yasağı koyduk. Kürtçe tedrisat yapılamaz dedik. Ama biraz ağır yasak koyduk. Sonra da bu yasak kaldırıldı, ama hataydı. Hata olduğunu sonradan anladım* (Milliyet, 3.11.07).

Kürtlerin darbe sonrası yaşadıklarını anlatan kitapların başında 'Hasan Cemal''in 'Kürtler' adlı kitabı gelmektedir. Hasan Cemal, Öcalan'la Beka Vadisi'nde yaptığı röportajla, Diyarbakır 5 No'lu Cezaevi'ndeki işkenceler ve Kürt halkının yaşadığı dramları gazeteci kimliği ile ele almış ve bu bağlamda Kürt Sorunu ile ilgili çalışmalarıyla tanınan yazar Mustafa Akyol da *Kürtler* kitabı için şöyle diyecektir:

> *Bu korkunç olayların beklide en çarpıcı anlatımını, yakın zaman önce, Hasan Cemal'in Kürtler adlı değerli kitabında okudum. Cemal, kitabına saygın işadamı Diyarbakırlı Felat Cemiloğlu'nun 1982 yılında Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde yaşadığı işkenceleri anlatarak başlıyordu, dışkı yedirmek dâhil! Eğer okumadıysanız mutlaka okuyun. İçiniz burkulur, ürperirsiniz. Tüm bunların sorumlusu 12 Eylül askeri rejimiydi. Askeri rejimin Türkiye çapında ve özellikle Güneydoğu'da yürüttüğü şiddet, aşağılama ve işkence politikasının doğurduğu tepki yabancılaşma ise, PKK için ideal bir 'adam devşirme' zemini hazırladı. Bir Kürt aydının belirttiği gibi, Diyarbakır Askeri Cezaevi'nin korkunç işkencesinden geçip çıkanların çoğu, kalbi Türkiye nefretiyle dolup taşarak, koşup PKK'ya katılıyordu* (Akyol, 2009: 138).

Diyarbakır Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı Felat Cemiloğlu da sözlerini şu şekilde noktalıyor.: "Hapishaneden kurtulduğum zaman genç olsaydım, en azından soruşturma, gözaltı, 5 No'lu hapishane cehennemine tekrar girmemek için dağa çıkardım" (Cemal, 2007: 34).

Darbe sonrası, 1981'de yeni anayasa hazırlandı ve 1983'te de genel seçimlere gidildi. Artık Türkler ve Kürtler için tekrar yeni bir dönem başlıyordu. Bu dönem her ne kadar Türkiye'nin demokratikleşmesi adına önemli bir kavşak noktası olsa da yeni dönemde Türkiye'nin üstesinden gelmesi gereken birçok yeni oyun sahneye sürülecekti.

2.9. ÖZAL DÖNEMİ VE KÖRFEZ SAVAŞI

Darbeden 3 yıl sonra Türkiye genel seçimlere gitti. Anavatan Partisi lideri Turgut Özal seçimler sonucunda Türkiye başbakanı oldu. Sivil bir hükümet iş başına gelmişti. Kürtlerin çoğunluğu da Anavatan'a oy vermişti. Dış dünyaya önemli mesajlar veriliyordu. Türkiye, hatırı sayılır, borçlarını ödeyebilen, gelişmekte olan ülkeler içinde görülmeye başlanmıştı. Fakat Özal Hükümeti böyle bir misyonla iş başına gelmiş olsa da ordunun Kürtlere sergilediği tavır ve icraatlar PKK'ya yaradı ve dağa çıkma oranı hızlı bir şekilde arttı.

Şubat 1987'de Hakkâri'nin Taşdelen Köyü'nde düzenledikleri baskında 9'u kadın ve çocuk 14 kişi öldürüldü. Temmuz 1987'de ise Başbakan Turgut Özal'ın Mardin'de yaptığı konuşmada PKK'ya teslim ol çağrısı yaptıktan hemen 2 saat sonra PKK, Mardin'in Peçenek Köyü'nde 31 Türk vatandaşını katletti. Bu katliamın ardından Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin (OHAL) kurulmasına karar verildi ve Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından onaylandı. Geniş yetkiye sahip olan OHAL valiliğine Hayri Kozakçıoğlu atandı. OHAL'e dâhil olan iller ise Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van illeri olarak belirlenmişti (Şimşir II, 2007: 639).

OHAL sıkıntıları çözmede işe yaradı mı yaramadı mı? Tam olarak bu sorulara cevap bulanamadı. Fakat Nisan 1998'de OHAL Bölge Valisi Aydın Aslan, PKK terörü yüzünden on yılda can verenlere ilişkin istatistikleri açıkladı. İstatistiklere göre on yıllık bilanço şöyleydi:

Tablo: 2 1988-1998 arası can kayıpları (Şimşir II, 2009: 641).

ÖLENLER	**SAYISI**
TERÖRİST	19.924
SİVİL	4.287
KORUCU	1.047
POLİS	173
ASKER	4.459
TOPLAM	**29.890**

Emniyet Müdürü Zuhuri Küçükkaya'nın da açıkladığı istatistiğe göre 1984-1990 yılları arasında PKK'nın Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde gerçekleşen eylem sayısı

2152’dir. Bunun 932’si silahlı saldırı, 803’ü çatışma, 296’sı da patlayıcı madde atma eylemi olmuştur. (Küçükklaya, [tarih yok], 14)

Her iki istatistiğin sonucu terör belasının ülkeyi nasıl sıkıntılı bir duruma soktuğunu göstermektedir. Bunun en güzel örneğini siyasetçi Hasan Celal Güzel şu şekilde ifade edecektir:

> *1991 seçimlerinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) çatısı altında Meclis’e giren Demokrasi Partisi (DEP) milletvekilleri yemin töreninde yemini Kürtçe yaptılar. Bunun üzerine dava açıldı ve dokunulmazlıkları kaldırıldı. Bir saat önce milletvekili idiler yemin ettiler fakat bir saat sonra polis arabalarına konup götürüldüler. Bu yapılması gereken bir davranış değildi. Tüm dünyanın gözü önünde yapılan bu hareket doğru değildi. Hem meclisinize vekil olarak alacaksınız hem de polis eşliğinde çıkartacaksınız Meclis’ten. Bakınız, Türkiye’de siyasi Kürtçülük hareketlerinin artmasının en büyük etkeni budur işte* (Güzel, 2007: 56).

Zuhuri Küçükkaya’nın yazdığı makalede ise, PKK’nın 1991 yılı sonrası gelişimi şöyle özetlenebilir: (Küçükkaya- [tarih yok], 15)

- Baharın gelişini müjde veren Nevruz Bayramı PKK yandaşlarının gösteri ve taşkınlık yaptıkları gün olmaya başlamıştır.
- Dış ülkelerin gazeteci ve yazarlarının, insan hakları savunucusu adı altında PKK militanlarını motive etmeleri, dış dünyada propaganda yapmaları ve bunun sonucunda NATO, silahlarının PKK’ya karşı kullanılmasını istememiştir.
- 1991-92 yıllarında turizmin önemli olduğu bölgelerde eylemler yaparak ülkeye gelen turist sayısını önemli ölçüde azaltmak hedeflenmiştir.
- Avrupa ülkelerinde askeri kamplar düzenleyerek hem bomba eğitimi almak hem de her yönden yetişmiş militan hazırlamak amaçlanmıştır.

Irak lideri Saddam Hüseyin, Irak’ın içine düştüğü ekonomik krize çözüm bulma ve Mısır’dan boşalan Arap dünyası liderliğini ele geçirme hırsı ile 2 Ağustos 1990’da Kuveyt’i işgal etmiş, 28 Ağustos’ta da işgalin kalıcı olduğunu ve Kuveyt’i ilhak ettiğini ilan etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi Irak’ı kınadı ve 15 Ocak’a kadar Kuveyt’ten çekilmesini istedi. Irak’ın bu sürece muhalefet etmesi üzerine 17 Ocak’ta hava, 24 Şubat’ta “Çöl Fırtınası” adıyla kara harekâtına başladı.

Körfez Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Türkiye'nin Irak politikasında köklü değişiklikler yaşanmış, bu tarihten itibaren Türkiye'nin geleneksel olarak takip ettiği bölgesel tarafsızlık politikasını Türkiye terk etmiş ve net bir tavırla koalisyon güçlerinin yanında yer almıştı (Bilgi, 2003: 228). Bu bağlamda Özal stratejisini; 'bir koyup üç almak' olarak belirlemiş ve savaş sonrasında Orta Doğu'da oluşacak yeni yapılanmada söz sahibi olmak Özal'ın en büyük hedefleri arasında olacaktı (Yavuz, 2003: 166).

Savaş sonrası Özal, Çekiç Güç'ün Türkiye topraklarında konuşlanmasına izin vermiş ve BM ambargosunu, petrol boru hattını kapatarak, etkin olarak uygulamıştır. Fakat Türkiye beklentilerinin aksine Madrid Zirvesi dâhil yeni sürece aktif olarak dâhil edilmemiş, karar mekanizması içine sokulmamış hatta kayıpları karşılanmamıştır. Tüm baskılara rağmen Özal, peşmerge güçlerini kontrol altında tutmak, Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmalarını engellemek ve PKK'yı peşmergelerden izole ederek etkisizleştirmek amaçlarıyla, Barzani ve Talabani'yle doğrudan ilişkiler kurmuştur.

1992-94 yıllarında Türkiye, KDP ve KYP'yi etkin olarak kontrol altında tutmayı ve PKK'yı da kısmen izole etmeyi başarmıştır. Bu süreçte Barzani, Türkiye ile sıkı bir ilişki içindeyken Talabani, İran'a yakın durmayı denemiştir. Bunu yanı sıra Türkiye Barzani'ye, PKK'ya karşı yaptığı göstermelik işbirliği çerçevesinde ekonomik ve askeri destek sağlamış 1997 çatışmalarında KDP, rakibi KYB'nin karşısında ancak Türkiye'nin desteği ile ayakta kalmıştır. (Bilgi, 2003: 231)

Türkiye bu süreçte hem ekonomik olarak hem de siyasi olarak ciddi boyutta kayıplar yaşamıştır; Irak'a uygulanan ambargoya verdiği destek Türkiye'ye 10 yıl için ihracat, turizm ve müteahhitlik hizmetlerinde 25 milyar dolar gibi büyük rakamlara mal olmuştur; bunun yanı sıra Kuzey Irak'ta bu süreç fiili bir Kürt devletinin doğmasına yardımcı olmuştur (Bilgi, 2003: 228).

2.10. 1 MART TEZKERESİ VE KÜRTLER

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için hükümete yetki verilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi 1 Mart 2003'te TBMM tarafından görüşülerek reddedilmiştir. Bu oylama Türkiye'nin yakın siyasi tarihinin en önemli dönüm noktalarından birisini oluşturmuştur.

ABD ve Türkiye arasındaki müzakereler Şubat 2003'te başlamıştır. Bu müzakere sürecinde ABD Türkiye'den askeri harekât içinde fiilen bulunmasını ya da harekâtı desteklemesini istemiştir. 1 Mart sürecinde iki ülke arasında askeri mutabakat muhtırasının yanı sıra, siyasi belge ve ekonomik yardım paketi olmak üzere iki belge daha müzakere edilmiştir (Akçayürek, Cumhuriyet: 11 Şubat 2003).

Türkiye, ABD'nin taleplerine bütünüyle hayır dememiş fakat isteklerinin kabul edilebilmesi için Anayasanın 92. maddesinde belirtilen kanuna göre Meclis'in salt oy çoğunluğunun kabulü ile gerçekleşebileceğini söylemiştir (Bala, Milliyet:1 Ocak 2003).

ABD, Irak'a yönelik gerçekleştireceği askeri harekâtta Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesini kesinlikle istememiştir. Çünkü ABD, askeri planlarında Kuzey Irak'taki Kürt gruplara çok önemli görevler yüklemişti. Gerek Barzani gerekse Talabani güçleri ABD'nin Irak'taki en önemli destekçisiydi. Kısacası Kürt gruplar ABD'nin stratejik müttefikiydi. Dolayısıyla ABD, Kuzey Irak'taki Kürt grupları azami ölçüde destekleme ve koruma içgüdüsüyle hareket etmekteydi (Aşık, Milliyet: 25 Şubat 2003). Bundan dolayı ABD, TSK'nın Irak'a girmesini istememişti. Ancak Türkiye, kendisine düşmanca tavır sergileyecek bir Kürt oluşumunu da istemiyordu.

Irak operasyonunda ABD'nin yanında yer alacak olan Kürt peşmergeler eğitilmiş ve silahlandırılmıştı. ABD savaş süresince bu grupların silahlandırılmasını Türkiye üzerinden yapmak istemişti. Fakat Kürtlerin gereğinden fazla güçlendirilmesi ve gelecekte Türkiye aleyhinde faaliyette bulunabilecekleri gerçeği bununla birlikte Barzani ve Talabani güçlerine verilecek silahların terör örgütü PKK'nın eline geçebilme olasılığı Türkiye'nin bu konuda ihtiyatlı davranmasına sebep oldu. Bundan dolayı Türkiye, ABD'nin Kürtlere sağlayacağı çeşitli yardımların bilgisi dâhilinde olup koordineli olmasını istedi. Bu bağlamda da Türkiye'nin önemle üzerinde durduğu madde ise dağıtılan silahların harekât sonrası Türkiye'ye teslim edilmesi olmuştu (Bala, Milliyet: 14 Mart 2003).

2.10.1. TBMM'de 1 Mart Oturumu

Tezkere 1 Mart 2003'te Meclis'te tartışıldı. Tezkere'nin Meclis'ten geçmemesi durumunda; (Cemal, Cumhuriyet: 1 Mart 2003)

- Türkiye-ABD arasında uzun yıllar devam eden müttefiklik ilişkisinin sekteye uğraması,

- Kuzey Irak'ta Kürt Devleti kurulma olasılığının oluşması,
- PKK ve Göç sorunu,
- Harekâtın uluslararası meşruiyet temeline dayanmaması,
- Irak'ta Türk askerlerini bekleyen tehlikeler,
- ABD'nin uzun süre Türk topraklarında konuşlanıp, çıkarılamayacağı,
- ABD'nin verdiği sözlerde durmayıp büyük ekonomik sıkıntıların baş göstereceği gibi durumlardan kaygı duyulmaktaydı.

Tezkere oylaması gizli oturumda elektronik olarak yapıldı. Oylamaya 543 milletvekili katıldı. 264 kabul, 250 ret ve 19 çekimser oy kullanıldı. Oylama sonucunda Anayasa ve içtüzüğün öngördüğü çoğunluk sağlanamadı ve 1 Mart Tezkeresi reddedildi (Arı, 2008: 13-35).

2.10.2. Tezkere Sonrası

ABD, tezkerenin kabul edilmemesinin ardından Türkiye'deki havaalanların ve üslerinin kullanılmasını ısrarla istemiş ve baskılar yapmıştır. Kürtler de müzakere sürecinin başlangıcında olduğu gibi tezkerenin reddi sonrasında da Türkiye'nin tek taraflı müdahalesine karşı çıkmıştır.

Tezkere'nin reddi sonrası ABD ikinci bir talepte bulunmuş, ancak böyle bir durumun önemli bir siyasi riskleri beraberinde getireceği; bu nedenle yeni bir tezkerenin, yeni bir değerlendirme süreci gerektirdiği ve sürecin başlamış olduğu Amerikan tarafına bildirilmiştir. ABD yeni bir tezkere için iç ve dış koşulların olgunlaşması beklenmiştir.

İkinci Tezkere ile ilgili iki taraf arasında yapılan diplomatik görüşmeler tamamen gizlilik içerisinde yürütülmüştür. Nitekim ABD büyük elçiliği medyaya kapılarını kapamış, Genel Kurmay Başkanlığı İskenderun Limanına her gün yeni boşaltan ve bunları hızla Irak sınırına sevk eden Amerika birliklerinin faaliyetinin bütünüyle üs modernizasyonunu konusundaki birinci tezkerenin kapsamında yürüdüğünü açıklamış, Türk yetkilileri müzakerelerin olmadığı yönünde açıklamalar yapmıştır (Yetkin, Radikal: 8 Mart 2003). Böyle hareket etmekle birinci tezkerenin reddedilmesine neden olan faktörlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

İkinci tezkere öncesi Siirt'te yapılan seçimlerin sonucunda başbakanlık koltuğuna Recep Tayyip Erdoğan oturmuştu ve bundan sonra ikinci tezkere ile ilgili kararı artık yeni başbakan liderliğinde verilmesini garantilemek istemiştir.

ABD'nin yoğun baskısının da etkisiyle; Türk hükümeti ikinci tezkereye 19 Mart 2003 günü TBMM'ye sevk etmiş, Meclis ertesi gün 763 sayılı kararla Türk Hava Sahasının savaş amacıyla ABD'ye ve müttefik kuvvetlere açılmasına ve Türk birliklerinin Kuzey Irak'a girmesine izin vermiştir.

İkinci tezkere Meclis'te kabul edilmişti fakat Türkiye'nin endişeleri devam etmekteydi. Öncelikle Türkiye'nin sınırına yoğun göçler başlamıştı. TSK'nın Kuzey Irak'ta asker bulundurması, Kürt gruplarıyla ya da Amerikan askerleriyle çatışma zemini oluşturacaktı. Bunun bölgede oluşabilecek provokasyonlarla gerçekleştirileceği endişesi taşınıyordu (Milliyet, 22 Mart 2003).

İkinci tezkerenin kabulü sonrası Türkiye, Kuzey Irak'a Kürt gruplarının muhalefeti neticesinde ABD'nin izin vermemesi üzerine kapsamlı bir güçte asker gönderememiştir (Milliyet, 24 Mart 2003). Bu nedenle Türkiye Irak'ta caydırıcı bir güç olamamış ve Irak'a yönelik politikada istenilen sonuçlar elde edilememiştir. ABD'nin onayının çıkmayacağının anlaşılması üzerine bölgeye tek taraflı girmeye çalışılmış fakat ABD'nin sert tutumu, Kürtlerin muhalefeti ve AB baskıları sonrası bu mümkün olmamıştır. (Powell, Radikal) Sonuç olarak da TSK Kuzey Irak'a menfaatleri doğrultusunda girememiştir.

2.10.3. Kuzey Irak Harekâtı'nın PKK Açısından Kazanımları

Türkiye'nin 30 yılı aşkın süredir mücadele ettiği terör örgütü PKK'nın Irak'taki konumu savaş sonrası daha da kuvvetlenmiştir. Örgüt sadece Türkiye'de değil AB ve ABD'de de terör örgütleri listesinin başında yer almaktadır. Ancak Irak'ta PKK'ya karşı çok farklı bir tutum sergilemektedir. 3000 terörist Irak'ta 10 kadar kampa dağılmış durumda rahatça varlıklarını ettirmektedirler. Bölge içinde sürekli eğitim yapılmaktadır. Kuzey Irak üs haline gelmiştir. Amerikan ordusuna ait silahların çoğu teröristlerin eline geçmiş ve Kuzey Irak'ta sivil halka PKK propagandası yapılmaktadır. Terör örgütü, Irak'taki yapılanması, eylemleri ve illegal yollardan mali kaynak elde etmesine ek olarak legalleşme çabalarına da öncelik vermektedir. Bu çerçevede, Irak'ta PKK ile bağlantılı iki oluşum 'Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi ve Irak Yeniden Yapılanma

Partisi' kendilerini siyasi parti olarak temsil ettirerek 30 Ocak 2005 Irak seçimlerine girmiştir.

Savaştan günümüze kadar olan süreçte ABD, Irak'ta terör örgütü PKK'nın faaliyetlerine devam etmesine göz yummuştur. Genel olarak Irak'ta, özel olarak Irak'ın kuzeyinde Türkiye'nin varlığını sindirmeye çalışan ABD, Irak'ın kuzeyindeki Kürt oluşumunun yanı sıra bölgede bulunan yaklaşık 5000 PKK militanını da stratejik koz olarak kullanmıştır. Irak'ın savaş sonrası oluşturulan federatif yapısında söz sahibi olan güçler PKK'ya destek vermekte ve terörist unsurları korumaktadır. Nitekim Barzani ve Talabani her ne kadar PKK karşıtı söylemlerde bulunsalar da, içten içe örgütü desteklemektedir. Sonuç olarak her ikisi de örgütü, Türkiye'ye karşı koz olarak kullanmaya çalışmıştır.

III. BÖLÜM

KÜRT SORUNUNUN TANIMLAMA BİÇİMLERİ

3.1. MİLLİYETÇİLER VE KÜRT SORUNU

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet'i bir imparatorluk bakiyesi olmakla beraber, Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya devletlerinin aldığı yeni şekillenmelerle artık daha sıradan vatandaş tanımlarını kabul eden milli devlet tarzı modelini benimsemişti (Anderson, 2001: 17). Bu yeni yapıyla birlikte de 1924 Anayasası'nda 'Kendini Türk hisseden herkes Türk'tür' metnindeki ifadelerle tüm vatandaşlarını ayırmaksızın tek millet olarak kabul ilkesi de benimsenmiştir.

Türk milliyetçiliği, Anadolu topraklarında yaşayan herkesi Türk olarak kabul etmesine karşın; Kürtçülük, bu düşünceye en büyük karşı cephe oluşturan bir akım olmuştur. Türk milliyetçiliği bundan dolayı Kürtçenin kullanılmasını istememiş ve 'vatandaş Türkçe konuş' sloganı ile karşıtlığını ifade etmiştir (Lewis, 1984: 301). Daha düne kadar devletin resmi milliyetçilik siyasetinde de Kürtlerin, Türklerin ayrı bir kökeni yoktur. Kürtlerin aslında bir Türk boyu olduğu tezi çokça seslendirilmiştir. Bu görüş de Kürtleri unutulmuş bir millet olarak görmektedir (Eröz, 1996: 145).

Kürtlere bir diğer bakış açısı da Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra yapılan propagandalar sonucunda Kürtlere sürekli şüpheyle bakış sergilenmiş olmasıdır. Çünkü Lazlar, Çerkezler, Gürcüler, Arnavutlar ve diğer milletten gruplar kendi anadillerini konuşmamalarına rağmen Kürtler konuşmaktaydılar. Fakat Karpat bu konuda Türk milliyetçiliğinin güttüğü politikayı asimile olarak ifade etmiştir. Bu düşünce milli dayanışma duygusunun milletler arasında gelişmesini sağlamış ve dış etkenlerle birlikte kültürel bir azınlık oluşturma etkisi yapmıştır (Karpat, 1996: 212).

Günümüze kadar Türk milliyetçiliği yukarıda da az bir kesitini verdiğimiz aydın kesim tarafından farklı düşünülmüş ve algılanmıştır. Bu bakış açısı Kürtlere olan yaklaşımlarını da etkilemiştir. Türk milliyetçiliğinin bu bakış açısını madde başlıklarıyla şöyle sıralayabiliriz:

3.1.1. Kemalist Milliyetçilik

Kemalist milliyetçiliğin kökeni II. Meşrutiyete kadar dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadronun sahiplendiği milliyetçilik düşüncesi, Cumhuriyet'in ilk döneminde üç şekilde ele alınabilir: (Yıldız, 2007: 16)

1. 1919-1923 yılları arasında etnik ve dinsel çoğunluğun ön planda olduğu milliyetçilik anlayışı...

2. 1924-1929 yılları arasında seküler bakış açısıyla 'kendini Türk hisseden herkes Türk'tür' düşüncesiyle dini toplulukların dışlandığı bir milliyetçilik anlayışı…

3. 1929-1938 yılları arasında da dilde, kültürde ve kanda birlik düşüncesinin olduğu milliyetçilik anlayışı…

Görüldüğü gibi İstiklal Savaşı yıllarında Misak-ı Milli anlayışı içerisinde yurt içindeki tüm etnik gruplar kendi konumlarında kabul ediliyor ve en büyük sorun olan bağımsızlık uğrunda tek yürek olup savaş veriliyordu. Fakat Cumhuriyet sonrası gelen inkılâpların etkisi, Anadolu içerisinde yaşayan tüm vatandaşları ayrıştırmaya ve artık kana dayalı bir milliyetçi anlayışı devlet söylemi içerisinde yer almaya başlamıştı. Bu durumdan şüphesiz en çok etkilenenler de Kürtler olmuştu.

3.1.2. Irkçı Milliyetçilik; Nihal Atsız

Nihal Atsız'ın millet, milliyetçilik, Türkçülük hakkındaki düşünceleri ırki ve soya dayalı bir nitelik taşır. Atsız 'Türkçü' adı verilen kişiyi; Türk soyunun üstünlüğüne inanmış kişi olarak tanımlamaktadır. Türk olmak için 'kan' unsurunu ön plana yerleştiren Atsız'a göre; Türklüğün bileşenleri sırasıyla: Kan, dil ve ülkü birliğidir.

Altan Tan, Kürt Sorunu kitabında Mustafa Akyol'un Nihal Atsız ile ilgili Atsız'ın düşünce dünyasını ifade eden şu cümlelere yer vermektedir:

> *Yağmur oğlum! Öğütlerimi tut, iyi bir Türk ol… Yahudiler bütün milletlerin düşmanlarıdır. Ruslar, Çinliler, Acemler, Yunanlılar tarihi düşmanlarımızdır. Bulgarlar, Almanlar, İtalyanlar, İngilizler, Araplar, Sırplar, Hırvatlar, İspanyollar, Portekizler, Rumenler yeni düşmanlarımızdır. Japonlar, Afganlar ve Amerikalılar yarın ki düşmanlarımızdır. Ermeniler, Kürtler, Çerkezler, Abazalar, Boşnaklar, Arnavutlar, Lazlar, Gürcüler, Çeçenler içerideki düşmanlarımızdır. Bu kadar düşmanla çarpışmak için iyi hazırlanmalısın. Tanrı yardımcın olsun* (Tan, 2009: 402).

Bu ifadeden anlaşılacağı gibi Atsız tüm politikası ırkçılık üzerine kurulmuş ve "Türk olmayan varsa gidebilir" bakış açısıyla Kürtleri de Anadolu topraklarından sürgün etmek hayaline düşmüştür (Tan, 2009: 402).

Türk ırkçılığının önde gelen isimlerinden birisi de Reha Oğuz Türkkan'dır. Reha Oğuz Türkkan için Türkçülükte esas noktayı ırk oluşturur. Türkkan'a göre 'tarihin ve tekâmülün amili ırktır' ve Türklerin geri kalmışlığının sebebi olarak ırkların bozulmasını iddia etmektedir. Irkların en üstününü de Türk ırkının oluşturduğunu söylemektedir (Önen, 2003: 362).

3.1.3. Anadolucu Milliyetçilik

Nurettin Topçu önderliğinde çıkarılan Hareket dergisinin çevresinde toplanan aydınlar Anadoluculuğun teorik alt yapısını oluşturmuşlardır. Başlangıçta kültür hareketi olarak ortaya çıkan hareket sonraları uç milliyetçi ve baskıcı milliyetçiliğin karşısında durmuştur. Batılılaşmaya temkinli bir yaklaşım sergilemiş, gelenekçi-muhafazakâr bir karakter göstermiştir (Atabay, 2003: 516).

Türkçülüğü sınırlı bir toprak parçası temelinde yorumlayan Anadolucular, bu nedenle hem ırkçılığı hem de Turancılığı reddetmişlerdir. Anadolu merkezli bir Türk milliyetçiliğini savunan Anadolucular, Anadolu'da yaşayan Türkmen topluluklar ile Turanî topluluklar arasında hem tarihsel bir kader ortaklığı bulunmadığını hem de coğrafi koşulların uzunca bir süredir tarihsel ve kültürel farklılıkların yaratması sonucunda Anadolu'da Türk topluluklarından ayrı, yeni bir millet yaratıldığını ifade etmişlerdir (Atabay, 2003: 528). Bu konuda Nurettin Topçu:

> *Türk dünyası birlik içinde kurtuluşunu ararken İslam'ın birleştirici ruhuna sığınmaktan başka yol bulunmayacaktır. Irk sadece kendi varlığı ile birlik oluşturamaz. Maddi unsurların esaslı karakteri daima bölünebilmek, sonsuz parçalara ayrılabilmektir. Ruh cevherinin temel yapısı birliktir; çokluk içinde birlik yaşamaktır* (Atabay, 2003: 530).

Anadolucu milliyetçiliği, emperyalist ve yayılmacı bir amaç taşımayan, Türk-İslam sentezinin ilk habercisi olarak saymak mümkündür. Saf-milliyetçi kültürün köylerde bulunduğunu ileri süren Anadolucular, Avrupa'daki milliyetçilik-şehirleşme ilişkisine ters bir şekilde milliyetçilik-köycülük temasını ileri sürmüştür. Irkçı ve Turancı söylemlere karşı araya mesafe koymuştur. Bu sebeptendir ki Kürtler dışlanmamış, Anadolu'da yaşayan her bir fert bu vatanın parçası kabul edilmiştir.

3.1.4. Türk İslam Milliyetçiliği

Türk-İslam milliyetçiliğin en önemli temsilcisi Osman Yüksel Serdengeçti'dir. Mehmet Akif Ersoy'dan hayli etkilenmiş olan Serdengeçti; 1947-62 yılları arasında çıkardığı 'Serdengeçti' adlı dergide düşüncelerini savunmuştur. "Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar müslümanız" sloganıyla düşünce yapısını özetlemiştir.

Muhafazakâr bir düşünce sistemini savunan Serdengeçti, Türk-İslam milliyetçiliğini savunurken diğer yandan İslam öncesi Türklüğe de atıf yapmaktan geri kalmamıştır: "Yeryüzünde tek Türk Milleti, tek Türk Devletiyiz. Mete'den Milli Mücadele'de can veren son şehide kadar büyük tarihin mesuliyetini omuzlarımızda taşıyoruz," (Serdengeçti, 2006: 113) diyecekti.

Bir başka yerde Serdengeçti şöyle der: "Milletler zorla, kılıç kuvvetiyle yok edilemezler fakat milletler, cemiyetler kendi benliklerini unutur, başkasına benzemeye çalışırsa, taklit ettikleri, benzemeye çalıştıkları millet tarafından benzetilirler, temsil edilirler." (Serdengeçti, 2006: 36) Bu bakış açısıyla Serdengeçti, Anadolu içerisindeki farklı etnik grupları bir arada sükûnet içerisinde yaşayabilmesi için Kürdün de Türkün de ırkçı söylemlere takılmadan barış içerisinde yaşamaları; hangi etnik topluluğun kültürü ağır basacak ise o kültürün, süreç içerisinde diğer kültürlerin içinde kaynayacağını düşünmektedir.

Serdengeçti'nin yanında, Türk-İslam işbirliğini öne çıkaran ve Türk-İslam sentezini ortaya atan İbrahim Kafesoğlu'na göre ise milliyetçiliğin tanımlanması şöyledir: "Kişinin milletine sevgi ve saygı hisleriyle bağlanmasıdır. Bizim milliyetçiliğimiz Hakka, adalete saygılı, milli kültürümüzün işlenmesini gözeten, dünya medeniyetinin yücelmesine gücü yettiği ölçüde yardıma gayret eden bir düşünce tarzıdır" (Kafesoğlu, 1970: 9).

Kafesoğlu Türk milliyetçiliğinin başkalarına zarar vermeyen bir düşünce biçimi ve hareket tarzı olduğunu din ve ırk üzerinden açıklar. Kafesoğlu'na göre milliyetçilik bir ırk davası olmamıştır. Fakat bunun yanında bir din davası olarak da düşünmek yanlıştır (Kafesoğlu, 1970: 15).

Görüldüğü gibi milliyetçiliğin Türk İslam sentezindeki bakış açısında Kürtlerle ya da diğer etnik gruplarla bir sıkıntısı olmamıştır. Asıl önemli olan kimin milletine daha fazla hizmet ettiğidir.

Milliyetçi düşüncelerin yukarıda belirttiğimiz yaklaşımları dışında günümüzde de önemli bir 'söz sahipliği' olan liberal milliyetçiliğin temsilcilerinden Taha Akyol milliyetçilik ve bu bağlamda Kürt sorununa; 'Türk Milleti' paydasında birleşen, anayasal milliyetçilik temelinde yorumlar. Akyol'a göre ise etnik kültür ve dinsel bağlılık gibi tek tip olması gerekmemektedir ve Akyol konuyla ilgili açıklamasında şöyle diyecektir:

> *Türkiye'nin birliğinde en önemli faktör, artık homojenlik varsayımı değildir. Kültürel çoğunluğun kabulüyle birlikte, tarihi birlik duygusu, üniter devlet yapısı, ekonomik ve sosyal bütünleşme, yani iç içe geçmişliktir. Bu realite, karşılıklı olarak ılımlı, uzlaşmacı, çoğulcu ve 'Türkiyeci' yeni bir üslup ve yaklaşım tarzı gerektiriyor* (Akyol, 2007: 116).

Türk milliyetçiliği farklı şekillerde yorumlanmış ve bu yorumların fiiliyata geçmesi birçok çözümsüzlükleri de beraberinde getirmiştir. Bunun başında ise Kürt sorununun çözümsüzlüğü gelmektedir. Irkçı çözümler tümden ayrışmaya sebep olmuş ve birleştirici önerilerde devlet politikası olmamasından dolayı iki binli yıllara kadar tesir alanı çok zayıf kalmıştır. Mesut Yeğen bu problemle alakalı şöyle demektedir: "Sonuç ortadadır. Hem Türk milliyetçiliğinin hem de Kürt meselesinin tarihsel ve ilişkisel karakteri, milliyetçiliğin Kürt meselesi ile karakteri, milliyetçiliğin Kürt meselesi ile temasında ve dolayısıyla meseleyi algılamasında epey bir çeşitliliğe yol vermiştir" (Yeğen, 2009: 119).

3.2. KOMÜNİSTLER-SOSYALİSTLER VE KÜRT SORUNU

Komünistlerin ve sosyalistlerin Kürt sorununa yaklaşımını en iyi analiz eden araştırmacıların başında ODTÜ'de öğretim görevlisi olan Prof. Dr. Mesut Yeğen gelmektedir. Yeğen'in İletişim Yayınları'ndan çıkan *'Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa Cumhuriyet ve Kürtler'* adlı kitapta solun Kürt sorunu ile ilgili sürecini dört evrede incelemiştir: (Yeğen, 2009: 146)

1. TKP'nin ilk yıllarından 1960'a kadar olan 'Tanışma' dönemi.
2. 1960'lı yılların başından 1971 Muhtırası'na kadar olan 'Buluşma' dönemi.
3. 1974 affından 1980 sonu Berlin duvarının yıkılışına kadar devam eden ayrışma dönemi.
4. 1990'lardan sonraki 'Kopuş' dönemi.

3.2.1. Tanışma Dönemi

Kurulan yeni rejimin takip ettiği devlet politikası gereği sol bakış, irtica yapıyorlar düşüncesi ile Kürtlerin karşısında yer aldı. Rejimle çatışma içinde olduğu politikasını benimsedi. Bu durum ilk kez Şeyh Sait isyanında ortaya çıkmış olup, Mesut Yeğen bu durumla ilgili şunları söylemektedir:

> *...Kürtlerin Cumhuriyet'e bu ilk büyük kalkışmasını irticai bir mukavemet olarak değerlendirmekte dönemin 'burjuva' hükümetiyle aynı frekansı takip eden komünistler, hiç şüphesiz komünistliklerini göstermiş ve irtica gibi 'üst yapısal' bir durumun ardında daha derin, altyapıya dair bir gerçeği işaret ederek farklılıklarını kaydetmişlerdi: Dönemin komünistlerine göre, irticaın ardında daha yapısal bir sorun, feodalizm vardır* (Yeğen, 2009: 150)…

Solun bu bakış açısı ile ilk dönem de Kürtlere karşı rejimin kurucuları yanında yer aldılar. Bunun yanında Kürt meselesi dönemin komünistlerin ilgi alanına sadece Şeyh Sait Ayaklanması esnasında girmedi. 1930 Ağrı Ayaklanması da üzerinde çalıştıkları bir konu oldu. 1930 İsyanı siyasi olarak halen emperyalizme alet olan, halkın ve inkılâbın çıkarlarına aykırı, koyu mürteci ve geri bir hareket olmakla birlikte, içtimai olarak mazlum köylülüğün bir kurtuluş mücadelesi olarak değerlendirildi (Tunçay II, 2009: 192) ve dönemin şartları içerisinde de bu tutum ise ideolojik ama daha çok da stratejik-teorik olarak değerlendirilmiştir (Yeğen, 2009: 147).

3.2.2. Buluşma Dönemi

1960 askeri darbesi sonrası yapılan Anayasa ile birlikte gelen örgütlenme hakları sayesinde sol kitleselleşecek diğer bir ifade ile solun siyasi tarihi başlamış olacaktır. Bu hareketlenmenin başlangıcı sola 'yön' veren 'Yön Dergisi' olmuştur.

Solun Kürt meselesine yaklaşımı ise Doğu bölgelerinin geri kalmışlığı ve feodal yapısı, çözüme kavuşması gereken en önemli meselesi olduğuydu (Yeğen, 2009: 161). Yön'de yazan sonraları da Kürt sorununu dillendiren önemli isimlerden Sait Kırmızıtoprak 1962 yılında Yön Dergisi'nde kaleme aldığı yazıda Kürtlerin asimilasyonuna karşı çıkıyor ve Eski Umumi Müfettişi Avni Doğan'ın Kürtlerle ilgili tehlike çanlarının çaldığını söylemesi üzerine; Kürtlerin ayrı bir dil konuşmasına rağmen vatanına milletine sadık bir yurttaş olduğunu belirtiyordu (Yeğen, 2009: 162).

Solun ilk siyasi hareketliliğinin TİP olduğu söylenebilir. 1961 yılında kurulan TİP'nin kadroları, solcu aydın kadro ile Kürt aydınlarının çalışmaları sonucunda oluşturuldu (Ünsal, 2002:3). Kürt aydınlarının da parti kadrolarında olması, TİP'in Kürt

meselesini ilk sıralarda değerlendirmesine sebep oldu. 1964'te yapılan İzmir Büyük Kongresi'nde Doğu Sorunu dile getirildi (Yeğen, 2009: 164). Anayasa Mahkemesi, TİP'in gerçekleştirdiği faaliyetleri 1961 Anayasası'na uygun olmadığı gerekçesiyle 1971'de TİP'in kapatılması kararını aldı. Böylece Kürtlerle olan beraberliğin faturasını Türk solu, partinin kapatılmasıyla ödemiş oldu.

Türk solunda güdülen politikalarda farklılıkların olması bölünmenin de sinyalini vermişti. Aybar, Boran ve Aren çizgisindeki TİP seçimle gelinecek noktada sosyalist bir devrim düşünürken, Mihri Belli etrafında toplanan devrimci gençler ise Milli Demokratik Devrim (MDD) hedefinin peşine düşmüştü (Yeğen, 2009: 168). Nitekim Mihri Belli, Şeyh Sait ayaklanmasını Kürt düşünürlerin aksine, bir irtica hareketi olarak düşünüyor ve İngilizlerin bir sömürme politikası olduğunu söylüyordu.

Türk solunun 1960'larla birlikte başlayan görüş ayrılıkları birçok bölünmelere de zemin hazırlamış oldu. MDD, Türkiye İhtilalcı İşçi Köylü Partisi (TİİKP), Proleter Devrimci Aydınlık (PDA), Aydınlık Sosyalist Dergi (ASD) ve Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi (THKP-C) gibi birçok sol örgütlü oluşumlar Türk solunu bölünmelerin yumağına soktu. Bu durumdan elbet Kürtler de nasibini aldı ve Kürtler, DDKO etrafında toplanmaya başladı (Yeğen, 2009: 173).

3.2.3. Ayrışma Dönemi

12 Mart muhtırasından sonra Türk solu kendi içinde gelen sol anlayışında farklı anlayış ve algılamalara girdi. Bunların başında 'revizyonistler' diye nitelendireceğimiz akım gelmektedir. 12 Mart'la beraber artık 1930'ların Türkiye'sindeki Kürt meselesine devlet yanlı tutum bırakılmıştı. Kürt halkının bütün anayasal ve demokratik haklarına sahip olması gerektiği ve bunun en güzel uygulayıcısı TKP'nin programında olduğu düşünülüyordu. TKP, Türk-Kürt beraberliğinden bahsediyor ve bu beraberliğin Türkiye'de sosyalizme geçmede yapı taşı olarak düşünüyordu. TKP'ye göre; hangi ulustan olursa olsun bütün işçilerin, köylülerin, emekçilerin emperyalizme ve kapitalizme karşı devrimci birlik sorunu başta gelmekteydi ve bütün diğer sorunlar bu temel soruna bağlıydı (Yeğen, 2009: 176-177).

Diğer bir oluşum 'cepheciler' idi. Bu oluşumda Kemalist çizginin Kürt meselesine bakışını reddediyor ve Kürt sorununu toprak ve doğululuk meselesi olarak değil 'demokratik halk devriminin' parçası görüyordu (Tan, 2009: 423). Cephecilerin

yayın organlarından olan ve bunun etrafında örgütlendikleri Devrimci Yol Dergisi'nde şöyle denmekteydi:

> *Türkiye Devleti çok uluslu bir devlettir. Türkiye'de ezilen bir Kürt ulusu vardır. Bir ülkede ezilen bir ulusun varlığı, bu ülke devrimcilerine söz konusu ulusun kendi kaderini tayin etme hakkını yüklemektedir. Ulusal sorun konusuna doğru yaklaşımın temel koşulu Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkının kayıtsız şartsız tanınmasıdır. Bu hak Kürt halkının isterse bağımsız bir devlet olarak örgütlenme hakkı demektir* ([Yazar Yok], 1977: 8).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Kürt halkının ayrılma hakkını kullanması doğrultusunda gerçekleştireceği demokratik tavrın tam destekçisi olunacaktı.

Yukarıda belirttiğimiz iki akım ve bunların aşağıya doğru ayrıştığı uzantılarının Kürdistan ile ilgili farklı bir devrimin gerekliliğini fakat 'ayrı örgütlenmeyi' de reddettiğini gösteriyordu (Tan, 2009: 424).

3.2.4. Kopuş Dönemi

12 Eylül'le beraber Türkiye solu büyük bir siyasi ve örgütsel bozgun yaşadı. Türkiye Solu bu bozgunu toparlamak ve Kürtlerle olan ilişkisini tekrar güçlendirmek için bir hareket sergilese de 90'lardan sonra dünyada yaşanan dönüşümün sonucunda PKK'nın da etkisiyle gerçek bir güce ulaştı. (Yeğen, 2009: 189) Bu durum, Türkiye solunun Kürt meselesine karşı tutumunu değiştirdi. Bu değişimi Özgürlükçü ve Dayanışma Partisi (ÖDP), TKP ve İşçi Partisi'nin (İP) Kürtlere yaklaşımında görebiliriz. Özellikle İP'in 27 Ağustos tarihinde aldığı merkez Komitesi kararına göre: "Kürt sorunu, demokratik haklar açısından çözülmüştür. Sorun artık ABD emperyalizmine karşı birleşme ve Türkiye'yi savunma sorunudur," (Yeğen, 2009: 194) ifadeleriyle, Kürt sorunu, Amerikan kışkırtmasını engellemek ve asimilasyonu tamamlamak sorunu olacaktır anlayışı eklenerek Kürt meselesine olan stratejileri değiştirilmiştir.

Sonuç olarak Türkiye solu, ellili yıllarda Kürt sorunuyla tanışmış, altmışlarda bu meseleyle ve meselenin taşıyıcılarıyla buluşma gerçekleştirmiş, seksenlere doğru da Kürtlerden ayrışmış ve sonrasındaysa kopuşu yaşamıştır (Tan, 2009: 424).

3.3. GELENEKÇİLER VE KÜRT SORUNU

Kürt siyasal hareketinin etkilendiği iki ana kaynak vardır. Bunlardan birisi yukarıda da değindiğimiz seküler-ulusalcı anlayışın hüküm sürdüğü solcu Kürt anlayışı,

diğeri ise Kürt halkının üzerinde etkisinin hissedildiği ve 'İslamcı Kürt anlayışı' diyebileceğimiz İslami çizgideki Kürt anlayışıdır.

İslamcıların Kürt meselesine bakış açısı, İslami grupların özelliğine göre de anlayışta, meseleleri kavramada ve uygulamada farklılıklar göstermiştir. Türkiye'de İslami düşüncenin baskın olduğu oluşumların Kürt meselesine yaklaşımlarını iki kısımda maddeleştirip, açıklayabiliriz:

1. Cemaatler (Nurcular)
2. Tarikatlar

3.3.1. Nurcular ve Kürt Sorunu

Türkiye'de ve dünyada ciddi bir sayıda takipçisi olan; hareketin öncülüğünü Said Nursi'nin yaptığı akıma 'Nurcular' denilmektedir. Zamanın en iyisi manasında 'bediüzzaman' lakabı verilen Said Nursi'nin (Şahiner, 2006: 61-64) 'Eski Said' olarak nitelendirdiği ve siyasetin içinde olduğu bu döneme kısaca bakmamız gerekmektedir. Çünkü İslamcılar içerisinde önemli bir yeri olan Said Nursi'nin ilk dönem hayat hikâyesi, düşüncelerini ve yapmak istediklerini anlamamızda yardımcı olacaktır.

3.3.1.1. Said Nursi'nin 'Eski Said' Dönemi

Said Nursi 1878 yılında Bitlis'in Hizan ilçesinde Kürt bir aileden dünyaya gelmiş (Nursi, 2010: 30) ve Kürt olmasından dolayı da Said-i Kürdi olarak nam bulmuştur. Said Nursi dönemin medreselerinde aldığı dersleri (Çiçek, Taraf:10-15 Mart 2008) ile keskin zekâsını birleştirince çağdaşları olan din âlimleri içinde konuşulmaya başlanmıştı. Osmanlının son dönemlerinde yaşadığından dolayı, devletin yıkılmasına karşı önlemler almaya çalışmaktaydı. Bu önlemlerin başında da Doğu'da bir üniversite yapımıydı. Bu düşünceyle dönemin Padişahı II. Abdülhamit'le görüşmeye gitti. İstanbul'a gelince önce Ferik Ahmet Paşa'nın konağında bir süre misafir kaldıktan sonra Fatih'teki Malta Çarşısında bulunan devrin elit tabakasının kaldığı Şekerci Han'da kalmaya başlayan Said Nursi, burada odasının kapısına "Burada her suale cevap verilir, fakat sual sorulmaz" diye bir yazı asarak, dönemin âlimlerine ilmi bir meydan okumasıyla da İstanbul'da ün salmıştır (Şahiner, 2006: 86).

Doğu'da kurulmasını istediği üniversite ile ilgili bir dilekçeyi padişahın özel kalem dairesi olan Mabeyn-i Hümayun'a sunan Said Nursi, Sultan Abdülhamit'e bu dilekçeyi bizzat görüşerek takdim etmek ister. Fakat bu isteği burada bulunan paşalar tarafından

kabul edilmez ve Nursi, zamanın istibdat rejiminden dolayı Sultan'la görüşmesine izin verilmemesine tepkisiz kalmaz ve eleştirilerde bulunur. Paşalar bu durumdan rahatsız olur ve 'şeklen' dahi Kürt aşiret lideri gibi duran Nursi'yi tutuklayarak Divan-ı Harb'e sevk ederler (Şahiner, 2009: 93).

Yıldız Askeri Mahkemesine sorgu için çıkarıldığında söylemiş olduğu sözler ve cesareti mahkeme heyeti tarafından şaşkınlıkla karşılanır ve "bu kadar cesaret akıl karı değildir" denilerek Toptaşı Tımarhanesi'ne gönderilir. Toptaşı Tımarhanesi doktorunun "eğer bu adamda zerre kadar cünun varsa dünyada akıllı adam yoktur" diye rapor vermesiyle serbest kalan Nursi'ye Padişah'ın selamıyla birlikte maaş teklifinde bulunulur (Bahadıroğlu, 2005: 72). Nursi bu maaşı sus payı olarak gördüğünü söyler ve reddeder (Şahiner, 2006: 96).

Nursi, II. Meşrutiyet'in ilanıyla (24 Temmuz 1908) beraber İstanbul'un siyasi yaşamına ayak uydurmaya başlamıştı. Cemiyetlere üye olmakta; İslam birliği, maddi ilerleme ve hürriyet gibi konularda çeşitli gazete ve dergilerde siyasi konularda makaleler yazmakta ve konferanslara katılmaktaydı (Şahiner, 2006: 117).

Rumi 31 Mart 1325, Miladi 13 Nisan 1909 tarihinde İstanbul'da Hareket Ordusu'nun Sultan II. Abdülhamit'in tahtan indirmesiyle sonuçlanan ve tarihe '31 Mart Vakası' olarak geçen baskında Nursi de ilişkisi olduğu düşünülerek tutuklanır (Tunaya, 2001: 124).

Hapisten çıktıktan sonra Van'a gider ve talebeleriyle birlikte Van Gölü'nün kenarında üniversitesinin yapımına başlar. I. Dünya Savaş'ının patlak vermesiyle de gönüllü olarak Ruslara karşı savaşır ve Türk köylülerinin Ermeniler tarafından katledilmesini engeller fakat sonunda esir edilir (Nursi, 2010: 104-110).

Rusya'da komünist darbesi ile ortaya çıkan karışıklıklardan yararlanıp Sibirya'daki esir kampından kaçarak, Berlin ve Varşova yoluyla Sofya'ya oradan da 1918 yılı Haziran ayında trenle İstanbul'a gelen Nursi, burada faaliyetlerde bulunur (Şahiner, 2006: 186).

16 Mart 1920'de İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmesiyle Anadolu'daki Kuva-i Milliye hareketinin 'isyan' olduğu konusunda işgal kuvvetlerinin baskısıyla verilen Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'nin beş adet fetvasına karşı, kuva-yı milliyenin meşruiyetini kabul ederek, İngilizlerin baskısı altında olan bir şeyhülislamlık

makamının fetvasının geçersiz olduğunu söyleyen Nursi, fetvanın geri alınmasını ister ve kuvacıları açıktan destekler (Nursi, 2010: 132-134).

Ankara Hükümeti, Nursi'nin bu desteğinden dolayı Nursi'yi Ankara'ya davet eder. 9 Kasım 1922 günü Meclis'te resmi bir hoş geldin merasimi düzenlenir. Fakat Nursi Meclis'te umduğu havayı bulamadığı için Van'a gitmeye karar verir ve Mustafa Kemal Paşa tarafından tren garından uğurlanarak Van'daki Erek Dağı'na inzivaya çekilir (Şahiner, 2006: 276).

3.3.1.2. Said Nursi'nin Kürtçülük Düşüncesi

1920'de İngilizlerin İstanbul'u işgalinden sonra gizli ve açık birçok cemiyet kurulmaya başlar. İşgal kuvvetleri tarafından hem teşvik edilen hem de maddi olarak desteklenen bu cemiyetler, Osmanlı'dan ayrılarak bağımsız devlet kurmak isteyen bir kısım grupları harekete geçirmiştir. Kürt Teali Cemiyeti de dış güçlerin desteğiyle Osmanlı bünyesindeki Kürt halkı bağımsızlık iddiasıyla ayaklandırmaya çalışan zararlı cemiyetlerden biridir (Bahadıroğlu, 2005: 158). Araştırmacı yazar Mehmet Malmisanij, Nursi'nin Kürt Teali Cemiyeti üyelerinden olduğunu söylerken, (Malmisanij, 1991: 29-30) Safa Mürsel ise zararlı bir cemiyet olan bu cemiyetin aleyhinde olmadığı fakat 'Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti' ile 'Kürt Neşr-i Mearif Cemiyeti''ne üye olduğunu söylemektedir (Mürsel, 1976: 301).

Dönemin gazete ve dergilerinde de yazılar yazarak halkı bilinçlendirmeyi düşünen Nursi, İkdam Gazetesinde 'Kürtler ve Osmanlılık' başlıklı makalesinde Kürt milletinin Osmanlıdan ayrılmak gibi bir gayesinin olmadığını ve hilafete her zaman bağlı olma emelinde olduklarını vurgulamıştır. Nursi şöyle demektedir:

> *Dört buçuk asırdan beri vahdet-i İslamiye'nin fedakâr ve cesur, hadim ve taraftarları olarak yaşamış olan Kürtler, henüz beş yüz bine yakın şühedasının kanı kurumadan şişlere geçirilen yetimlerin, gözleri oyulan ihtiyarların hatıralarını teessürle anarken, İslamiyet'in zararına olarak tarihi ve hayati düşmanlarıyla anlaşma akdetmek suretiyle salâbet-i diniyeleri hilafına iftirak-ayrılıkçı amali takip edemezler. Binaenaleyh Kürt vicdan-ı milliyesinin bu tarz duyarlılığına ters hareket eden zevatı da tanımazlar* (İkdam, 1920: 273).

Bununla birlikte Nursi hayatı boyunca Kürt kimliğini gizlememiş, aksine yeri geldiğin de bunu her fırsatta dile getirmiştir. Bir yazısında Nursi şöyle diyecekti: "Kader bana Türkçeyi az vermiş, hatta hiç vermemiş. Dilim kalbimin lisanını iyi anlamıyor ki, iyi tercümanlık etsin. Hem de derin yerde çıkarıyor manayı; bazı hakikat parçalanır. Sizin fehm ve dikkatiniz bana yardım etsin" (Tan, 2009: 429).

Bir yerde de Nursi bu konuyla alakalı şöyle devam ediyor:

> *Ben Kürdistan dağlarında büyümüşüm. Kaba olan ahvalimi Kürdistan kapanıyla tartmalı, hassas olan medeni İstanbul mizanıyla tartmamalısınız. Öyle yaparsanız, maden-i saadetimiz olan Dersaadet'ten önümüze set çekmiş olursunuz. Hem de çoğu Kürtleri tımarhaneye sevk etmek lazım gelir. Zira Kürdistan'da en makbul olan ahlak: cesaret, onur, dine bağlılık, özü sözü bir olma ve lisandır. Medeniyette nezaket emr, onlarca dalkavukluktur* (Tan, 2009: 429).

Yukarıda da ifade edildiği gibi Nursi, her zaman Kürt olduğunu dile getirmiş ve Kürtlerin ahlaklı, çalışkan ve dürüst bir çizgide hayatlarını devam ettirmeleri gerektiğini; gerçek Kürt karakterinin bu şekilde olduğunu söylemiştir (Tan, 2009: 447).

Nursi, Prens Sabahattin'in her bir ırkın kendi başına kendini idare etmesi fikrine hitaben Prens Sabahattin'e bir mektup yazar, bu mektupta etnik grupların belli bir kültür seviyesine ulaşmadan yapılacak böyle bir hareketin ayrılıkçı düşüncelerin fiiliyata geçme ihtimalini söyler ve "eğer unsur lazımsa bize İslamiyet kâfidir" diyerek Prens Sabahattin'in tezinin yanlışlığını söyleyerek memleket bütünlüğünü korumak endişesi ile hareket ettiğini belirtir (Ergin, 2001: 51).

Nursi'nin eserlerinde Kürtçülüğü ihtiva eden delillerin bulunmaması, Cumhuriyet'ten sonra çıkarıldığı Eskişehir, Denizli, Afyon mahkemelerinde Kürt Teali Cemiyetine üye olduğuna dair açık bir suç isnadında bulunulmaması, Kuva-i Milliye'ye destek çıkması ve bundan dolayı da Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya davet etmesi ve dahi yazdığı yazılarda sürekli İslam birliğinden bahsetmesi Nursi'nin ırkçı bağlamında bir Kürtçülük düşüncesinin olmadığını göstermektedir. Hâsılı: "Nursi, ne ulusalcı, milliyetçi bir Kürt, ne de Kürtlerin kimliği ve hukuklarını yok sayan bir inkârcıdır" (Tan, 2009: 458).

Said Nursi, 23 Mart 1960'ta Urfa'da vefat ettikten sonra geride yazılmış on dört ciltlik Risale-i Nur Külliyatı'nı bırakır. Takipçilerinin sayısı vefatından sonra da sürekli artmasına rağmen kendi aralarında gruplara bölündüler. Bu gruplaşmalar Kürtçülük anlayışına olan bakışı da etkilemiştir. Kısaca bu ayrılış şöyle şekillenmiştir: (Tan, 2009: 458-459)

1. **Yeni Asya Grubu:** Liderleri Mehmet Kutlular olup, siyasi olarak Adalet Partisi çizgisinde, Tansu Çilleri ve Süleyman Demirel'i desteklemiştir. Kürt soruna bakışları da devlet politikası çizgisinde olmuştur.

2. **Yazıcılar Grubu:** Hüsrev Altınbaşak liderliğindeki bu grup Risaleleri Osmanlıca yazı ile yazılmasını temel alır.
3. **Yeni Nesil Grubu:** Mehmet Fırıncı ve Mehmet Birinci'nin önderliğinde ki bu grup da AKP'ye yakınlığı ile bilinir.
4. **Meşveret Grubu:** Kırkıncı Hocaefendi önderliğindeki bu grup da Erzurum merkezli olup partilerden uzak bir hareket izler.
5. **Med-Zehra Grubu:** Nurcu grupları içinde Kürt sorununu dile getiren ve yayınlar çıkartan bir cemaattir. Önderleri Sıddık Dursun'dur.
6. **Fethullah Gülen Hoca Cemaati:** Gruptan ziyade dünyada çok geniş bir ağa sahip olduğundan Fethullah Gülen Cemaati ya da Hareketi (Gulen Movement) şeklinde ifade edilen bir cemaattir. Kürt sorununa yaklaşımı tamamen Sait Nursi'nin fikri yapısıyla aynı paraleldedir. İdeali Türk-Kürt kardeşliğini sağlayıp, ayrılıkçı düşünceye son vermektir.

Nursi ve takipçilerinin, Kürt sorununa önemli sayılabilecek çözümsel yaklaşımlarını ise üçüncü bölüme havale edip diğer maddeye geçiyoruz.

3.3.2. Tarikatlar ve Kürt Sorunu

İslamiyet'i farklı şekilde yorumlayan bireylerin Allah'a ulaşmak için uyguladıkları değişik ibadet yolları olan 'tarikatlar''ın Türk toplumuna etkisi son derece fazladır. Nakşîliğin Anadolu'ya Kürtler vasıtasıyla geldiği düşünülürse birçok medresenin hala Doğu'da etkili olmasının nedeni daha iyi anlaşılabilir. (Şimşir I, 2009: 178) Kürt toplumu da tarikatların etkisine giren önemli topluluklardan birisidir. Bundan dolayıdır ki Kürtlerin yaşamında önemli bir yere sahip olan medreselerin etkisini anlayabilmemiz, Doğu'daki medreselerin yapısını incelemekle anlaşılabilecektir.

Arapça 'dereke' kökünden gelen *medrese* sözcüğü, İslam ülkelerinde görenekçi yöntemlerle öğretim kurumu anlamında kullanılmıştır. Medreseler, genel olarak sıbyan mektebi mezunlarının eğitildiği öğretim kurumlarıdır. Medreseler fikir yapısında İslam kimliğinin sentezini bünyesinde taşımaktadır.

Kürt ulusal hareketlerinin liderlerinin çoğunun kökeni medreselerden yetişme olması buraların Cumhuriyet Türkiye'sinde kapatılmasına sebep olmuştur (30 Kasım 1925). Kapatılma sonrası medreseler 'yer altında' faaliyetlerine devam etmiştir.

19. yüzyıl Osmanlısında Nakşibendîlik ve Kadirilik tarikatı medreseler vasıtasıyla gücünü iyice arttırdı. Bu medreselerde Kürtçe ve Arapça da öğretilmekteydi. Said Nursi, Molla Mustafa Barzani, Şeyh Said, Sadrettin Yüksel ve Muhammed Şefik El-Arvasi gibi isimlerin ilk yetiştiği okullar medreseler olmuştur.

Nakşîlikle birlikte gelişen dindar ve siyasal Kürt İslam'ı bölgede yüzyıllarca kurumsallaşmış Nakşîlik adeta Kürtlerin milli tarikatı haline gelmiştir. Bu nedenledir ki Kürtlerin temsilcileri olarak meclise girenlerin çoğunun şeyh ya da ağa olmasını Kadrilik ve Nakşîlikten ayrı düşünmek zordur. Bugünkü Talabani ve Barzani ailesinin tarikat ehlinden gelmesi de bunun bir göstergesidir. Bununla alakalı eski DEP milletvekili Hatip Dicle Neşe Düzel'e verdiği röportajda şöyle demektedir:

> *Nakşibendîlik, Türkiye'de Kürtler arasında ciddi bir aidiyettir ve Kürtler arasında mezhep, tarikat ve aşiret bağları çok önemlidir. Hala Irak'ta dini kimlik, etnik kimliğin önündedir. Mesela sayıları 800 bini bulan Şii Kürtler, seçimlerde Kürtlere oy vermediler, Şiilere oy verdiler. Şii Türkmenler de Türkmen partilerine değil, Şiilere oy verdi."* (Çiçek, Taraf:10-15 Mart 2008)

Medreselerin en ünlü olanları Doğu'da Kürt bölgesinde faaliyet göstermiştir. Norşin, Tillo, Menzil ve Hizan bilinen en önemli Doğu medreseleridir. Norşin ve Hizan Bitlis'te, Tillo Siirt'te; Menzil ise Adıyaman'dadır. Kürt dili ve tarihi açısından en dikkat çeken medrese ise Norşin'dir. (Çiçek, Taraf: 10-15 Mart 2008)

Bu kadar Kürt ve Türk tarihinde önemli adamların yetiştiği Doğu medreselerinin takipçisi olduğu gibi üzerinde planlar yapanlar da olmuştur. Mesela; Öcalan, Barzani ve Nakşîliğe ilişkin olarak şunları söylemiştir:

> *1946'da Mahabat Kürt Cumhuriyet'i kurulduğunda Barzani, bu cumhuriyetin asıl gücüydü. Barzaniler 1700'lü yıllarda Nakşibendîliğe geçtiler. Daha sonrada Kürt liderliğine oynadılar. Nakşibendîlik, toplumda çok güçlü bir tabana sahiptir. Biz. PKK ideolojisini oluştururken Nakşîliğin bu kadar güçlü olduğunun farkına varamamıştık. Nakşibendîlik, dinin yanında dinden de çok siyasettir. Devletin çok önemli noktasında Nakşibendîlik vardır. Kürt Nakşîliği, Cumhuriyette pay almak istedi, Cumhuriyetle anlaşmak istedi, anlaşamayınca da Kürt hareketi ile isyan ettiler. Cumhuriyet, Nakşîliğin gücünü kırdı ve Nakşîliğin gücünü geriletti. Şimdi de AKP'de Nakşîlik çok etkilidir ve AKP eliyle iktidardalar. AKP eliyle toplum dönüştürülüyor. Kürtleri de yanlarına almak istiyorlar. AKP'deki bazı Kürt milletvekilleri eliyle Kürtleri yanlarına çekiyorlar. Mesela Dengir Mir Fırat ve Melik Fırat bu işleri çok iyi biliyor* (Çiçek, Taraf :10-15 Mart 2008).

Yazar Altan Tan Nakşibendîliğin Kürtler arasında bu kadar etkili olmasını da başlıca iki ana sebebe bağlar (Tan, 2009: 461):

1. Yavuz Sultan Selim döneminde Kürtlere özerklik statüsü verilmişti. Fakat Tanzimat'la beraber Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabalarından dolayı Kürt beylikleri tasfiye edilmeye başlandı. Bu

yapılanmadan dolayı doğan otorite boşluğu ve Kürt aşiretlerin haksız güç kullanmasının halkı tarikatlara sığınmaya itmesi birinci etken olmuştu.

2. Nakşibendî Tarikatı'nın, Hindistan'ın Yeni Delhi şehrindeki Şeyh Abdullah Dehlevi'den halifelik alarak Doğu Bölgesi'ne getirilen Mevlana Halid'in Süleymaniyeli bir Kürt olması Nakşibendîliğin Kürtler arasında etkili olması ikinci büyük etken olmuştur.

Tan, aynı yazının devamında tarikatların siyasal yaşamdaki rolünü şu örnekle destekler:

> *1950 yılında Demokrat Parti, 1961 yılından itibaren Adalet Partisi, daha sonraları Milli Selamet Partisi, 1983'ten itibaren Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi, Refah Partisi ve nihayet AKP'ye kadar uzanan silsile içinde birkaç istisna dışında hemen hemen ileri gelen tüm tarikat şeyhlerinin çocukları milletvekili oldu. Büyük bir çoğunluğu sistemle bütünleşen bu aileler içinde Kürt sorunundan uzaklaşmaya ve resmi ideolojiye yakınlaşmaya başladı. Bugün Türkiye'de etkili olan tarikatların hemen hemen tamamı Kürt sorununa uzak durmakta, resmi söylemlerinde bu konuya değinmemeye dikkat etmektedirler* (Tan, 2009: 462).

IV. BÖLÜM

GÜNÜMÜZ SİYASİ PARTİLERİN KÜRT SORUNUNA ÇÖZÜMSEL YAKLAŞIMLARI

4.1. AK PARTİ'NİN KÜRT SORUNUNA ÇÖZÜMSEL YAKLAŞIMI

3 Kasım 2002 Genel seçimlerine girip, günümüze kadar (12 Haziran 2011) tek parti olarak iktidar olan ve Türkiye tarihinde önemli bir yerde duran Adalet Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) önemli bir programı olan ve önceleri 'Kürt Açılımı' sonradan ise 'Demokratik Açılım ve Kardeşlik Projesi' diye tabir edilen çalışmalarını incelemeden önce AKP'nin kuruluş sürecine bakmamız, açılımı içselleştirmemizde yararlı olacaktır.

4.1.1. AK Parti'nin Kuruluş Süreci

Erdoğan'ı Türk siyasi hayatı, ilk önce 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde tanıdı. Bu seçimlerde Erdoğan, il nüfusunun %26'sının oyunu alarak İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı oldu.

Erdoğan, Aralık 1997'de Siirt'te okuduğu şiir yüzünden "halkı dil ve din farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik ettiği" gerekçesiyle TCK'nin 312'ye ikinci maddesi uyarınca yargılandı ve bir yıl hapis ve para cezasına çarptırıldı sonrasında ise siyasetten men edildi. 26 Mart - 24 Temmuz 1999 cezasını çektiği Kırklareli Pınarhisar Cezaevi'nden tahliye oldu. Tahliye sonrası şöyle diyecekti:

> *Bugün bir kere daha anlaşılmıştır ki Türkiye'nin gerçek gündemi demokratik bir hukuk devleti mantığı içerisine gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi, kalkınma için toplumsal uzlaşmanın sağlanması ve Türkiye'mizin dış politikadaki gücünü göstermesine bağlıdır* (Ruşen, Çalmuk, 2001: 86).

Erdoğan'ın yargılanma süreci devam ederken, Ocak 1998'de Refah Partisi (RP) 'laiklik karşıtı eylemlerin odağı' olduğu gerekçesiyle kapatıldı. Bunun üzerine RP'nin devamı olan Fazilet Partisi (FP) kuruldu. Fakat parti içerisinde 'gelenekçiler' ve 'yenilikçiler' diye iki grup oluştu. Gelenekçilerin başını FP lideri Recai Kutan çekerken, yenilikçilerin liderliğini ise Recep Tayyip Erdoğan çekiyordu. Partinin kapatılması ise yenilikçi ve gelenekçi çizgisinde olanların ayrılma süreci oldu. Erdoğan'ın önderliğinde kurulacak parti sadece 'milli görüş' çizgisinde olmayacak 'merkez sağ'ı hitap edecekti. Bu düşünce çevresinde örgütlenen yenilikçiler Ağustos 2001'de AK Parti'yi kurdu.

Parti ismi koyulurken İslami bir söylemi çağrıştırmasından kaçınılmıştı. Hukukun üstünlüğüne vurgu yapmak için ‘adalet’ ve ekonomiye vurgu yapmak için ‘kalkınma’ kelimelerine yer verilmişti. AK Parti; Türkiye’de sağ ve solun yıprandığını, Milli görüş geleneğinin 28 Şubat’ta darbe aldığı, partilerin ve liderlerinin güven krizi yaşadığı, toplumsal patlamalarının cereyan ettiği bir dönemde kurulmuştu.

Bunun yanı sıra üzerinde çok konuşulan, AK Parti’nin lideri Recep Tayyip Erdoğan’ın hangi lidere benzediği tartışmasıydı. Milli görüş çizgisini yürütecek olması mı? Yoksa yeni bir merkez sağ çizgisi ile halkın karşısına çıkma durumu mu? Erdoğan, ‘AK Parti’nin kurumsal kimliği’ kitapçığında partiyi şu şekilde ifade etmektedir:

> *AKP, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası başta Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi olmak üzere TBMM tarafından onaylanmış uluslararası belgeler, siyasi partiler kanunu, seçim kanunları, diğer ilgili kanun ve mevzuat çerçevesinde, tüzüğü ve programına göre teşkilatlanmak ve faaliyet bulunmak üzere kurulmuş siyasi bir teşekküldür. AK Parti, ülkemizin tarihini ve kültürel unsurlarını bitmez tükenmez bir enerji ve ilham kaynağı olarak gören, değişim ve dönüşümden rahatsız olmayacak kadar kendine ve milletine güvenen demokrat bir partidir* (AK PARTİ Kurum Kimliği Kılavuzu, 2006: 2).

Ayrıca Erdoğan’ın yapmış olduğu birçok röportaj ve açıklamada radikal bir partinin Türkiye’de güçlü olarak iktidara gelmesi ya da iktidarda kalmasının mümkün olmadığını belirttiği aktarılmaktadır. Parti kimliğini tanımlarken kullandığı ‘muhafazakâr’ kelimesi partiyi, İslamcı olarak nitelemekten uzaklaştırmıştır. ‘Demokrasi’ kelimesi ise çağdaş yönetim, halkın yönetimi ve adalet yanlısı parti olduğuna vurgu yapmaktadır. Erdoğan bu konuyla ilgili şöyle demektedir: “Toplumun küçümsenemeyecek kesimi; geleneğini dışlamayan bir modernlik, yerelliği kabul eden bir evrensellik, manayı reddetmeyen bir rasyonellik, köktenci olmayan bir değişim istemektedir” (Erdoğan, 2004: 5).

Bunun yanı sıra, Türkiye’de ekonomik krizin iyiden iyiye artması, koalisyon hükümetlerinin sürekli birbirleriyle uzlaşamaması, işsizlik, *28 Şubat*’ın etkileri ve yıllarca hep aynı liderlerin yüzlerinin görülmesi Türk halkı üzerinde yeni kurulmuş olan, demokrat söylemli bir partiye gözleri çevirmişti. Bu psikoloji içerisindeki halk da kurulan bu partiyi Menderes ve Özal’ın partisi gibi görüyordu. En belirgin özelliği ise kendini ‘muhafazakâr demokrat’ (AK PARTİ Kurum Kimliği Kılavuzu, 2006: 7) bir siyasi kimlikle tanımlaması, serbest piyasa ekonomisinin ve insan haklarının savunucusu olduğunu belirtmesi ve Avrupa Birliği’ni seçim vaadi haline getirmesiydi.

AKP'nin kimliği konusunda ise Şaban Tanıyıcı; AKP'nin sağ-sol geleneğin karışımı olarak tasarlanan bir parti olduğu, tabana bakıldığında liberal, merkez sağdan katılan elitlere bakıldığında başka bir kimlik, en üstteki üç kişiye bakıldığında da İslami bir parti görünümünde olduğunu söylemekteydi (Tanıyıcı, 2002: 12).

Tarihler 3 Kasım 2002'yi gösterdiğinde yapılan genel seçimlerde AK Parti yüzde 34, CHP yüzde 19 oy aldı. 365 sandalyeye AK Parti otururken, 177 sandalyeye de CHP oturdu.

4.1.2. AK Parti'nin Kürt Sorununa Yaklaşımı

Kürt Sorunu, AK Parti'nin iktidarı döneminde gündemin ilk sıralarına yerleşti. Çünkü Kürtlerin temsilciliğini yaptığını 'iddia eden' Demokratik Türkiye Partisi (DTP)'den sonra Kürtler tarafından desteklenen tek parti AK Parti olmuştu. Zira AK Parti, kurulduğu 2001 ve iktidara geldiği 2002'den, ikinci kez ve büyük bir oyla iktidarını pekiştirdiği 2007'ye kadar izlediği Kürt siyasetinde Cumhuriyet tarihinde Kürt meselesini ayrıcalıklı bir yere oturttu. Söylemi Kürtlerle barışmaya yönelik bir söylemdi.

60. Hükümetin İçişleri Bakanı ve Demokratik açılımın yürütücüsü Beşir Atalay AK Parti'nin Kürt açılımının başlangıcını, Başbakan Erdoğan'ın 2005'de Diyarbakır'da TOKİ toplu konutların açılışındaki konuşması olduğunu belirtmiştir (Kökce, 2011:169). Bu konuşmasında Erdoğan Diyarbakır halkına şöyle seslenecekti:

> *Bunu Diyarbakır'da bundan önce yaptığımız gerek 3 Kasım seçimlerinde gerek daha sonra açıklamıştım. Şimdi yine vurguluyorum, Türkiye ne kadar Ankara ise İstanbul ise ne kadar Konya, Samsun, Erzurum ise o kadar da Diyarbakır'dır. Bunu böyle biliniz. Bu ülkenin her yerinin kokusu, rengi, sesi, musikisi, farklı bir lezzete sahiptir, bunu böyle bilmenizi istiyorum. Her ülkede geçmişte hatalar yapılmıştır. Her ülke geçmişinde zor günler yaşamıştır. Türkiye gibi büyük bir devlet ve güçlü ülkede pek çok zorluğun harmanından geçerek bugünlere geldik. O nedenle geçmişte yapılan hataları yok saymak büyük devletlere asla yakışmaz. Büyük devlet, güçlü millet kendisi ile yüzleşerek, hatalarını ve günahlarını masaya yatırarak geleceğe yürüme güvenine sahip millet ve devlettir. İktidarımız bu bilinçle ülkede hizmete soyunmuştur. Ben milletimin ve devletimin öz güvenine, tarih bilincine ve coğrafya şuuruna inanan bir kadronun Başbakanı olarak huzurunuzdayım. Şuna inanıyorum geçmişle yüzleşerek geleceğe yürürken geçmişin davaları ile geleceği ipotek altına almamak mümkündür. Çünkü gelecek aydınlık yarınlarla doludur. Ben bir şiir okudum diye cezaevinde yattığım günlerde milletime şu mesajı göndermiştim, 'Asla ve asla devletime kızgın ve küskün değilim. Bu devlet, bu bayrak, bu vatan hepimizindir' demiştim. 'Bir gün gelir bu hatalar düzelir'... Evet, bu mesajı cezaevinden göndermiştim sizlere. O nedenle bayrağımızın dalgalandığı her yerde herkesin birinci sınıf vatandaş olması, ülkemizde özgürlüklerin tam hâkim olması, hukuk devletinin bu coğrafyada misafir değil, mülk sahibi olması ve çocuklarımızın geleceğe umutla bakması benim ve arkadaşlarımın aşkı, sevdası ve rüyasıdır* (Sabah, 16 Şubat 2006).

AK Parti, Kürt sorununu parti programına “Doğu ve Güneydoğu” olarak ele almıştır. Programın, ilk cümlelerinde yaklaşımı ise şu şekildedir:

> *Kimimizin Güneydoğu, Kimimizin Kürt, kimimizin terör sorunu dediğimiz olay, maalesef Türkiye'nin bir gerçeğidir. Partimiz bu sorunun toplum hayatımızda neden olduğu olumsuzlukların bilinciyle, bölge halkının mutluluğunu, refahını, hak ve özgürlüklerini gözeten, Türkiye'nin bütünlüğü ve üniter devlet yapısıyla birlikte bölgeyi tehdit eden terörün önlenmesinde zaaf yaratmayacak bir şekilde; tüm toplumun duyarlılıklarına saygılı, etkili ve sorunları kökünden çözmeye yönelik bir politika izleyecektir.*

Bunun yanında AK Parti'nin programında “Doğu ve Güneydoğu” olarak ele alırken; sürecin devamında ‘Kürt Sorunu’, ‘Demokratik Açılım’ ve sonunda da ‘Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi’ olarak nitelediği bu süreci CHP ‘Etnik Farklılık’, MHP ‘Terör Sorunu’ diye tanımlamaktaydı (Kökce, 2011: 162).

Başbakan Erdoğan, demokratik açılım sürecinde PKK ve DTP'nin rol almasını istemiyordu. Bu durum dağdakilerin affedileceğine dair kararın çıkmasından sonra Habur ve Kandil'den gelenleri karşılamaya çıkan DTP otobüsü ve akabinde yapılan şovlu gövde gösterisi sonucu AK Parti açılım süreci ile ilgili ciddi yaralar aldı ve Avrupa'dan gelecek örgüt mensupların gelişini durdurdu. Kamuoyu tarafından açılım sürecinin durduğu düşüncesine rağmen Başbakan “gerekirse sil baştan yaparız” ifadeleriyle sürecin her neye mal olursa olsun devam edeceğini söyledi (Kökce, 2011: 170).

Erdoğan, PKK'nın Kürtlerin temsilcisi olamayacağını 13 Ekim 2009'da grup toplantısında şöyle ifade etti.

> *...Ne terör örgütü, ne de onun uzantıları benim Kürt kardeşlerimin uzantıları değildir, hiçbir zaman olmamıştır, bundan sonra da olmayacaktır. Ne terör örgütlerinin tahrikleri, ne de bazı siyasilerin sorumsuz beyanları, bizi demokratik yürüyüşümüzden alıkoyamayacak ve bizim tüm etnik gruplar içerisinde Kürt kökenli vatandaşlarımızla da aramızı asla açmayacak ve açamayacaktır. Demokrasi de işleyecek, hukuk da işleyecek, siyasette işleyecek… Türkiye her türlü sorununu konuşacak, tartışacak, hal yoluna koyacak birikime, demokratik olgunluğa ulaşmıştır ve daha da güçlenerek ulaşacaktır. Milletimiz demokrasiden, siyasetten çözüm beklemektedir. Demokrasiyi hazmedemeyenlerin çıkışları, bu girişimleri akamete uğratamayacaktır.*

AK Parti'nin yürüttüğü açılım sürecinde DTP'nin süreci bazen alkışlaması bazen de sürece köstek olup tabanını genişletmeye çalışmasından rahatsız olan Başbakan 3. Olağan Kongre'de yaptığı konuşması kamuoyunca dikkatle takip edilmiştir. Çünkü bu zamana kadar gelen devlet adamları ve kurulan hükümetler Erdoğan'ın söylemini

söylemeye cesaret edememiş ya da zemini oluşturamamıştı. Erdoğan bu konuşmasında da şöyle seslenecekti:

> *... Biz birlikte Türkiye'yiz. Biz ortak geçmişimiz ve ortak geleceğimizle Türkiye'yiz. Sabahat Akkiraz dinlemeyen Türkiye, türküsüz kalır. Cem Karaca bu ülkenin hasretini çektiği kadar, bu ülkede Cem Karaca'nın hasretini çekti. Nasıl Mehmet Akif'siz Türkiye eksik sayılırsa Nazım Hikmet'siz Türkiye'de eksik sayılır. Bitlisli Said Nursi'siz Türkiye'nin maneviyatı noksan kalır. Herkesi insan olduğu için sevdik. Biz bu adabı 'Yaratılanı severiz Yaratan'dan ötürü' diyen Yunus'tan aldık. Bu ülkenin hamurunda dışlamak yoktur. Bir milatla yeniden yola koyulalım. Bu topraklar anaçtır. Bu topraklar ana kucağı gibi herkese sevgiyle, merhametle kucak açar. Bu topraklarda hoş görülmeyen şey, hoşgörüsüzlüktür. Bizim kitabımızda mezhep, kavmiyetçi çatışmalara yer yoktur. Etnik ayrımcılık, dinsel ayrımcılık yapmadık, yapmayacağız. Ey muhalefet gelin, ne diyecekseniz açık söyleyin. Sorun alanları var mı ülkede? Sizin iktidara gelmenizi bekliyorsanız, bu millet sizi iktidara getirmez. Gelin bu sorun alanları beraber ortadan kaldıralım. Gelin üzümü beraber yiyelim. Ama derdiniz bağcı dövmekse, benim milletim size bağcıyı dövdürmez… (akparti.org.tr, erişim: 01.05.2010)*

Görüldüğü gibi Demokratik Açılım sürecine AK Parti hükümeti sahipleniyor, muhalefetin engellemeye çalışmasına rağmen süreci devam ettiriyordu. Fakat açılım sürecine Başbakanın bu kadar sahip çıkmasının sebebine Ali Bulaç 'Kürtler Nereye' kitabında orijinal bir tespitte bulunmaktadır (Bulaç, 2010: 238):

1. Birincisi, ABD Başkanı Barack Obama'nın Ankara'da 6 Nisan 2009'da TBMM'de yaptığı konuşmada verdiği mesajlar. Bu konuşmasında Başkan Obama, Kürt Sorunu, Ermenistan ile ilişkiler ve Ruhban Okulu ile ilgili iyileştirmeler yapılmasını savunuyordu. Ayrıca partiler yanında DTP Başkanı Ahmet Türk'le konuşması da manidardı. Kürt meselesine, Başkan Obama'nın eğilmesinin ve aradaki sorunların giderilmesini istemesinin sebebi ise; Türkiye, Kuzey Irak Bölgesel Kürt yönetimini koruyacak ve Araplar üzerindeki etkisini arttırıp siyasallaşmış bulunan Şii nüfusu ve İran'ın bölgesel patronajlığını dengeleyecek olması. Böylece de ABD'nin ağırlığını Irak'tan Afganistan-Pakistan hattına kaydırmak istemesidir.
2. İkincisi ise 15 Ağustos 2009 da Öcalan'ın sözünü ettiği 'yol haritası' açıklayıp toplumun kanaat önderleri, yazarlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla avukatları vasıtasıyla dolaylı görüşme yapmasının önüne geçip, bu sürecin bir 'devlet projesi' olduğunu ve gücünü tüm Türkiye halkından aldığını, sürecin bu şekilde görülmesi gerektiğini anlatmaya çalışmasıydı.

Ali Bulaç'ın açılımla ilgili değerlendirmelerini daha geniş incelemek üzere önümüzdeki bölüme bırakıp, AK Parti'nin Kürt meselesi üzerine çözüm arayışlarına geçiyoruz.

4.1.3. AK Parti'nin Kürt Sorununa Karşı Çözüm Arayışları

Başbakan Erdoğan, açılımla ilgili olarak "Anayasa gibi zor işlerden önce mütevazı adımlar atacağız" diyor ve üç aşamalı süreci şöyle sınıflandırıyor (Bulaç, 2010: 241).

1. Kısa vadede, yasa değişiği gerektirmeyen düzenlemeler.
2. Orta vadede, yasal düzenlemelerle yapılacak düzenlemeler.
3. Uzun vadede, Anayasa değişikliği gerektirecek düzenlemeler.

1995'te başlayan bu süreçte AK Parti de belirlediği programları gerçekleştirmeye çalıştı. Hükümetin demokratik açılımla ilgili programını en somut anlattığı kaynak 2010'un Ocak ayında çıkarttığı "Soruları ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci ve Milli Birlik Projesi" kitapçığıydı. Kitapçığı incelediğimizde AK Parti'ye yönelik eleştirel bakışların cevaplandığını ve neler yapılmak istendiğini görüyoruz. AK Parti Kürt Meselesine karşı çözüm arayışları bu kitapçık doğrultusunda özetle şu şekilde belirtmiştir (AK Parti, 2010: 1-123):

1. Demokratik açılım sürecinin süreç içinde neden farklı isimlerle anıldığı kamuoyu tarafından sıkıntıyla karşılanıyordu. Bunun üzerine Erdoğan: "Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi" adını verdiğimiz süreç sadece, demokratik açılım, sadece Kürt meselesi gibi kavramlara indirgenmeyecek kadar geniştir, Doğu ve Güneydoğu'daki sorunlara çözüm arayışı, Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi'nin hedeflerinden yalnızca biridir, " diyecekti.
2. Hükümet, terör örgütünün faaliyetlerini bu süreçle bitirmeyi hedeflemişti: "Terör ve terörizmle mücadele etmenin ekonomik, sosyal, psikolojik, sosyolojik ve kültürel boyutları vardır. Maalesef geçmiş hükümetler, çoğunlukla meseleyi bir güvenlik sorunu olarak görmüştür." Başbakan ayrıca başka bir yerde bu konuya değinerek, "Türkiye özgürleştikçe, insan hakları ve ifade özgürlüğü noktasında çağdaş standartları yakaladıkça terör örgütünün paniği artıyor. Esasen ülkemin

polisine, askerine, huzuruna, istikrarına, güvenliğine tehdit oluşturan, aynı zamanda altını çizerek ifade ediyorum, terör örgütünün taşeronluğunu yapan bir örgütün benim Kürt kökenli vatandaşlarımın, kardeşlerimin sözcüsü, temsilcisi olması asla söz konusu olamaz," diyerek Kürtlerin, PKK'nın ve onun mecliste temsilcisi kabul ettiği partiye sözcülüğünü yaptırmamak istemektedir.

3. Doğu ve Güneydoğu'da anti-demokratik yönetimi olan Olağanüstü Hal (OHAL)'e yönetime gelir gelmez son vermiştir. Mahalli idareler güçlendirilmiş, 150 Bin üzerinde köylünün boşalttıkları köylerine tekrar dönmeleri sağlanmış ve AB uyum süreci için önemli bir engel de kaldırılmıştır.
4. ABD ile istihbarat bilgi paylaşımı olmuş ve Erbil'de başkonsolosluk açılması bölge üzerinde Türkiye'nin ağırlığını güçlendirmiştir.
5. TRT ve RTÜK kanunlarında yapılan düzenleme ile Türkçe dışındaki dillerde yayın yapılması sağlanmış, önce kısmen yapılan yayınlar, sonra TRT 6'nın açılmasıyla önemli bir aşamaya geçilmiştir. Erdoğan bu konuda "biz bu noktada anlık çalışmalar yapmadık, yapmıyoruz. Diyarbakır'da dile getirdiğimiz düşüncelerle bugün ortaya koyduğumuz düşünceler arasında bir fark yoktur," demiştir.
6. Bölgenin turizm potansiyelinin yüksek olmasına rağmen PKK probleminden dolayı turizm bölgede 70 yıldır değerlendirilememiş ve bölgenin yüksek genç nüfusu işsizliğin de etkisiyle dağa çıkmıştır. Bunun üzerine AK Parti hükümeti kardeşlik projesi programında bu konunun da halledilmesi için çalışmalara girmiştir.
7. Bölgede özel Kürtçe kursları açılmış ve bunun yanında her ilde üniversite kurulmasıyla hem ilin canlanması ve kalkınmasına zemin hazırlanmış hem de üniversitelerde Kürt dili üzerine çalışma yapan kürsüler kurulmuştur.
8. İşkenceler ve bölge insanına yapılan ağır cezalı suçların paraya çevrilme durumu kaldırılmıştır.

9. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygun olarak halkın sivil yönden güçlenmesi için dernek kurma kolaylaştırılmış ve halkın örgütlenmesi ve bilinçlenmesi sağlanmıştır.
10. Terör faaliyetlerinden dolayı zarar gören halkın zararları çıkartılan kanunla karşılanmış ve maliyeden 1 Milyar TL ödenek ayrılmıştır.
11. Devlet tiyatrosunda oynanan oyunların Kürtçe oynanmasına izin verilmiş ve Ayrıca Kürtçe kitapların devlet desteğiyle yayınlanması sağlanmıştır.
12. Uzun vade de ise 2011 Genel Seçimleri sonrası yapılması planlanan yeni anayasanın getireceği özgürlük ve haklar planlamasıyla AK Parti süreci devam ettirip bölgenin Türkiye ile barışmasını hedeflemiştir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi AK Parti çözüm önerileri sıralamış ve 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri ile birlikte yeni anayasanın yapılmasıyla süreci başarıya ulaştırmaya çalışmaktadır. Demokratik açılım kamuoyu tarafından dikkatle takip edilmekte, akademisyenler, yazarlar, medya ve asker dahi gelişmeleri dikkatle takip etmektedir.

Bu çözüm arayışında unutmamak lazım ki Türksüz çözüm aramak, bir müddet sonra karşıda Türk sorununun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Türkiye'nin ortak aklını ve birlikte yaşamanın zorunluluğunu düşünerek problemin çözümünü beraber, aynı çatı altında aramalıdır. Demokratik açılım ise buna bir zemin hazırlamıştır fakat bu sürecin temadisi ise 'siyasi irade ve kararlılık' istemektedir (Türköne ve Yayman, 2009: 100).

AK Parti Hükümeti'nin açılıma tam destek vermesinin yanı başında, sürecin zayıf yanlarının olduğunu düşünen yazarlar da vardır. Bu yazarlardan birisi de Hüseyin Yayman'dır. Yayman, açılımın eksik ve kusurlu yanlarını şöyle maddeleştirmektedir (Türköne ve Yayman, 2009: 151):

1. Açılım stratejisinin tam olarak tayin edilememesi,
2. Meselenin partilerüstü bir konu olarak ele alınamaması,
3. Uzlaşma zemininin sürecin başında kaybedilmesi,
4. Kamuoyuna bir takvim açıklanmaması,
5. Açılımın devlet politikası haline getirildiğinin halka tam anlatılamaması,
6. Muhalefetin, süreci halkın değil de AK Parti'nin sahiplendiği düşüncesi,

7. AK Parti'nin bunu seçim yatırımına dönüştüreceği korkusu. (Muhalefet tarafından)
8. Toplumsal psikolojinin tam oluşturulamaması,
9. Kanaat önderlerinin sürece etkili bir biçimde dâhil edilememesi,
10. MHP'nin açılım sürecinin ülkeyi bölebilecek bir pozisyona getirebileceği kaygısı,
11. AK Parti'nin zaman zaman ikircikli tutum sergilemesi,
12. Muhalefetin, "açılım dış kaynaklıdır" düşüncesine karşı net cevap verilememesi,

AK Parti'nin başlattığı açılım sürecinin artı ve eksileri toplumca çok konuşuldu ve yakından takip edildi. Destekleyenler de oldu, reddedenler de. AK Parti'nin başlattığı açılımı reddeden grup ise ana-muhalefet partisi ağırlıklı olmuştu.

4.2. CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN KÜRT SORUNUNA ÇÖZÜMSEL YAKLAŞIMI

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 9 Eylül 1923'te Mustafa Kemal Paşa tarafından kurulan ve Atatürkçü ve sosyal demokrat siyasi görüşü benimseyen sol tabanlı siyasi bir parti olup, Türkiye'de en uzun süreli siyasi parti olan CHP, Cumhuriyet Türkiyesi'nin de kuruculuğunu üstlenmiş bir partidir. 'Halk Fırkası' adıyla kurulan CHP, 1924'te 'Cumhuriyet' sözcüğü eklenmiş ve 1935'te 4. Kurultay'da 'Cumhuriyet Halk Partisi' adını almıştır. 1980 darbesi sonrası kapatılan Parti, 69. yıldönümü olan 9 Eylül 1992 günü tekrar açılmıştır. 1992-2010 yılları arası partinin genel başkanlığını üstlenen Deniz Baykal, 10 Mayıs 2010'da partiden istifa etmiş ve sonrasında yapılan 33. Olağan Kurultay'da Kemal Kılıçdaroğlu genel başkanlığa aday olmuş ve kurultay sonrası genel başkan olarak seçilmiştir.

CHP'nin Kürt meselesine yaklaşımı kuruluşundan bugüne kadar söylemlerde ve uygulamalarda farklılıklar göstermiştir. Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra, birinci bölümde de izahatı olduğu gibi, Şeyh Sait İsyanı'nın çıkması, Kürt halkına bakışı daha da sertleştirmiştir. Yeni kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinin temel dayanak noktası ırkçı söyleme varmadan 'Türk milliyetçiliği, Atatürk milliyetçiliği' idi. Fakat Ankara'ya karşı başkaldırışların Doğu'dan da çıkması buralarda ciddi bir toplumsal ve etnik sorun oluşturdu. Dersim Ayaklanması'yla da pekişen bu bakış, Menderes

döneminde bir rahatlama görse de 1960 darbesi, 1971 muhtırası ve 1980 darbesi ile yine Kürt meselesi çözümsüzlüğe terk edilmiştir.

CHP, 1980 darbesi sonrası, '1989 Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Doğu Raporu, 1996 CHP Tunceli Raporu ve 1999 CHP Güneydoğu Raporu' hazırlamıştır. Bu raporlar solun Doğuya, geleneksel sol bakışını kırmış ve radikal öneriler içermiştir.

CHP'nin resmi web sitesinde yer alan (chp.org, erişim: 24.02.2011) '1989 SHP'nin Doğu ve Güneydoğu Sorununa Bakışı' adlı raporu ve '1999 Doğu ve Güneydoğu Raporu'nun da ışığında CHP'nin Kürt sorunu ile ilgili tespiti ve çözüm önerilerini inceleyelim:

4.2.1. CHP'nin Kürt Raporları

CHP'nin 1989'da hazırlanan raporu, 1990'da Erdal İnönü tarafından kamuoyuna duyuruldu. Raporda radikal sayılabilecek çözüm yollarının olması üzerine, Devlet Güvenlik Mahkemesi CHP'ye dava açtı. (Tan, 2009: 508) Doğu ve Güneydoğu'nun tespit edilen problemleri, 1989'da hazırlanan raporda şöyle sıralanmıştır (CHP, 1989 Raporu):

1. İnsan hakları ihlalleri,
2. Terör ve şiddet olayları,
3. Ekonomik gerilik,
4. Yoksulluk,
5. Yoğun işsizlik,
6. Güvensizlik,
7. Kimlik bunalımı olarak tespit etmiştir.

Hazırlanan raporda, Kürt sorununun terör sorunu olmayıp, halkların entegre olamama sorunu olduğunu belirtilerek, yaşanan olumsuzlukların ardından bazı topluluk ve örgütlerin bilinçli davranışları sonrasında Kürt sorununun terör sorunu gibi algılanmasına yol açtığını belirtildi. 1999'da hazırlanan raporda ise Doğu sorunun da tespitleri şu başlıklarda ele alınmıştır (CHP, 1999 Doğu Raporu):

1. Bölge terör, baskı, hukuksuzluk, yoksulluk ve yaygın eşitsizlik altında ezilmektedir.
2. Terör ve demokrasi sorunlarına çözüm getirilememiş olması Türkiye'yi krize taşımaktadır.

3. Eşitsizlik, işsizlik, hukuksuzluk ve kuralsızlık terörü yeşertmektedir.
4. Bölgeye verilen sözler tutulmamış, açıklanan paketler ve projeler genellikle uygulamaya konmamıştır.
5. Bölgede mevcut feodal yapı ve göç olgusu sorunları arttırmaktadır.
6. Köy ve mezraların zorunlu terk ettirilmesi huzursuzluğun artmasına önemli bir etken oluşturmaktadır.

Yukarıda da maddeler incelendiğinde her iki raporda Kürt meselesi ile ilgili teşhisler paralellik göstermektedir. Genel olarak sorun insan hakları ihlali, ekonomik durum ve 'öteki' kavramında düğümlenmektedir.

CHP, Türkiye'de etnik ayrımcılık olduğu yolundaki iddialara karşı çıkmaktadır. Türkiye'de, her vatandaşın eşit hakka sahip olduğunu vurgulamakta, ancak demokratikleşme alanında bazı eksiklerin olduğunu kabul etmektedir.

Devrim Sevimay'ın, Kemal Kılıçdaroğlu ile CHP Grup Başkanvekili iken yaptığı röportajda Kürt sorunun tespiti ile ilgili Kılıçdaroğlu şöyle açıklamalar yapmıştır:

> *Adına ne dersek diyelim önümüzde bir sorun var. Ağır bedellerin ödendiği, açılan yaraların henüz kabuk bağlamadığı bir sorun… Önümüzde bir sorun var ama bu sorun tam tanımlanmış değil. Keşke devletin bazı birimleri ya da üniversitelerimiz bu konuda sağlıklı bir çalışma yapıp bunu kamuoyu ile paylaşsalardı* (Sevimay, 2009: 79-80).

Bununla birlikte Kılıçdaroğlu 2010'nun Kasım ayında, genel başkan sıfatı ile Van'a yaptığı gezide Kürt Açılımı'nın başlangıcını yaptığı konuşmada vermiş oldu. CHP, genel söylemlerinde 'Kürt Sorunu' olarak algılamadığı ya da isimlendirmediği problemi (1989 raporunda ifade edilmişti) yüksek sesle seslendirdi. Yazar Erhan Başyurt da, "Kılıçdaroğlu'nun Kürt açılımının terörü bitirme yönünde cesur adımlar atabilmesini kolaylaştırdığı bir gerçek." (Bugün, 21 Kasım 2010) diyerek CHP'nin Kürt sorununa bakışında değişiklikler olabileceğini ifade etmiştir.

4.2.2. CHP'nin Kürt Sorununa Karşı Çözüm Önerileri

CHP'nin hazırladığı raporlarda Kürt sorununa yaklaşımı dönem dönem farklılıklar göstermiştir. Bir dönem 'Kürt Sorunu' denilmiş bir diğer dönem ise 'Doğu ve Güneydoğu Sorunu' denilip *Kürt sorunu* ifadesini kabul etmemiştir. Kürt meselesine çözüm arayışlarında da bu belirsizlik devam etmiştir.

1999 Doğu ve Güneydoğu raporunda meselenin çözümünde ilk önce demokratikleşme ve sosyo-ekonomik kalkınmadan bahsetmektedir. Etnik farklılıklaşmanın 'çoğulculuk' olarak görülmesi gerektiği fakat Misak-ı Milli sınırlarının değişmesinin bile mevzu bahis edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Ekonomik olarak devletin Doğu'ya pozitif ayrımcılık yapması gerektiği ve boşaltılan köy sakinlerinin tekrar geri dönmelerini sağlamanın yollarının aranması için yeniden çalışmalar yapılmasının şart olduğu belirtilmiştir.

Bölgesel kalkınma planları hazırlanmalı ve bu 'beş yıllık makro planlama' ile gerçekleştirilmelidir. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bitirilmesi gereken en önemli proje olarak masaya yatırılmalı, şeklinde öneriler sunulmuştur.

1989 Raporu'nda ise çözüm önerileri şu şekilde sıralanmıştır:

1. En önemli ve aşılması gereken sorun olarak terör sorununun halledilmesi gelmektedir. Teröre karşı soğukkanlı, halka güvenen bir çizgide sürdürülmesi gerektiği ve demokratik yaklaşımının temel dayanağı olması gerektiği belirtilmiştir.
2. Anayasadan başlayarak, bütün ilgili yasal düzenlemeler hukuk ilkelerine uygun olmalıdır.
3. Anti-Demokratik bir yönetim olan OHAL'e son verilmelidir.
4. Kişisel mahrem haklar korunmalıdır.
5. Kürt kimliğini kabul ederek kendine Kürt kökenliyim diyen vatandaşa, özgürce bu hakkını belirtme olanağı sağlanmalıdır. Bu çerçevede anadil yasağı kalkmalı ve bu alanda faaliyetlere özgürlük verilmelidir.
6. Köy koruculuğu uygulaması kalkmalıdır.
7. Zora dayalı istihbarat bilgilendirme çalışmalarına son verilmelidir.
8. Ayrılıkçı terör hareketinin uluslararası planda destek görmemesine dönük her türlü düzenleme, propaganda etkili olarak yapılmalı ve PKK'nın sınırlara yerleşmesine zemin hazırlayacak girişimleri önlemek için diplomatik ilişkiye girilmelidir.

1989 Raporu'nda da görüldüğü gibi CHP'nin Kürt sorununa bakışı radikal öneriler içermektedir. Etnik kimlikle ilgili olarak, anadilin özgürce kullanılması gerektiğini fakat eğitim dili olarak Türkçenin şart olduğunu belirtmiştir.

Kılıçdaroğlu çözüm ile ilgili şöyle demekteydi: "…Çünkü Sayın Başbakan teşvik yasaları bu bölge için bekleneni vermedi… Biz CHP olarak diyoruz ki devlet doğrudan bu bölgelere gidip fabrika kurmalı, istihdam yaratmalı…" (Sevimay, 2009: 83) Kılıçdaroğlu, çözümde asıl yatırımın devlet tarafından yapılması gerektiğini düşünmekteydi.

CHP Genel Başkan Yardımcılığı yapmış olan Onur Öymen de Kürt sorunun çözümünde şöyle önerilerde bulunmaktadır (Sevimay, 2009: 115-116):

1. Terörle bir yere varılamayacağını PKK'nın anlayıp, silahı bırakması gerektiği ve Kuzey Irak'tan PKK'nın tasfiyesi yapılmalıdır.
2. PKK'nın terörü bırakması için af kanunu çıkartmak yanlıştır. Ancak, terör bittikten sonra af söz konusu olabilir.
3. Öcalan'la terörü bitirmek için müzakereye girmek yanlıştır. Muhatap kabul edilmemelidir.
4. Askeri operasyonlar durmamalıdır.
5. Açılımdan kaynaklanan iyimser hava askerin moralini bozacağından kesin silah bırakılmadan böyle bir hava estirilmemelidir.
6. Terörü destekleyen dış mihrakları tespit edip, onlarla da mücadele etmek gerekmektedir.

Görüldüğü gibi CHP kanadında Kürt meselesinin çözümü ile ilgili ortak bir uzlaşma sağlanamamıştır. Parti'nin hazırlattığı raporlarda ciddi radikal çözüm önerileri sıralanmasına rağmen, uygulamada farklılıklar ortaya konmuş ve partinin önemli isimleride farklı yaklaşımlar sergilemiştir.

4.3. MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ'NİN KÜRT SORUNUNA ÇÖZÜMSEL YAKLAŞIMI

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), 9 Şubat 1969'da yapılan genel kongrede Cumhuriyet Köylü Millet Partisi'nin adını Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmesiyle kuruldu ve genel başkan Alpaslan Türkeş seçildi. MHP, 12 Eylül 1980 darbesi ile birlikte kapatıldı. Sonraki dönemde partilerin tekrar kurulmaya başlamasıyla 7 Temmuz 1983'te Muhafazakâr Parti ile birlikte siyasi hayata tekrar katıldı. 30 Kasım 1985'te yapılan 1. Kongresinde partinin ismi tekrar değiştirilerek Milliyetçi Çalışma Partisi oldu. 24 Ocak 1993'te kurultay sonrası partinin ismi tekrar MHP oldu ve genel

başkan Alpaslan Türkeş seçildi. 4 Nisan 1997'de Türkeş'in vefatıyla birlikte Temmuz 1997'deki kongrede Devlet Bahçeli genel başkanlık koltuğuna oturdu. 22 Temmuz Seçimlerinde MHP, Türkiye geneli yüzde 14,27 oyla 70 milletvekili çıkararak Meclis'te ki yerini aldı.

MHP'nin dayandığı temel ideoloji 'milliyetçi' kavramı etrafında oluşmaktadır. Osmanlı Devleti'nin ve diğer çok uluslu devletlerin yıkılmasının temel ideolojisi olan milliyetçilik, Cumhuriyet Türkiyesi'nde Atatürk milliyetçik kadar uzanmaktadır. II. Bölümde de üzerinde durduğumuz milliyetçiliğin zaman içerisinde birçok değişik anlayış çerçevesinde seslendirilmiştir. Nihal Atsız'ın ırkçı söyleminden Anadolu milliyetçiliğine kadar uzanan bir çizgi görülmüştür. Bu konuyla alakalı Türköne şöyle diyecekti:

> *Türk milliyetçiliğin farklı türleri var. Bu farklı türler neredeyse dünya üzerinde tasnif edilen bütün milliyetçilikleri içeriyor. Türkiye'de ırkçılık Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir elit saçmalığı olarak kaldı. Anadolu'nun ve Türk halklarının karmaşık etnik yapısı ırkçılığı imkânsız kılıyor. Bir Kıpçak Türk'ü ile bir oğuz Türk'ünü yan yana getirdiğiniz zaman ortak ırk iddiasını kimseye inandıramazsınız. Türk milliyetçiliğinin bütün etnisitelerde var olan ortak soy veya kan bağı iddiasını genetik olarak ispatlamak imkânsız…*(Türköne ve Yaman, 2009: 35)

MHP'nin günümüze kadar gelen sürecinde iki önemli dönem olmuştur. Birisi Alpaslan Türkeş'in başında olduğu ve halkın sağ-sol olarak ayrıldığı bir dönemdeki 'faşist' olarak nitelendirilen ülkücüler dönemi. Diğeri ise Türkeş'in vefatından sonraki dönem olan ve ülkücülerin mafyadan, derin yapılanmalardan sıyrılmasını isteyen Devlet Bahçeli'nin dönemidir (Tan, 2009: 509).

Bahçeli, Kürtlerin varlığını kabul eden bir çizgi takip etmiş fakat bu çizginin ötesine geçmemiş/geçememiştir. Taha Akyol bu konu ile alakalı şöyle demektedir: "…Rahmetli Türkeş, Demirel'in reddettiği DEP heyetini kabul ederek Leyla Zana ile konuşmuş, Kürtleri yok saymayıp Kürtleri 'kardeş' olarak nitelemiş, hatta kız kardeşinin bir Kürtle evli olduğunu anlatmıştır. MHP için önemli referanstır bu" (Sevimay, 2009: 207).

Örneğimizi güçlendirme adına; akademisyen kimliği ile ülkenin önemli aydınlarından olan Mümtaz'er Türköne köşesinde DTP lideri Ahmet Türk'ün, Meclis'in açılışında Bahçeli ile tokalaşmasını şöyle değerlendirmektedir:

> *Ahmet Türk, Meclis'in açıldığı gün temsil ettiği kitlelerin hakkını ve hukukunu koruma adına bir cesaret göstergesinde bulundu. Hem de cesaretin en zorlu ve en asil türü olan "medeni cesaret"ini gösterdi. MHP liderinin kendisine*

uzanan bu 'zeytin dalı'na, müsavi bir nezaketle ayağa kalkarak mukabelede bulunması da bir cesaret örneği. Bütün önyargıları, karanlık bir geçmişi karşısına alma cesareti. Meclis'in açıldığı güne damgasını vuran bu zarif fotoğrafı DTP'nin ve MHP'nin 'tabula rasa'sı (boş levha, yeniden başlangıç) olarak özenle hafızamıza nakşetmeliyiz. Artık herkese düşen görev, söylenecek sözü bu fotoğrafın üzerine söylemek olmalı (Zaman, 25.02.2011).

Cumhuriyet tarihi boyunca dillendirmede dahi zorluk yaşanan açılım ile ilgili, birçok yazar ve çizer, MHP'nin açılımla ilgili uzlaşma sağlamasını istiyordu ve açılımın başarıya ulaşmasında en önemli katkının MHP tarafından gelecek bir destekle olacağını düşünüyordu. Çünkü Türkiye, sadece Kürt sorununu çözmüyor; Kürt sorununu da çözecek şekilde siyasal altyapısını yeniden oluşturuyordu.

MHP, açılım ile ilgili desteğini hep mesafeli tuttu. Bu süreçte Bahçeli'nin yukarıda da belirttiğimiz, MHP'ye yeni bir vizyon getirmesine rağmen Doğu ve Güneydoğu'da yapılan açılım çalışmalarının toprak bölünmelerine sebep olabileceği düşüncesi, Bahçeli'nin endişesi arasında yer aldı. Bir diğer iddia edilen sebep ise MHP'nin Soğuk Savaş döneminin bir partisi oluşu ve bu durumun MHP'nin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan ve partinin temel dayanak noktasının oluşturduğu 'etnik milliyetçilik' düşüncesidir. Bunun en güzel örneği 1999 seçimlerinde partinin yüzde 18 oy alarak 129 sandalye çıkartmasına rağmen 2002 Genel Seçimlerin de barajı aşamayıp Meclis dışında kalması fakat sonraki 2007 Genel Seçimlerinde ise 70 sandalye ile Meclis'e girmesidir. Bunun nedeni olarak da Türkiye'de artan terör faaliyetleri sonucunda ülkede yükselen milliyetçi duygular gösterilmiştir.

4.4. BARIŞ VE DEMOKRASİ PARTİSİ'NİN KÜRT SORUNUNA YAKLAŞIMI

Barış ve Demokrasi Partisi (BDP), Mayıs 2008'de İçişleri Bakanlığı'na kuruluş dilekçesi partinin kurucu başkanı Avukat Mustafa Ayzit tarafından verilerek resmen faaliyetlerine başladı. Aynı çizgide (ardılı) olan Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) kapatılma ihtimaline karşı kurulmuş bir parti olan BDP, 2009 yerel seçimlerinde yüzde 0,06 oy alabildi. BDP'nin bu kadar düşük miktarda oy almasına rağmen Türkiye gündeminde sürekli kalmayı başarmasının nedeni Kürt 'halkının sesi' olduğunu iddia edip, siyaset yapmasıydı.

BDP, kendi tüzüğünde partiyi şöyle tanımlamaktadır:

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından uluslararası hukuka uygun olarak kabul edilmiş insan hakları, siyasi haklar, sosyal

ve ekonomik haklara ilişkin hak ve hürriyetleri benimsemiş ve içselleştirmiş; özgürlükçü, eşitlikçi, barışçı, çoğulcu demokratik devlet anlayışını benimseyen, çok kültürlü ve çok renkli toplumsal yapıyı savunan, her türlü ırkçılığı, ayrımcılığı, emek simsarlığı yapanları, baskı ve despotizmi reddeden, kadın ve çocuk haklarını savunan, demokratik sol kitlesel bir siyasi oluşumdur.

Parti tüzüğünden de görüleceği üzere siyasi pozisyonu sol olan bir partidir. Fakat İslami referansı ağır basan Kürt halkının temsilcisi olduğu iddiası ile siyaset yapmaktadır. Bu bağlamda BDP, yeni anayasa çalışmalarında "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, bütün kültürlerin demokratik bir şekilde varlığını ve kendisini ifade etmesini kabul eder" hükmünün yer almasını ve ulus devlet anlayışının tekrar tartışılmasını hedeflemektedir.

Kürt Sorunu ile ilgili çözüm önerilerini DTP'nin hazırlamış olduğu "Türkiye'nin demokratikleşmesi ve Kürt sorununda çözüme dair siyasi tutum belgesi" adlı bir öneri metniyle, BDP kendi resmi web sitesinde yayınlamış ve başta hükümet olmak üzere halkla paylaşmıştır. BDP, çözüm için ilk olarak ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesiyle birlikte önemli bir adım atacaklarını düşünmektedir. Ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesini de şöyle sıralamıştır:

1. Yoksullaşmaya neden olan politikalardan vazgeçilmeli, pozitif ayrımcılığın ve sosyal devlet anlayışının gereği olarak bölgesel ekonomik kalkınma için gerekli köklü iradenin ortaya konmasını istemektedir.
2. Yerel ve bölgesel meclislere aktarılabilecek bütçe oluşturmalı,
3. Bölgeye has özel bir teşvik yasası çıkartılmalı,
4. Bölgenin altyapı faaliyetleri çözülmeli,
5. Van Gölü havzasına iki sivil havalimanı inşa edilmeli,
6. Bölge duble yollar ile örülmeli,
7. Habur Sınır kapısının canlanması sağlanıp Irak ve Kürdistan federe devleti ile dostane tavırlar oluşturulmalı,

Sadece ekonomik sorunlar değil, Devlet-vatandaş güven eksikliği sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. Sosyal kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için atılması gerekli olan adımlar da Parti tarafından şöyle sıralanmıştır (bdp.org, erişim:3.7.2010):

1. Memleketlerinden göç eden halka koşulsuz destek verilmelidir. Göç edenlerin göç sonrası insancıl ve yaşanabilir bir çevrede yaşamaları, çevre ve alt yapı sorunlarının çözümü için, yerel yönetim organları ile işbirliği çerçevesinde 'insani ve yaşanabilir bir çevrede yaşama' projesi yürütülmelidir.
2. Devlet, vatandaşlarına güvenmek zorundadır ve halkı potansiyel suçlu ilan etmemelidir.
3. Koruculuk sistemi kaldırılmalı ve koruculara yeni iş istihdamı sağlanmalıdır.
4. Toprak mayından temizlenmeli ve tarıma açılmalıdır.
5. Sağlık sorunlarının çözümü için, göç edenlere yönelik genel sağlık taraması yapılmalı, tedavi ve koruyucu hekimlik çalışmalarını da içine alacak, sağlık ocaklarının sayısını arttırıp, mahallelere dağılımını düzenleyecek bir 'sağlık projesi' başlatılmalıdır.
6. Her şart ve koşulda parasız eğitim verilmelidir.
7. Anadilde eğitim için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

25-26 Temmuz 2009'da Diyarbakır'da, 'Demokratik Toplum Kongresi Kürt Solunda Birlik ve Çözüme Doğru Ortaklaşa Çalıştayı' toplanmıştır. Bu çalıştayın sonuç bildirisinde ise şu cümlelere yer verilmiştir:

> *Kültürel haklar, anayasada güvenceye alınmalı ve anayasadaki ayrımcılığa dair tüm düzenlemeler derhal kaldırılmalıdır. Bu itibarla anadilde eğitim hakkı tanınmalı, anadilin siyasal faaliyet dâhil olmak üzere toplum yaşamının her kademesinde her biçimde kullanımı önündeki engeller kaldırılmalıdır… Bu bağlamda Öcalan'ın çalıştığı yol haritasının çözüme kapı aralayacağı ve hükümet tarafından dikkate alınması gerektiğini vurgular. Kürt siyasal ve sivil toplum hareketinin kendi içinde barış, diyalog, tolerans ve demokrasi ortamının gelişmesi sağlamaya gerektiği vurgulanmıştır* (bdp.org, erişim: 4.4. 2010).

Görüldüğü gibi BDP'nin üzerinde durduğu iki mevzu vardır. Birincisi anadilde eğitim, diğeri ise Öcalan'ın durumudur. Öcalan, Türkiye'de Kürt isyanları sonunda yakalanan liderlerin içinde ölüm cezası ile cezalandırılmayan tek insandır. Günümüze kadar faaliyetlerini silahlı yapan örgüt artık PKK'yı siyasi platforma çekerek siyasi bir parti hüviyetinde tekrar kimliğini tanımlamak istemekte ve Öcalan'ı da siyasi bir lider olarak kamuoyuna kabul ettirmeye çalışmaktadır. Bu konuyla alakalı Ali Ünal şöyle demektedir:

> *Plan, adım adım ilerlemektedir. Kış aylarında dağda terör durmuş gibi olsa da, örgüt devlet olmaya yürümektedir. Dağdaki gücünü koruyor olmasının yanı sıra şehirlere de inmiş olup, yasama, yürütme ve yargı olarak yapılanan Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) ile şehir konseyleriyle, mahkemeleriyle, vergilendirmesiyle, Avrupa'daki teşkilatlarıyla, Hakkâri ve Şırnak'tan içeri ilçe ilçe, il il etkisini çok fazla arttırmasıyla, bütün Türkiye'yi meşgul edecek gündem belirlemesiyle, pek çok liberal ve İslamcı aydının en azından gafleti ve medyanın büyük kesiminin katkılarıyla sürekli ileri harekât halindedir… Bu konuda bütün kollarıyla örgütü ve BDP'yi mümkün olduğunca halktan ayırmak, halkı öncelikli muhatap kabul edip kazanmak ve problemde inisiyatifi ele geçirmek, ilk yapılacak iş olarak görülmektedir* (Zaman, 27.12.2010).

Ali Ünal'ın bu yaklaşımına karşın aynı gazetede yazan Ali Bulaç da konuya farklı bir bakış sergilemektedir. Bu bakışında Bulaç, genel olarak Türk halkının Öcalan'a 'bebek katili' demesine karşın, bazıları da 'Sayın Öcalan' ifadeleriyle sözüne başladığını ifade ederek şöyle devam etmektedir:

> *Açıktan devletin Öcalan'ı muhatap almayacağı açıktır. Bu doğru da olmaz. Ama akan kanın durması da lazım. Elbette yeni kurulan BDP'nin muhatap alınması gerekir. Bu bir zarurettir. BDP'liler, silahların bırakılması, silahlı PKK'lıların Türkiye dışına çıkarılması, çatışmaların sona erdirilmesi işinde kendilerinin adres olmadıklarını söylüyor, silahlı mücadeleyi kim veriyorsa onu (Öcalan-PKK) işaret ediyorlar. "Biz sorunun siyasi kısmıyla ilgiliyiz." diyorlar. Öcalan, DTP'lilerin sine-i millet yerine TBMM'ye dönmelerini sağlayarak sadece dağ ve sokak üzerinde değil, 'siyaset' üzerindeki gücünü de kanıtlamıştır…* (Zaman, 23.12.2009)

2010 Referandumu'nda BDP seçimi boykot etmiş ve Doğu'da halkın oy kullanmaya gitmemesi için çalışmalar yapmıştı. Fakat oylamaya sunulan maddelerde Kürt halkının istediği demokrasinin de oylaması yapılmıştı. Sandıktan Türkiye geneli 'evet' oyu yüzde 58 çıkmasına rağmen, Doğu'da seçim yüksek oranda 'boykot' edilmişti.

Genel olarak değerlendirdiğimizde BDP, açılım ile ilgili yapılan icraatları teorik alanda destekleyen bir partiyken, siyasi anlamda, partiye hükümetin çalışması olmasından dolayı, bir reddediş söz konusudur. BDP, bu bağlamda yapılan çalışmaları da 'Kürtlerin haklarının koruyuculuğu' şeklinde şekillendirip sunmaktadır.

V. BÖLÜM

GÜNÜMÜZ AYDINLARINDAN ALİ BULAÇ, MÜMTAZ'ER TÜRKÖNE, TARIK ZİYA EKİNCİ'NİN KÜRT SORUNUNA YAKLAŞIMI

5.1. ALİ BULAÇ'IN KÜRT SORUNUNA YAKLAŞIMI

Müslüman aydınlar veya İslami aydınlar çizgisinde niteleyebileceğimiz günümüz aydınların en önemlilerinden birisi de Ali Bulaç'tır. Çağdaş İslam dünyası, düşünce sorunları, toplumsal değişme ve modernleşme gibi konulardaki araştırma ve incelemeleri ile tanınan Bulaç, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünü 1980'de bitirdi. Deneme, eleştiri, inceleme ve araştırma yazıları yazan Bulaç; 12 dergi ve 3 gazetede yazılar yazmıştır. Birçok kurumdan ödül alan Bulaç, Amerika'daki Georgetown Üniversitesi ve Ürdün Stratejik Çalışma Merkezi'nin 2009'da yayınladığı "Dünyanın En Etkili 500 Müslüman'ı" listesinde yer aldı. 25 tane yazılmış eseri bulunan Bulaç, halen Zaman Gazetesi ve Today's Zaman'da yazılarını yazmaktadır.

5.1.1. Ali Bulaç'ın 'Kürt Sorunu' Tanımlaması

Ali Bulaç'ın, Çıra Yayınları'ndan çıkan 'Kürtler Nereye' kitabı, Bulaç'ın Kürt meselesi ile ilgili referans alacağımız temel kaynak kitap olacaktır. Bulaç, ilk olarak Kürt sorunu ile ilgili doğru bir tanımlamanın yapılması gerektiğini ve tanımların yanlış yapıldığını düşünmektedir (Bulaç, 2010: 29-30).

1. 'Güneydoğu meselesi' olarak nitelendirilen Kürt sorununun bu şekilde ifade edilmesi Güneydoğu ile meselenin daraltılmış olacağını ve bölgenin yüzde 35'ini Türk ve Arapların oluşturduğunu,
2. Terör kavramıyla sorunun sınırlandırılmaması gerektiği; çünkü eğer sorun bir güvenlik sorunu olsaydı 2010 yılında PKK militan sayısı 5 bin civarında ise bu sayının 1984'den beri 8 kere bitirilmiş olması lazım geldiği fakat dağa çıkışın önünün alınamadığını,

3. Kürt vardır ama Kürt sorunu sadece dışarıdan gelmektedir. Dış mihraklar oyunu oynamaktadır. Bu düşüncenin en sıkıntılı tarafı da Kürt hakkını aramak isteyen her kesimi hain diye nitelendirileceği,
4. Resmi ideolojinin savunduğu iddia olan; 'Kürt' diye bir ırk yoktur. Hepimiz Türk'üz iddiasıdır. Sadece Kürt diye bir kavim vardır. Bu kavmin etnik özelliği, dili ve ırkı olmayan bir topluluk olduğu,
5. Bazılarına göre ise Kürt sorunu sadece 'ekonomik' bir sorun olduğu,
6. Diğer bir görüşe göre, ortada etnik bir sorun vardır. Kürtlerin kimliği inkâr edilmiş, dili yasaklanmış, yaşadıkları bölge bilinçli geri bırakılmış ve baskı altında tutulmuş olduğu düşüncesindedir.

Yukarıda sıraladığımız maddelerin ortak özelliği Kürt sorununu tanımlama çabasıdır. Bu maddelerle ilgili Bulaç konuyu şu cümlelerle noktalamıştır:

> *Son olarak hoşumuza gitse de gitmese de sorunun temelde 'etnik' olduğunu, Kürtlerin kimlik talebinde bulunurlarken karşılaştıkları engeller dolayısıyla sorun yaşandığını söyleyenler vardır ki, doğruya en yakın bakış açısı budur. Bunun tarihi arka planı, ulus devlet felsefesiyle ilgili boyutu ve bununla bağlantılı olarak ekonomik, sosyo-psikolojik, uluslararası ve bölgesel boyutları vardır. Güvenlik bu boyutların sadece bir tanesidir. Sözü edilen her bir faktör etkileyicidir, fakat bunların hepsi bir arada ele alınmalıdır; çünkü resmin bütünü ancak bu şekilde ortaya çıkar* (Bulaç, 2010: 30).

Bu ifadelere paralel olarak Bulaç, Şeyh Sait ayaklanmasını, verilmiş sözlerin unutulmasına ve Kürtler üzerinde uygulanacağı anlaşılan inkâr ve asimilasyon politikasına karşı bir tepki olduğunu ve diğer isyanlarında bu mahiyette gerçekleştiğini düşünmektedir (Bulaç, 2010: 51).

5.1.2. Ali Bulaç'ın Demokratik Açılımı Projesi'ne Bakışı

Ali Bulaç, Kürt açılımını değerlendirirken öncelikli olarak açılımın arka planını araştırmıştır. İlk teşhis olarak Obama'nın 6 Nisan 2009'da TBMM'de yaptığı konuşmada, ABD, Kuzey Irak'tan çekildikten sonra Türkiye'nin bölgede hamilik konumuna geçebilmesi için yapması gereken çalışmaları anlatması ve bu çalışmaların Kürt sorununu, Ermenistan'la ilişkiler ve Ruhban Okulu'nun iyileştirilmesini kapsamına alması gereken meseleler olarak ifade etmiştir. Çünkü bölgede güçlü bir Türkiye'nin bölgeye istikrar getirebileceğini düşünmektedir.

Bulaç'ın ikinci teşhisi de Öcalan'ın 15 Ağustos 2009'da çözüm için bir yol haritası açıklayacağını ilan etmesinden sonra avukatları vasıtasıyla kanaat önderleri,

akademisyen ve sivil toplum kuruluşları ile görüşmek isteğidir (Bulaç, 2010: 238). Bu çalışmadan dolayı hükümetin hızlıca bir program yapma ihtiyacını hissetmesi demokratik açılımı tetikleyen unsurlar olmuştur.

Fakat Bulaç, İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın 1995'te başlattığı açılım sürecinin bir 'paket' olarak değil de bir 'süreç' olarak değerlendirilmesini uygun bulurken; sürecin ilk toplantısının Polis Akademisi'nde olmasının yanlış bir hamle olarak değerlendirmiştir. İlk toplantının kapsamında DTP'den, bağımsız Kürt aydınlarından, kanaat önderlerinden, MHP'den ve Türk Milliyetçilerinden, İslamcılardan, muhafazakar sağcılardan, CHP'den, sosyalistlerden, Alevilerden ve azınlıklardan temsilcilerin olması gerektiğini düşünmektedir (Bulaç, 2010: 239). Her düşünceden insanın beraber oturup meseleleri tartışabilme ortamına Bulaç, 'müzakereci siyaset' demektedir. (Bulaç, 2010: 252) Bu temsilciler ve müzakereciler kurulundan her bir kesimi temsilen birer ve ya ikişer kişi katılımcı olabilse ve sorunları işin adap ve erkânına uyarak tartışmış olsalar, hükümetin sahiplendiği ve tekelde süreci kontrol etmek istediği programdan daha başarılı olacağını düşünmektedir.

Kürt sorununun üstesinden gelinememesinin sebebi olarak, hükümetin müzakereci siyasete kapı aralamamasının yanında 20. yüzyıldan günümüze kadar geçen zamanda 3 problemden dolayı Kürt sorunun arıza verdiğini düşünmektedir (Bulaç, 2010: 257-258):

1. Birinci olarak usule ilişkin yapılan hatalardır. Sorunun sadece ekonomik olarak düşünülmesi ya da sadece etnik mesele olduğunun iddia edilmesi, sorunun genel bir çözüme kavuşturulamaması,
2. İkincisi de bölünme fobisidir. İslam'ın ümmet anlayışında 'ümmet' tabiri ile Ümmet-i Muhammed kastedilmektedir. Bu kabul Osmanlı'da milletin üst kimliğini oluşturmuş ve etnik farklılıklarda alt kimlik olarak kabul edilmiştir. Fakat Cumhuriyet Türkiyesi'nde Türklüğün üst kimliğe çekilmesi diğer etnik kimlikler içinde sorun oluşturmuştur. Bu durum sonucunda Türk harici grupların bölünebilme korkusu oluşmuştur.
3. Üçüncüsü ise sorun üzerinden rant sağlayan gruplardır. Açılımdan her söz edildiğinde terör faaliyetlerinin artması, demokrasi gelsin derken bölgede silahların konuşması sürekli yapılacak olan çalışmaların geri

çekilmesine sebep olmuştur. Bu durum da Kürt sorununun arıza verdiği en önemli etkenlerden birisidir.

Bulaç, Diyanet İşleri Eski Başkanı Ali Bardakoğlu'nun açılımla ilgili yaptığı çalışmaya da atıfta bulunuyor ve Bardakoğlu'nun açılıma destek için bölgenin 60 kanaat önderi ile görüşmesinin büyük bir proje olduğunu düşünüyor. Çünkü dinin ortak birleştirici unsur olması, siyasi, kültürel, ekonomik ve hukuki alanlardaki düzenlemelere engel değil; aksine din, kolaylaştırıcı, teşvik edici ve yerine göre de emredici bir sebep olarak görmesi dinin en büyük sebebi olarak kabul ediyor (Bulaç, 2010: 136):

5.1.3. Ali Bulaç'ın Kürt Sorununa Karşı Çözüm Önerileri

Ali Bulaç'ın, Kürt sorununa karşı çözüm önerilerini maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz (Bulaç, 2010: 262-264):

1. Kürt kimliğinin tanınması ve bunun her kademede ve alanda kabul edildiğinin dile getirilmesi. Bu kabulün en önemli yer ise anayasal düzenlemedir.
2. Yapısal olarak üniter yapının bozulmayacak şekilde yeni tanımlamalarla ve tarihi tecrübelerimizle yeni bir tanımsal çerçevenin geliştirilmesi.
3. Sorunu sadece terör sorunu olarak görmeyip, terör biterse dağa çıkma da biter yanılgısına düşmemek. Dağa çıkmak azalır ama sosyal ve ekonomik sorunlar devam edecektir.
4. Kürdoloji Enstitüsü kurularak Kürt dili üzerine çalışmalar yapılmalı ve Kürtçe isteğe bağlı okutulmalıdır. Kürtçe mecmua ve neşriyat basılabilmelidir.
5. İnsan haklarına tam riayet edilerek her türlü bölgesel ve etnik ayrıcılığa son verilmelidir.
6. Yatırımların teşvik edilmesi ve sınır ticaretinin canlanması için sınır komşuları ile dostane ilişkilere girilmelidir.
7. Husumeti arttırıcı medya yayınları denetlenmeli ve önü kesilmelidir.
8. Yerel ve tarihsel isimler tekrar kullanılmalı, Türkçe ve Kürtçe ifadeleri beraber verilmelidir.

9. Sınır komşularımızda akrabası olan ailelere giriş ve çıkışlarda pozitif ayrımcılık yapılmalı, mülki işlerinin halledilmesi için kolaylıklar gösterilmelidir.
10. Yerel yönetimler güçlendirilmeli, merkezi yönetim denetimi bırakmadan yönetimi yerele indirgemelidir.
11. Doğu ve Batı arası oluşmuş olan sivil yardımlaşma faaliyetlerin artarak devam etmelidir.
12. Müzakereci siyaset anlayışı ile toplumun tüm katmanlarından beyin fırtınası yapılıp, ortak bir akıl oluşturulmalıdır.
13. Meclis'te barajın makul bir seviyeye inip, Doğu'nun temsilinin Meclis'te arttırılmalıdır.

Yukarıda sıraladığımız maddelerin tartışmaya açık olduğunu, zaten Türkiye'nin de buna ihtiyacı olduğunu belirten Bulaç, saydığı maddelerinin temelini halkın ortak paydası olan İslamiyet'i koymuştur. Bulaç'ın Kürt sorununa yaklaşımını 3 maddeyle özetlenebilirse:

1. Kürt kimliğinin tanımlanması,
2. Ana dil üzerindeki baskıların kalkması,
3. Bölge halkının refah ve ekonomik seviyelerinin düzeltilmesi diyebiliriz.

5.2. MÜMTAZ'ER TÜRKÖNE'NİN KÜRT SORUNUNA YAKLAŞIMI

1956 yılında İstanbul'da doğan Prof. Dr. Mümtaze'er Türköne, Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nde çalışmaktadır. Zaman Gazetesi'nde de köşe yazarlığı yapan Türköne, 1980 öncesi "milliyetçi" görüşleriyle tanınmaktadır. Günümüz siyasi olaylarının yorumlanmasında da sözü dinlenen bir kişiliğe sahiptir.

Milliyetçi kimliğiyle tanınması ve Kürt meselesi ile ilgili dikkate değer açıklamalarından dolayı, Türköne'ye de çalışmamızda yer vermeyi düşündük. Çünkü Türköne'nin Kürt meselesine yaklaşımı bilinen tabuları yıkacak cinstendir. Bu yargıyı ispatlama adına şu örneği verebiliriz; Türköne, Kürt sorununu Kürtlerin değil, devletin oluşturduğunu düşünmektedir. Dünyanın en büyük Kürt şehrinin İstanbul olduğunu ve Türklerin 'Kürdistan' kelimesini telaffuz etmenin bile yasak olduğu bir sistemde 'Büyük Kürdistan' hesabını kuranlarla, 'Kürdistan' kelimesinden korkanların aynı

‘şizofrenik dünyada’ birbirlerini beslediğine inanmaktadır (Türköne ve Yayman, 2009: 21).

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Güroymak’a Norşin demesi üzerine MHP lideri Devlet Bahçeli’nin “karayoluyla İstanbul’a giderken Gebze’den sonra İstanbul levhasını değiştirip Konstantinopolis mi yapacaksınız?” diye sitemi üzerine Türköne şu dikkat çekici yorumu yapmaktadır:

> *İstanbul, Konstantinopolis’ten daha kadim Yunanca bir isim. Farklı yazılışları ve söylenişleri var. Stampoli en aslında uygun olanı. İstanbul ‘şehirli’, ‘şehre ait’, ‘şehre doğru’ anlamına gelen Yunanca kelimenin Ermeni ağzıyla söylenişi. Biz bu güzel şehre İstanbul demeyi Ermenilerin ‘Esdanbol’undan almışız. Türkiye’de yerleşim yerlerinin çoğunun ismi Türkçe değil. Bolu başta olmak üzere ‘bolu’ ile biten bütün yerlerin ‘bolu’su (Gelibolu, Safranbolu, Tirebolu) yunanca şehir anlamına geliyor… Bu durumun çok basit sebebi var. Türkçe bu topraklarda sadece bin yıldır var. Ama Anadolu, dünyanın bilinen en eski medeniyetlerinin beşiği. Osmanlı İmparatorluğu’da bu sentez üzerine kuruldu. Bu sentezin içerisinde Moğol töresi, Bizans Tımar Sistemi, Sasani bürokrasi kurumu, İslam hukuku ve Türk gelenekleri yer alıyordu* (Türköne ve Yayman, 2009: 65-66).

Görüldüğü gibi Türköne, Kürt sorununa bakış açısında kavramlara takılmanın, meselenin ehemmiyeti açısından bir öneminin olmadığının ve asıl önemli olanın, Türk-Kürt ilişkilerinde bu anlamsız çekincelerin önü alınamaz problemler doğurup hayata geçirilmeye çalışılan açılımın önüne set oluşturacağını düşünmektedir, bununla birlikte; Ziya Gökalp’in “Türkü sevmeyen Kürt Kürt değildir. Kürtü sevmeyen Türkün de Türk olamayacağı” ifadesini hatırlatarak, (Türköne ve Yayman, 2009: 11) Yavuz dönemi Çaldıran Savaşı’nda Kürtlerin yardımıyla kazanılan zafer sayesinde Osmanlı’nın bir Ortadoğu ülkesi olduğunu ifade etmiştir.

Türköne, Kürt meselesine bakış açısını ‘etnik sorun’ olarak nitelemektedir. Bu bakış açısını şöyle ifade edecektir:

> *Uzun süre ‘Güneydoğu Sorunu’ diyerek bir bölge içinde sınırlı kaldı. Sonraki dönemde ise terör olaylarından dolayı ‘Terör Sorunu’ olarak değiştirildi. Özal ve Demirel döneminde ise ‘Kürt realitesi’ denilmiş ve nihayet Ak Parti’nin çalışmalarıyla ‘Kürt Sorunu’ olarak kabulleniş devlet politikasına girmiştir. Bu sıralamaların son halkası olarak sorun ‘etnik’ bir sorun özelliğine geçmiştir* (Zaman, 31.08.2005).

Terör sorunu olarak kabul edilen bir olgunun neden Kürt sorunu olarak kabul görmeyişini de iki sebebe bağlamaktadır (Zaman, 31.08.2005):

1. Öfke ve nefret ile gölgelenmiş cehalet ve akılsızlık.
2. Terörden rant elde etmek isteyen iç ve dış destekli düşmanlar.

Tabi bu iki nedenin bir haşiyesi nispetinde, kavramlara önemli bir konum veren Türköne, Cumhuriyet Tarihi boyunca söylenen askeri kanatlı ‘milli birlik ve bütünlük’

yorumundan vazgeçmemiz gerektiğini düşünüyor (Zaman, 1.9.2005). Çünkü toplumlarda ifade özgürlüğü sayesinde sivil bir çözüm oluşturulması ve bunun için de 'ötekileştirmeğe' girilmemesi gerektiğine inanıyor.

Ötekileştirmek ve Anadolu'nun sahipliği mevzu bahis olduğunda ve tarihi geçmişimize baktığımızda 'Türk ulusal kimliği' oluşumunda Türklerin en son sırada sayılması gereken bir etnik grup olması gerektiğine inanan Türköne, bu tezini makalesinde şöyle ifade etmektedir:

> *II. Meşrutiyet yıllarına gelene kadar Türk olan Türkçü bir isim yoktur. Türkçülüğün ilk kitabını yazan, Türklerin ari ırka mensup üstün bir ırk olduğunu ispatlamaya girişen isim, Polonyalı bir asilzade olan Mustafa Celaleddin Paşa (Kont Borzecki)'dır. Bulgar asıllı Ahmet Vefik Paşa ikinci isimdir. İlk Türkçe lügati neşretmenin yanında, Türkçülüğü derli toplu bir düşünceye dönüştüren kişi, Arnavut Şemseddin Sami'dir. Tekin Alp Yahudi'dir. 'Primo Türk Çocuğu' gibi hikâyelerde damardan Türkçülük aşılayan Ömer Seyfettin, 'Üzümcü' hikâyesini 'İlahi bir kudretin, ebedi bir feyzin var ey Türk" diye noktalayan Ahmet Hikmet Müftüoğlu Çerkez'dir; günümüzün Türkçü edebiyatının hala aşılamayan ismi Nihal Atsız gibi. 'Türk oğluyum bu bayrağın yüzü dönmez kuluyum/ Yüreğimde Oğuz Han'ın yıldırımlı kini var' mısralarının yazarı olan şair Kemal Fevzi, bu şiiri yazdıktan altı yıl sonra Şeyh Said isyanında asılan bir Kürt'tür. Ziya Gökalp'in Diyarbakır'dan İstanbul'a uzanan ve Ankara'da noktalanan macerası Cumhuriyet'e de damgasını vuran Türkçülüğün esaslarını ortaya çıkarmıştır. Türk kökenli, ama üçüncü sınıf bir şair olan Mehmet Emin Yurdakul, kendisine Türkçülüğü, İslamcı ideolojinin mübeşşiri kabul edilen Cemaleddin Afgani'nin aşıladığını söylemektedir. Bediüzzaman Said Nursi'nin, Osmanlı'nın son demlerinde Kürt ve Arap aşiretleri arasında dolaşarak 'Türk propagandası' yapması (Münazarat) da aynı çerçevenin içine girmektedir. Bütün bu isimlerin hepsinin ortak amacı bir Türk milleti vücuda getirmektir* (Zaman, 2.9.2005).

Türk milleti vücuda getirmenin ortak paydası Türklük çatısı altında oluşacak bir kurtuluş hareketinin desteklenmesi olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu da zaten Çerkezler ve Makedonyalılar olmuştur (Zaman, 2.9.2005).

Türköne, Demokratik Açılım Süreci'nde yapılan çalışmalardan en önemsediği icraat olarak TRT Şeş'in açılmasını görmektedir. Yapılacak tüm yayınların yirmi dört saat boyunca Kürtçe yapılacak olması ve bunun devletin bir politikası olarak gerçekleşmesi, Kürtler ve devlet arasında köprü vazifesi görecektir. Bununla birlikte Türköne'nin 'uç bir fikir olarak da düşünebilecek olan' Kürt alfabesindeki 'x, q, w' harflerinin de Türk alfabesine eklenmesi gerektiğini düşünmektedir. "Devlet televizyonunda bu harflerin kullanılıyor olması gereksiz tartışmaları sona erdirmez mi?" (Zaman, 2.1.2009) diyen Türköne, bu kararın Kürt halkına karşı bir saygının ifadesi olabileceğini söylemektedir.

Türköne'nin çözüm önerilerinden önemli bir tanesi de terör örgütünün silahını bırakması gereğidir. Bu da 'dağda değil ovada siyaset yapın' çağrısı ile olacaktır.

Demokratik açılım partilerüstü bir program dâhilinde devam ettirilmeli ve provokasyonlara zemin hazırlanmamalıdır (Zaman, 2.8.2009).

Türköne'nin Kürt sorununa karşı çözümde yapılması gereken asıl meselenin iki etnik grup arasında 'kardeşlik bağının' güçlü olmasıyla sorunun halledilebileceği gerçeği yazdığı makalelerin ortak noktasıdır. Son olarak gazetedeki bir makalesinde Alpaslan Türkeş'in, "Bir Kürt ne kadar Kürt ise ben de o kadar Kürt'üm" sözüne atıf yaparak, asıl meselenin herkesi kendi konumunda kabul edip kendinden bir parça görmek gerektiğini düşünerek şöyle bir örnek vermektedir:

> *…'Hepimiz Kürt'üz' sözüne gelince... Cevabı, bana gelen bir mektupla veriyorum. Yazan 12 Eylül firarilerinden, Hollanda'da yaşayan Elazığlı bir Kürt. 1980'di, nitekim vatanın tanklarla kurtarıldığı günlerdi. Senin 'ülkücülük' yaptığın zamanlar ben de 'devrimcilik' yapmıştım. 20 yaşındaydım. Yakınlarda siyasi bir cinayet işlenmişti. (...)Beni ihbar edenler 'örgütümü' bilmiyorlarmış. Önce onu 'itiraf' ettirmeye çalıştılar:*
>
> *-PKK mısın? TİKKO musun? DHB misin? Dev-Yol musun?*
>
> *Sonuç alamadılar. Hiçbiri değildim.*
>
> *-Yoksa Atatürkçü müsün? Her buraya gelen Atatürkçü oluyor yahu. O anda çok spontan olarak cevap verdim:*
>
> *-Ben Türk değilim. Türk değilim ki Atatürkçü olayım. Şahsen bu cevabımdan sonra hayatımın artık biteceğini sandım. Hayır, öyle olmadı. (...) Neyse ki dördüncü gün bir PKK'lı getirdiler, itiraf etti. Detayları verdi, ben cinayetten yırttım. Bir ay sonra savcıya çıktım. (...)*
>
> *Savcı sordu: "Türk değilim demişsin?.." O anda hayatımın en iğrenç şeyini yaptım, yalan söyledim. Çünkü o şartlarda 'Kürt'üm' demek on yıl ceza demekti. Benim de siyasi savunma yapmak gibi bir planım yoktu.*
>
> *-Türk'üm, dedim. Ama arkasından güldüm. Savcı da güldü. On yıl cezadan kurtuldum ama vicdanım hiç rahat olmadı. Dün seni dinleyince o günlerimi hatırladım. Mümtaz'er Türköne Hoca "Hepimiz Kürt'üz" demiş. Çok duygulandım. Demek ki bugünleri de görme şansımız varmış.*
>
> *Savcıya yalan söyledim, sana doğruyu söylüyorum: Mümtaz'er Hoca için ben Türk'üm.*
>
> *Sevgi ve saygılarımla. Gazi Fincan* (Zaman, 19.02.2009).

Bu diyaloglardan da anlaşılıyor ki karşılıklı sevgi ile açılan kollar yere boş inmiyor. Irkçı mülahaza ile değil, milliyetçi ve külli bir vatan ve millet (Türk, Kürt, Çerkez vd) sevgisiyle, 'ateş düştüğü yeri yakar değil ataş nereye düşerse düşsün beni de yakar' mülahazasına bağlı kardeşlik sayesinde Batı ve Doğu'nun kaynaşması sağlanacak, açılım süreci de başarıya ulaşacaktır. Türköne bu düşünceler çerçevesinde Kürt sorununa çözüm önerilerinin iskeletini oluşturmuştur.

5.3. TARIK ZİYA EKİNCİ'NİN KÜRT SORUNUNA YAKLAŞIMI

Tarık Ziya Ekinci, 1925'te Diyarbakır Lice'de dünyaya geldi. Türkçeyi ilkokulda öğrendi. 1949'da İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 1965'te TİP'ten Diyarbakır milletvekili seçildi. Kürt aydınları içerisinde önemli bir yere sahip olan Ekinci'nin 13 kitabı bulunmaktadır. Meclis çalışmalarında da demokrasi ve insan haklarını savunmaya öncelik vermiştir.

5.3.1. Tarık Ziya Ekinci'nin 'Kürt Sorunu' Tanımlaması

Tarık Ziya Ekinci, Kürt sorununu, Cumhuriyet'in kuruluşu ile başlayan bir süreçte ulus kavramı sonucunda etnik bir yapıda değerlendirilmesi sonucunda oluşan bir olgu olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncesine de İsmet Paşa'nın 1925'te Türk Ocakları yöneticilerine hitaben yaptığı konuşmayı örnek vererek, tezini desteklemiştir.

> *Milliyet, yegane vasıta-ı iltisakımızdır. Diğer anasır Türk ekseriyeti karşısında haizi tesir değildir. Vazifemiz, Türk vatanı içinde bulunanları behemahal Türk yapmaktır. Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız. Vatana hizmet edeceklerde arayacağımız evsaf, her şeyden evvel o adamın Türk ve Türkçü olmasıdır* (Ekinci, 2004: 19).

Yine İsmet İnönü, 1930'da Sivas'ta demiryolu açılışında yaptığı konuşmada da şöyle diyecekti: "…Bu ülkede sadece Türk ulusu etnik ve ırksal haklar talep etme hakkına sahiptir. Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur" (Ekinci, 2004: 91). Aslında Ali Bulaç'ın dediği gibi yeni devletin kurucuları Batıda Makedonya'lılar, Doğuda da Çerkezlerdi. İsmet İnönü de Malatyalı bir Kürt ailedendi fakat devlet söylemi Türklük üzerine idi. Öyle ki Atatürk'ün Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt da şöyle diyecekti: "…Türk bu ülkenin yegâne efendisi, yegâne sahibidir. Saf Türk soyundan olmayanın bu memlekette bir tek hakkı vardır; hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı…" (Ekinci, 2004: 92)

Fakat vatandaş olmak için Türkleşme koşulunu tanımak istememiştir ve yukarıdaki ifadeye karşı Ekinci; Türkiye'nin çağdaşlaşmada, ekonomik, sosyal ve yapısal sorunlarının çözümünde en büyük engelin Kürt sorunu olduğunu düşünmekte ve Türkiye'de rejimin merkeziyetçi, otoriter ve baskıcı olmasının sebebini de Kürt sorununa bağlamaktadır (Ekinci, 2004: 9). Çünkü Kürtlerin bölücü olmadığını fakat Türkiye'de Kürtleri hedef alan bir politika izlendiğini savunur. Buna da İnönü'nün Cumhurbaşkanı olduğu bir dönemde Celal Bayar'ın "Doğu illerinde örgütlenmeden

vazgeçerseniz, biz de kendi örgütlenmemizi kapatırız. Bu bölgede particiliğin milli birliği bozacağından endişe ederim", diyerek zaten Kürt halkını potansiyel bir tehlike olarak gördüğünü, bunu da devlet politikası haline getirdiğini söyler. (Ekinci, 2004: 57)

Kürt sorununun toprak sorunu olmadığını, asıl sorunun Kürtlere kendi ülkelerinde eşit hakların verilmeyip militarizm ve devlet anlayışının Kürtlere bakışı ile ilgili bir sorun olduğunu iddia etmektedir.

Bu bakışı Ekinci şöyle sıralamaktadır (Ekinci, 2004: 100-102):

1. Kürtler güvenilmez bir topluluktur.
2. Kürtler bölücüdür.
3. Kürtler ulusal birliği tehdit eden ve dış tahriklere açık potansiyel bir düşmandır.
4. Kürtlere kimlik, dil, kültür ve anadilde eğitim haklarının tanınması arzusu, ülkenin bölünmesine yol açan tehlikeli bir istemdir.
5. Türkiye'nin Kürt politikası Kürt düşmanlığı üzerine kurulmuştur.
6. Türk milliyetçiliği ırkçı içeriklidir.
7. Türkiye'de eşit haklı vatandaş kavramı oluşmamıştır.
8. Irkçı Türk milliyetçiliği çifte standartlıdır.

Bu bakış açısından dolayı Ekinci düşüncelerini, Kürtleri baskı altında tutup, demokratik haklardan mahrum ederek asimilasyona tabi tutmak yapılması gereken bir politika olarak görülmüş.

Ekinci, 4 Mart 2011'de Haber Türk televizyonunda Belkıs Kılıçkaya'nın Kürt sorunu ile ilgili sorularını "Kürt Sorunu Üzerine" adlı programda cevaplandırmıştır. Bu söyleşide Ekinci Kürt sorunu üzerine dikkat çekici açıklamalarda bulunmuştur.

İlk olarak Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın Kürt liderlerine saltanatı ve halifeliği kurtarmak için yardım çağrısında bulunduğunu, onları önemsediğini fakat 1924 Anayasası'ndan sonra ise Kürtlere karşı bir asimilasyon politikası uyguladığını ve Kürtlerin Müslüman bir halk olmasından dolayı asimilasyonun kolay olacağını düşünerek yaptırımlar yaptığını iddia etmiştir. 1961

Anayasası'yla birlikte ise militarizm toplumu etkisi altına alması ve yargının da büyük yardımıyla Kürt halkını baskı altına aldığını savunmuştur (Haber Türk, 3 Mart 2011).

Sunucunun günümüz Kürt sorununa ait bir değerlendirme yapmasını istediğinde ise Ekinci; günümüzde büyük bir değişiklik olduğunu fakat bunun siyasi idare ile değil Kürt halkının verdiği mücadeleden kaynaklandığını ifade etmiştir. AK Parti ve CHP'nin bu yapılanlarının daha ilerisinde bir noktaya Kürt sorununu getireceğine inanmamaktadır (Habertürk, 3 Mart 2011).

PKK'nın ise 12 Mart ve 12 Eylül'ün bir ürünü olduğunu ve günümüz Türkiye'sinde PKK'nın artık silahı bırakıp, demokratik bir anlayışla hareket etmesi gerektiğini, politikalarını ona göre şekillendirmesi gerektiğini söylemiştir.

5.3.2. Tarık Ziya Ekinci'nin Kürt Sorununa Çözüm Arayışları

Ekinci, birçok aydın gibi Kürt sorununu çözmede çıkış yolları aramış ve kendine göre yaklaşımlarını Kürt sorununun konuşulduğu her ortamda dile getirmiştir. Bu çözüm önerilerinin ilk adımda yapılacak olanları Birlik Dergisi'nin 1991 Eylül sayısında şöyle sıralamıştır (Ekinci, 2004: 59-60):

1. Daha fazla demokrasi gerekmektedir. Demokratik ortamla beraber Doğu'da savaş durdurulmalı, OHAL ve koruculuk uygulamaları kaldırılmalıdır.
2. Köklü bir toprak ve tarım reformu yapılmalıdır.
3. Anti-terör yasası değiştirilmeli ve şiddet içermeyen her türlü eyleme izin verilmelidir.
4. Yeni bir demokratik anayasa yapılmalıdır. Kürtlerin ve Türklerin devletin asli unsuru olduğu kabul edilmelidir.
5. Kürtlerin bağımsız siyasi parti kurmaları özgür olmalıdır.
6. Kürt dili ve kültürü özgürce incelenebilmelidir.
7. Kürtçe yayın ve anadilde eğitim özgürce yapılabilmelidir.

Görüldüğü gibi Ekinci'nin çözüm için ileri sürdüğü önerileri 'demokratik açılım' süreci içinde gerçekleştirilmek istenen maddeleri teşkil etmektedir. Bunların en başında Anayasa değişikliği gelmektedir. Böylece demokratik bir ortamda özgürce düşünceler

ifade edilebileceği düşünülmüştür. İkinci dikkate değer madde ise anadilde eğitimdir. Açılım süreci içinde çokça tartışılan bu konuya ilk etapta fakültelerde Kürt dili ve kültürü ile ilgili enstitülerin açılmasıyla başlanmalıdır.

Bir Kürt kuruluşu olan Toplumsal Sorunları Araştırma Vakfı (TOSAV)'da 28 Aralık 1995'teki yaptığı konuşmasında Ekinci Kürt sorunu ile ilgili çözüm önerilerini tekrar dile getirmiş ve yukarıdaki maddelere ilave olarak da şu maddeleri eklemiştir (Ekinci, 2004: 112):

1. PKK'nın ateşkes kararı ciddiye alınarak her türlü silahlı girişime son verilmelidir.
2. Köylere ve kasabalara terörist yakalama gerekçesiyle baskınlar düzenlenip halkın özlük haklarına tecavüz edilmemelidir.
3. Genel af ilan edilmelidir.
4. Köy boşaltmalara kesinlikle son verilmelidir.
5. Göçe zorlanan halkın geriye dönmesi için cazip fırsatlar oluşturulmalıdır ve tarım için cazip krediler sağlanmalıdır.

Çözüm önerilerinden de anlaşıldığı gibi BDP çizgisinde sol düşünceli olan ve önerilerini de bu açıdan sunan Ekinci'nin açılımı desteklemesine rağmen asıl yapılması gerekenin PKK'nın siyasallaşması ve Kürtlerin hakkını savunabilmesi için kanunların çıkartılabilmesi gereğidir.

VI. BÖLÜM
SİVİL KURULUŞLARCA HAZIRLANAN KÜRT SORUNU ÜZERİNE RAPORLAR

6.1. TÜRKİYE EKONOMİK VE SOSYAL ETÜDLER VAKFI (TESEV)'İN KÜRT RAPORU

TESEV, bilimsel araştırmalara dayalı bulgular ile politika kararları arasında bağ kurulması için araştırmalar yürütmek, özgür düşünce ve bilgi birikiminin en geniş anlamda yayılmasına yönelik konferans, açık oturum, yuvarlak masa toplantıları düzenlemek amacıyla kurulmuş bir düşünce ve üretim merkezidir. (tesev.org.tr, erişim: 1.1.2011) TESEV'in faaliyetleri, demokratikleşme programı, dış politika programı ve iyi yönetişim programı olarak üç çalışma alanında faaliyet göstermektedir.

TESEV'in "Kürt Sorununun Çözümüne Dair Bir Yol Haritası: Bölgeden Hükümete Öneriler" adlı raporuyla Kürt sorunu ile ilgili bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapordaki değerlendirmeleri, tespit ve önerileri, TESEV değil Kürt aydınlar tartışmıştır. Raporun yazımına katkıda bulunan yazarlar şunlardır: Etyen Mahçupyan, Elif Kalaycıoğlu, Serkan Yolaçan, Erkinalp Kesikli ve Erdem Aydın. Raporun asıl amacı da Kürt sorununu hükümete ve Türk halkına duyurabilmektir. TESEV Kürt Raporu'nun Kürt sorununa çözüm önerileri ise şöyle özetlenebilir:

Kürt sorunu sadece bir terör sorunu değil, etnik, kültürel, hukuki, siyasal, sosyal, ekonomik ve psikolojik boyutları olan bir sorundur. Kürt sorununda çözüm siyasi, ekonomik, sosyal ve diğer alanlarda eş zamanlı adımlar atılmasıyla ancak gerçekleştirilebilecektir (TESEV, 2010: 5).

Bölgede yaşayan Kürtlerin büyük çoğunluğunun dil hakları, siyasi ve kültürel haklar, koruculuk, mayınlar, pozitif ayrımcılık gibi benzer talepleri bulunmaktadır. Bunun yanında genel siyasi aftan, Öcalan'ın İmralı Adası'ndan çıkarılmasına kadar uzun boylu düşünenler de vardır.

Genel olarak siyasi haklar altında toplayacağımız bu maddelerin çözümünde, PKK militanlarının silahlarını bırakmasını teşvik edecek 'af' içermeyen bir düzenleme yapılmalı, eski PKK militanlarının toplumda yer edinebilmeleri için çalışmalar yapılıp, hüküm giymiş PKK militanlarını kapsayan bir sicil affı çıkarılmalıdır. En radikal görüş denebilecek düşünceler bile rahatça tartışılabilmelidir (TESEV, 2010: 15).

Bir başka önemli reformlar ise Anayasal ve yasal reformlardır. Çünkü sivil ve demokratik yeni bir anayasa olmaksızın Kürt sorununa kalıcı bir çözüm gözükmemektedir. Türkiye'nin çok kültürlü yapısını gözeten bir vatandaşlık anlayışını benimseyen, hak ve özgürlükleri içeren, talep halinde anadilde eğitime izin veren, bütün mezhep ve inanışlara eşit mesafede duran ve anayasal düzeni ortadan kaldırmaya yönelik oluşumları önleyici yasaları içeren yeni bir anayasa hazırlanmalıdır (TESEV, 2010: 17).

Anayasa ile birlikte önemli olan diğer reformlar ise yasal reformlardır. Başta Siyasi Partiler Kanunu olmak üzere; Milletvekili Seçim Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu, Yüksek Öğrenim Kanunu, Basın Kanunu ve Türkiye Radyo ve Televizyon kanunu tekrar düzenlenmelidir (TESEV, 2010: 18).

Anayasal ve yasal reformların yanında bölgenin en fazla ihtiyaç duyduğu bir çalışma da ekonomik kalkınma projeleridir. Bu tür adımların ancak siyasi adımlarla eş zamanlı olmaları halinde faydalı olacağı düşünülmektedir.

Raporda dikkat çeken bir kısım ise GAP ile ilgili bölümdür. Bölgede çok geniş bir arazide mayınlar bulunmaktayken, sadece Mardin-Suriye sınırındaki mayınların temizlenmesini gündeme alınması ve OHAL ile yönetilmiş bütün illeri kapsayan, Kürt ifadesini içermeyen ve bölgede yoksulluğun etnik boyutunu göz ardı eden GAP Eylem Planı bölge halkı tarafından Kürt sorununa çözüm olarak algılanmamaktadır. Bundan dolayı sadece GAP illeri değil OHAL ile yönetilmiş olan illerin esas alınması gerektiğine vurgu yapılmalıdır. Ayrıca, 1 milyon mayın 1 Mart 2014'e kadar temizlenmelidir (TESEV, 2010: 21).

Ekonomik teşvik adına bölgedeki fabrikaların kapanmaması için işletme kredisi verilmeli, parasal teşvik sistemi yeniden hayata geçirilmelidir. Tüm teşvik ve destekler 15 yıl boyunca uygulanmalıdır. Özellikle kadınların başvuracağı ve başvurusu sisteme takılmayan kredi olanakları sağlanmalıdır (TESEV, 2010: 22).

Bölgenin tarihi ve doğa güzelliklerinin de bol olması sebebiyle, bölgede turizm canlandırılmalıdır. Bu kapsamda bütün sınır kapıları açılmalı ve Hasankeyf'te baraj inşası projesinden acilen vazgeçilmelidir (TESEV, 2010: 23).

Eğitimsizlik de bölgenin en önemli sorunları arasındadır. Bölge yapılan genel merkezi sınavlarda sonlarda yer almaktadır. Bunun en önemli sebebi bölge halkının eğitim üzerine yapılacak olan yatırıma inanmaması gelmektedir. Bunun en büyük

göstergesi de çocuklarını okullara göndermede isteksiz ve bunun yanında da göndermemede mecburi olmalarıdır. Bunun çaresi olarak mevcut yurt ve okul binaları onarılmalı, yeni okul ve yurtlar inşa edilmeli, okullara gerekli eğitim ve öğretim gereçleri sağlanmalı, bölgedeki öğretmen açığının kapatılması için gerekli sayı ve nitelikte öğretmenler uzun süreli olarak görevlendirilmelidir (TESEV, 2010: 27).

Rapor, kadınlara yönelik yapılması gereken çalışmalardan bahsederken şu önemli noktalara değinmiştir: 4320 sayılı 'Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un kapsamı ve adı değiştirilerek kadınlara aile içi şiddete karşı koruma sağlanmalı ve şiddete maruz kalanlara özel korunma evleri yapılmalıdır. Namus, töre cinayetlerini ihbar edenlerin 'tanık koruma' programından faydalanması için hassasiyet gösterilmeli, namus –töre cinayetlerinde müebbet hapis uygulanmalıdır. Kadına yönelik şiddet konusunda hâkimlere, savcılara, emniyet yetkililerine ve şiddete uğrayan kadınların ilk başvurusunu alan karakol görevlilerine toplumsal cinsiyet eğitimi verilmelidir (TESEV, 2010: 30).

Üzerinde durulması gereken diğer bir konu da zorunlu göçtür. Göç mağdurlarının sayısı 1 milyonu bulmuştur. Zorunlu göçün sıkıntılarını azaltmak için Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi altında verilen ayni yardımlar, nakdi yardımlarla desteklenmeli, mağdurların göç öncesi yaşamlarını yeniden kurmalarını sağlayacak ölçüde arttırılmalıdır. Kira yardımı ve ücretsiz elektrik, su, doğalgaz ulaştırılması gibi pozitif ayrımcılık yapılmalıdır.

Raporda en son olarak yerel yönetimlerin güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Yerel yönetimlere dönük merkeziyetçi politikalar terk edilmeli; sağlık, eğitim ve yerel güvenlik hizmetlerinin yerel yönetim ile yürütülmesi sağlanmalıdır. Çatışmalı sürecin kentlerde yarattığı tahribatı gidermek için bölge belediyelerine ek kaynaklar ayrılmalı, yeraltı, yerüstü kaynaklardan elde edilen gelirden yerel yönetimlere pay ayrılmalı, Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na konulan çekinceler kaldırılmalı, yerel yönetimlerdeki hizmetlerde Türkçe dışındaki dillerin kullanılması sağlanmalıdır (TESEV, 2010: 39).

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız raporda da görüldüğü gibi Kürt sorununun çözümü adına sorunun tüm yönleri incelenmiştir. Bunlar, siyasi adımlar, anayasal ve yasal reformlar, ekonomik reformlar, sosyal politikalar, zorunlu göç ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi başlıkları altında ele alınmıştır.

6.2. SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI (SETA)'NIN KÜRT RAPORU

SETA'nın amacı, ulusal, bölgesel ve uluslararası sorunlara yönelik çalışmalar yapmak ve bunları kamuoyuna sunmaktır. SETA, siyaset, ekonomi ve toplum-kültür alanlarında bilgi üretmeyi ve üretilen bilimsel bilgiyi sorun çözücü formüller halinde sunmayı hedefler. Ulusal ve küresel sorunları tarihi ve kültürel bir derinlik içerisinde ele alan SETA, bugüne yönelik bilgi üretiminin yanı sıra, geleceğe yönelik projeksiyonlarda da bulunmayı amaçlar. Bilgi temelli bir kurum olan SETA, uluslararası bilim standartlarına uygun ve partizan kaygılardan uzak bir şekilde, farklı görüşleri bir araya getirerek bir diyalog platformu vazifesi görür ve bir ortak aklın inşasına katkıda bulunur. SETA'nın kısa ve orta vadedeki çalışmaları ve belli periyotlarla yayınladığı raporları, Türkiye'deki bilgi ve tahlil seviyesini yükselterek, karar verme mekanizmalarına olumlu katkıda bulunmayı da hedeflemektedir (setav.org, erişim: 3.1.2010).

SETA'nın yukarıdaki açıklamaları bağlamında Kasım 2008'de ilk sayısının da konusunu teşkil eden 'Kürt Meselesi Problemler ve Çözüm Önerileri' adlı raporunu inceleyeceğiz. Taha Özhan ve Hatem Mete'nin editörlüğünde hazırlanan rapor, Kürt meselesi ve farklı tecrübeler, sorunu besleyen yaklaşımlar kapsamlı çözüm parametreleri ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. SETA'nın Kürt Meselesi Problemler ve Çözüm Önerileri Raporu ise şu önerileri içermektedir:

Kürt sorununun 1984 baskınlarından sonra ülke gündemini sürekli meşgul etmesi ve bu sürecin dönem dönem etkileşime girmesi, ülkenin günümüze kadar birçok tecrübe edinmesine sebep olmuştur.

Bunların başında Güneydoğu'daki tecrübeler gelmektedir. Güneydoğu illerinde yaşanan tecrübe, Kürt sorununun temel dinamiklerinden birisidir. 1925-38 yılları arasında 17 ayaklanma gerçekleştirilmiş, 1950-80 arasında Kürt siyaseti sol akımların etkisinde kalmış, 1978 yılında sıkıyönetim ile başlayan sıra dışı hukuk deneyimi, OHAL ile devam etmiş ve 2002'de kaldırılıncaya kadar 24 yıl olağandışı bir siyaset bölgede kendisini göstermiştir. OHAL'lı yıllarda yaşanan terör, faili meçhul cinayetler, insan hakları ihlalleri, hukuk dışı uygulamalar ve yaşanan sorunların çözümüne yönelik umutsuzluk, bölge halkında devlete karşı güvensizliğin artmasına ve Kürt ulusalcılığının güçlenmesine yol açmıştır (SETA, 2008: 5).

Kürt nüfusu sadece Güneydoğu'daki illerde yaşamamaktadır. Aksine Kürt nüfusunun en fazla olduğu şehir Diyarbakır değil İstanbul'dur. Kürtler zorunlu göç, işsizlik, terör problemi gibi sorunlardan dolayı İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Mersin'e ciddi göçler yapmışlardır. Bu durum göç sonrası yaşadıkları sıkıntıları ve aidiyet problemleri göçmenleri terör örgütüne ve Kürt ulusçuluğuna itmiş ve bu tablo siyasal ve psikolojik gerilime dönüşmesine yol açmıştır (SETA, 2008: 6).

Zorunlu göç sadece Türkiye içerisinde olmamış yurt dışına da ciddi sayıda olmuştur. 1980 darbesi sonrası sol Kürt gruplarının Avrupa'da diaspora tecrübesi Kürt sorununun en önemli unsurunu oluşturmaktadır. Günümüzde sürgündeki Kürt aydınlarının ülkeye dönme durumları oluşsa da 30 yıllık bir medyatik ve siyasi destek oluşturmuşlardır. Kürt davasının Avrupa'da gündem olmasını, yurtdışında sürgünde olan Kürt aydınlar gerçekleştirmiştir (SETA, 2008: 6).

Sürgündeki Kürtlerin ve ülke içerisinde Kürt davasında önemli rol oynayan kişilerin en önemli girişimleri Kürt sorununu siyasal zemine taşımaları olmuştur. 1990'lı yılların başından itibaren Halkın Emek Partisi adıyla siyasal yaşamına başlayan bu hareket bugüne kadar sırayla DEP, ÖZDEP, HADEP, DEHAP, DTP ve BDP isimleri altında partileşerek yoluna devam etmiştir (SETA, 2008: 8).

Raporda 'sonuç ve öneriler' başlığı altında incelenen çözüm arayışlarını ise şu maddelerle sıralayabiliriz (SETA, 2008: 16-20):

1. Türkiye'nin asli unsuru olan Kürt halkını kucaklayacak, ortak tarih ve algılarını tehlikeye sokan sorunları giderecek kuşatıcı, demokratik ve özgürlükçü siyasi söylem ve eylem bütünlüğünün hayata geçirilmesine ihtiyaç vardır.
2. Türkiye, Kürt sorununu sınırları içerisinde çözmeyi başarmalıdır. Çünkü Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde ilk kez Müslüman tebaadan iki farklı etnik kimlik üretilmiş ve azınlık çoğunluk kavramları işlenmiştir. Kürt sorununu Kürdistan sorununa dönüştürmemenin yolu, Türkiye Kürtlerinin bu topraklarda olan kader birliğinin devam etmesinden geçmektedir.
3. Terörle mücadelede kullanılan dil ve terminoloji son derece önemlidir. Terörle mücadele bir 'savaş' değildir. Terörle mücadelede terörist bir düşman olarak değil suçlu olarak görülmektedir. Terör örgütü,

militanlarına ve tabanına, sürekli olarak bir mücadelenin bir savaş olduğu, kendilerinin de düşman ordusuna karşı ‘özgürlük savaşı’ verdiklerini ileri sürmektedir. Terör örgütünün sürekli propagandasını yaptığı savaş durumunun kamu otoritesi tarafından da kullanılması bölge halkının algılamasını negatif yönde etkilemektedir. Bu nedenle, bölgede devam eden mücadelenin, hukuk düzenini tanımayan ve silahlı mücadele yöntemini benimseyen teröristlere karşı verildiği inandırıcı bir şekilde anlatılmalıdır.

4. Terörle mücadelede silahlı kuvvetlerin kullanılması yeniden gözden geçirilmelidir. Bölgede asayişi jandarma ve polis yapmalı terörle mücadelede ise özel harekât görevlendirilmelidir.
5. PKK’nın silahsızlandırılması çok önemlidir. Bunun için gereken yasalar çıkartılmalı ve kapsamlı çözüm üzerinde çalışılmalıdır.
6. Bölgeye genç memurların yanı sıra, katkı yapabilecek tecrübeli bürokratlar atanmalı, bölge sürgün yeri olmaktan çıkartılmalıdır.
7. Kürt sorunundaki temel sorunlardan biri, hatta sorunların kırılma noktası dil meselesidir. Türkiye’deki bütün etnik grupların dil hakları şikâyet kaynağı olmayacak şekilde çözülmelidir. Kürt vatandaşların anadillerini unutmalarını engelleyecek bir mekanizma devlet eliyle yürürlüğe konmalıdır.
8. GAP bitirilmeli ve KOBİ’lere dikkate değer krediler sağlanmalıdır.
9. Kuzey Irak’ın artık Kürt sorununun bir parçası olduğu idrak edilmelidir. Söylem ve eylem üzerinden stratejik bir yol haritası takip edilmelidir. PKK’nın ve Kerkük meselesinin halledilmesi Kuzey Irak’la ilişkilerde bir ön koşul olmamalıdır.

Yukarıda saydığımız farklı tecrübelerinin birbirleriyle olan ilişkilerine ve ortak yanlarına dikkat edilmelidir. Bu yüzden çözüm önerileri üzerinde düşünülürken, farklı tecrübelerin orta ve uzun vadedeki etkilerini ve sonuçlarını da akılda tutmak gerekmektedir. Birbiriyle sıkı ilişkide olan bu tecrübelerin de yıllar içerisinde değişimlere girmesi çözüm içinde yapılması gereken projeleri çeşitlendirmiştir.

6.3. BİLGE ADAMLAR STRATEJİK MERKEZİ (BİLGESAM)'IN KÜRT RAPORU

Dünyadaki ve yurt içindeki gelişmeleri takip ederek geleceğe yönelik öngörülerde bulunmak, Türkiye'nin ikili ve çok taraflı uluslararası ilişkilerine ve güvenlik stratejilerine, yurt içindeki siyasi, ekonomik, teknolojik, çevresel ve sosyo-kültürel problemlerine yönelik bilimsel araştırmalar yapmak, karar alıcılara milli menfaatler doğrultusunda gerçekçi, dinamik çözüm önerileri, karar seçenekleri ve politikalar sunmak BİLGESAM'ın amaçlarını teşkil etmektedir (bilgesam.org, erişim: 10. Şubat.2011).

BİLGESAM'ın 2009'da 20. Raporunda; 'Kürt Sorununun Çözümü İçin Demokratikleşme, Siyasi ve Sosyal Dayanışma Açılımı' adlı çalışma incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmada, hükümetin demokratik açılımın TBMM'de görüşülmesi için üstünlük alması olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilirken; siyasi partiler arasındaki gerginlik, diyalogsuzluk, husumet ve kıyasiye mücadele bu sorunda da kendini göstermiştir. Bundan dolayıdır ki hükümetin partilerüstü bir yaklaşımla süreci takip etmesi gerekmektedir. Fakat bu yaklaşımın da sınırları belirli olmalıdır. Rapora göre bu sınırlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü, üniter yapısı, milli birliği ve egemenliği ile laik sosyal devlet yapısında bir değişikliğin olamayacağı ve etnik yapılanma, dil, din ve cinsiyet farklılıklarının ötesinde geçen yurttaşlık kavramının değiştirilemeyeceği kalın çizgilerle belirlenmiştir. Diğer kalın çizgiyle çizilmiş sınır da Öcalan'ın devletçe muhatap alınmaması durumudur. Çünkü Öcalan seçimle başa gelmiş bir lider değildir ve onu Yaser Arafat, Nelson Mandela ve Gerry Adams gibi seçimle gelmiş liderlere benzetmek tutarsızlıktır (BİLGESAM, 2009: 17).

BİLGESAM hazırladığı raporda Kürt sorununun çözümüne dair şu önerileri sıralamaktadır (BİLGESAM, 2009: 23-39):

1. PKK'nın silahsızlandırılması gerçekleştirilmelidir. Mayınların patladığı ve çatışmaların olduğu bir bölgede, Türkiye için açılım süreci ölü bir doğum olacaktır.
2. Seçim barajının düşürülmesiyle aşırı unsurların meşru düzlemde siyaset yapma olanağı artacağından terör örgütü zaman içerisinde yalnızlaşacaktır.

3. Geniş katılım ancak açılımın muhatabının şu veya bu etnik grup değil halkın tamamı olması ile sağlanabilecektir. Bunun sonucu olarak çözümün karara bağlanacağı yer de halkın tamamını temsil eden TBMM olacaktır.
4. Demokratikleşme süreci içinde adımlar atan bir Türkiye'de, Kürt vatandaşlarımıza şimdiye kadar yararlanamadıklarını düşündükleri hakların verilmesi, onların etnik bakımdan Kürt olma sebebiyle değil, Türk vatandaşı olmalarından kaynaklanan eşitlik ve özgürlüklere doğal olarak sahip olmalarından kaynaklanacaktır. Bu haklar kendilerine kolektif haklar olarak değil, etnik kökeni ne olursa olsun her Türk vatandaşının serbestçe kullanması gereken bireysel evrensel haklar olarak tanınmalıdır.
5. Talep edilen köylere eski isimleri iade edilmeli, propaganda, miting ve pankart gibi iletişim araçlarının farklı dillerde yapılmasına izin verilmeli, Kürtçe seçmeli ders olmalı, Kürt Dili ve Edebiyatı bölümleri açılmalı ve özel Kürtçe yayın yapan kanallara izin verilmelidir.
6. Güneydoğu bölgemizde süren feodaliteye son verilmelidir. Feodalite ve töreler devletin ve adil bir yönetimin halka inmesine geçit vermemektedir.
7. Af kanunu çıkartılmalı fakat çok hassas olan bu konu ile alakalı teröre karışanları dağdan inmeye razı edecek kadar çekici, fakat toplumun bütün katmanlarının ve özellikle şehit ve gazilerimizin aile ve yakınlarının hassasiyetini gözeten ve vicdanlarını rahatsız etmeyecek bir dengede çözüm aranmalıdır.
8. Avrupa Birliği süreci, açılımdan olumlu sonuçlar alınabilmesi için önemli bir süreçtir. Bu süreç aynı zamanda kronik hale gelen tarihsel sorunlarımıza hukuk boyutuyla çıkış sunmamıza olanak sağlayacaktır.

Yapılan bu çalışmada sonuç olarak, hükümetin başlattığı demokratik açılım sürecinin başarıya ulaşmasında kapsamlı reform sürecine süratle yeniden öncelik vermesi gerektiği anlatılmış ve raporların çözüm önerilerinin Hükümet tarafından yakından takip edildiği görülmüş olacaktır.

6.4. ABANT PLATFORMU'NUN KÜRT SORUNU ÜZERİNE YAPTIĞI ÇALIŞTAYLAR

Gazeteci ve Yazarlar Vakfı'nın platformlarından biri olan Abant Platformu; kendine özgü nitelikleri olan ve sosyal bilimleri, toplumu daha mutlu kılmak için uzlaşı zemini olarak kabul eden bir düşünce kuruluşudur (abantplatform.org, erişim: 7.1.2011). Abant Platform'unun en önemli özelliği alanında uzman yazar, akademisyen ve siyasetçileri hangi görüşten olursa olsun bir çatı altında toplayıp demokratik bir ortamda meseleleri tartışmaya açmasıdır.

Abant Platformu Kürt sorunu ile ilgili 2008 ve 2009'da iki çalıştay yaptı. Bunlardan ilkini Diyarbakır'da diğerini ise Erbil'de gerçekleştirdi. 'Kürt Sorunu: Barışı ve Geleceği Birlikte Aramak' adlı bu çalıştaylara Bejan Batur, Mümtaz'er Türköne, Ali Bulaç, Altan Tan, Işık Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Salih Hoşoğlu gibi önemli simalar katıldı. 4 Temmuz 2008'de Diyarbakır'da yapılan çalıştay sonrası çıkan sonuç bildirisinin maddeleri şöyle sıralanmıştır (Tan, 2009: 589-590):

1. Kürt sorununun çözüm yoluna girmesi, sağlıklı bir diyalog ortamının oluşmasına, önyargılarının yıkılmasına ve karşılıklı güvenin tesis edilmesine bağlıdır.
2. Her türlü şiddetin ve şiddet içeren yöntemlerin mutlak olarak reddedilmesini Kürt sorununun çözümü için vazgeçilmez bir ön şart addediyoruz.
3. Kürtlere ve diğer unsurlara yönelik asimilasyon politikalarını reddediyoruz.
4. Doğu ve Güneydoğu'da yöre insanlarının şeref ve haysiyetlerinin hak ettikleri gibi yüceltilmesi de zorunludur.
5. Kapsamlı bir çözüm projesi içerisinde af kanununun koşullarının oluşturulması gereklidir.
6. Anadile saygı, insana saygıdır.
7. Kürt sorunu etrafında hukuk devleti sınırları dışına çıkan bütün uygulamaları reddediyoruz.
8. Irak'ta yaşayan tüm halklarla birlikte Kürtler de bizim kardeşimizdir. Kürt Federe Yönetimi ile her türlü dostane ilişkinin geliştirilmesini elzem görüyoruz.

Erbil'de 15 Şubat 2009'da yapılan '18. Abant: Barışı ve Geleceği Birlikte Aramak' adlı çalıştay da Kürt sorunu üzerine Türkiye'de pozitif bir etki yapmıştır. Türköne, çalıştayın açılış konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir: "Beraber sevinip beraber üzülen bir halkız. Burayı yurtdışı olarak görmüyoruz. Hepimiz evimizdeyiz. Hepimiz Kürtüz" (abantplatform.org, erişim: 10.10.2010).

Açılış konuşmasından sonra söz alan Bejan Batur'un da şu sözleri dikkate değer mahiyettedir:

> *Ortadoğu'nun bir barış havzası olması hala mümkün; Çünkü üzeri örtülmüş olan biz duygusunun kökleri hala taze. Bu konuda ihtiyacımız olan şey sanıldığının aksine cesaret değil samimiyettir. O samimiyeti gösterdiğimizde bulacağımız kardeşliğin varsaydığımızdan çok daha derin olduğunu görebiliriz. Kardeşliğin harcından zoru çıkarmakla başlamalıyız belki de. Çünkü unutulan kardeşliği canlandıracak olan; güç değil, her durumda iyi niyet ve samimiyettir* (abantplatform.org, erişim: 10.10.2010).

Kuzey Irak'ta yapılan Abant Platformu toplantısı sonrasında 13 maddelik sonuç bildirgesi yayınlandı. İnsan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, karşılıklı güven ve istikrar temaları müşterekinde bir araya gelen katılımcılar hoşgörü ve kardeşliğin teşvik edilmesi hususuna vurgu yaptı.

Platformun sonunda sonuç bildirgesinin Kürt sorununa bakan değerlendirme kısmını şöyle sıralayabiliriz (abantplatform.org, erişim: 10.10.2010).

1. Tarih, Coğrafya ve Kültür, Türk ve Kürt halklarını kardeş kılmıştır. Bize düşen bu kardeşlik bağlarını güçlendirmektir.
2. Etno-milliyetçilik üzerine kurulan her türlü politika reddedilmektedir.
3. Taraflar, hukuk güvencesi altında insan haklarına saygıyı en değerli ortak payda olarak görmektedir.
4. Hoşgörü ve diyalog zemininin yerleşmesi ve gelişmesi için her fırsat ve vesile karşılıklı olarak değerlendirilmelidir.
5. Medyada barışçı, saygılı ve yapıcı bir dilin egemen olmasına gayret gösterilmelidir.
6. Taraflar her türlü sorunun çözümünde şiddet yöntemlerini reddetmelidir.

Abant Platformu'nun yaptığı çalıştaylar Türkiye'de Kürt sorunu ile ilgili önemli mesafeler alınmasına katkı sağlamıştır. Mesafelerin yakınlaşması için de sağlıklı bir diyalog ortamının oluşması, önyargıların yıkılması ve karşılıklı güvenin tesis edilmesine bağlı olduğu ortak bir düşünce olarak dile getirilmiştir. Genel manada aydınların ortak

sesle seslendirdikleri çözüm ise Türkiye ve Irak Kürdistanı arasındaki sınırların sadece harita üzerinde kalması gerektiğidir. Bu politikayla sosyal ve ekonomik faaliyetler artacaktır. Bu çalışmanın en önemli katma değeri de Türk-Kürt kardeşliği yolunda önemli bir engelin kaldırılmış olması olacaktır.

SONUÇ

Adına ‘Kürtler’ denilen ve Kürtçe konuşan bir halk bu sorunun hem öznesi hem de nesnesi durumundadır. Kürtlerin binlerce yıldır üzerinde yaşadığı coğrafya, Ortadoğu ve İslam dünyasının kalbini teşkil eder. Nüfus olarak da 25 milyonu bulan Kürt nüfusu mevcudiyetinin bulunduğu hemen hemen her yerde sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların çıkış noktasını kamuoyunun dezenformasyon bombardımanının etkisi altında olması da etkilemektedir. Türkiye kamuoyunu bu etkilerden kurtarmadan, duru, arı ve doğru bilgilendirme olmadan, Kürt sorununu bütün yönleriyle aydınlatmadan meseleleri anlamak ve çözüme kavuşturmak mümkün değildir. Yine bu sorunu doğru ve kalıcı bir çözüme kavuşturabilmek için günümüz dünyasının sosyal ve ekonomik durumunu kavramanın yanında, Türkiye’nin Osmanlı’dan itibaren yaşadığı olayları, tarihi süreci, Tanzimat’tan sonraki gelişmeleri, İttihat-Terakki ve Cumhuriyet dönemi siyasi tarihimizi de çok ayrıntılı bir şekilde bilmek gerekmektedir. Yavuz Sultan Selim dönemiyle Osmanlı’nın hizmetine giren Kürtlerin sayesinde Ortadoğu’nun kapılarının açıldığı unutulmamalıdır. Kürtlerle ittifak, Irak, Azerbaycan, Halep ve Şam’ın yolunu açacaktır.

Birinci Dünya Savaşı’nın şartlarında tüm İslam coğrafyasına zorla ve hile ile kabul ettirilen sistemler, yaşadığımız yüzyıl boyunca derin acılara sebep olmuştur. Ulus, ulusalcılık, milliyetçilik ve ırkçılık gibi kavramları yeniden tartışmalı ve yeni bir analiz yaparak bu çerçeve de incelemeliyiz.

Türkiye’de Kürt sorunu referans gösterilip yaklaşık 50 bin insanın hayatını kaybetmiş olması, ne denli ağır bir sorunla karşı karşıya bulunduğumuzu göstermeye yetmektedir. Bölgesel ve uluslararası platformda değişen her kare neredeyse doğrudan Kürt sorunu ile ilgili olmaktadır. Türkiye’yi zaafa uğratmak isteyen güçler için Kürt sorunu son derece kullanışlı bir araçtır. Söz konusu sorun çözülmedikçe ne Türkiye, kendinden istenilen performansı gösterebilir ne de bölgenin sorunlarını çözebilecektir.

Kürt sorununun siyasi, sosyal ve ekonomik boyutları her zaman önemini korumaya devam ediyor. Dış devletlerin ülkeyi sıkıntıya sokabilmesi için Kürt sorunu çok önemli bir sebep olarak durmakta. Bu sorunu çözmek ülkenin başında olan birçok sıkıntıyı da bitirmenin yapı taşı olacaktır. Sorunun çözülebilmesi için öncelikle iyi anlaşılması ve doğru bir şekilde tanımlanması gerekir. Teşhiste bulunmadan tedaviye geçmek ve başarılı olmak mümkün değildir. Ya, Kürt sorununu insan hakları ve

evrensel hukuk kuralları çerçevesinde ileri boyutlu çağdaş bir demokrasiyi kuracak ve AB ile bütünleşerek kalkınacak, sanayileşmemiz hız kazanacak ya da azgelişmiş, otoriter ve baskıcı bir ülke olarak kalacaktır. Bu atılım ancak ilerici, demokrat, yurtsever Türk ve Kürt aydınları, her türlü ön yargıdan kurtularak oluşturulacak güçlü bir demokratik hareketle olacaktır. Türk ve Kürt aydınları arasındaki karşılıklı yabancılaşma ve güvensizlik duygusu aşılmadan, böyle bir hareketin aşılması mümkün değildir. El birliği içinde sorunlara çözüm bulabilmenin en büyük güç kaynağı ise tarihimizde saklıdır.

Son bin yıllık tarihimizde Türklerle Kürtler arasında üç önemli temas noktası olmuştur:

1. 1071 Malazgirt Zaferi'yle Anadolu'nun kapılarının Müslümanlara açılmasıyla Türkler ve Kürtlerin Anadolu'yu yurt edinmeleri ve aynı çatı altında yaşamaları,
2. 16. yüzyılda Şah İsmail'e karşı Osmanlı'ya yardım eden Kürt din âlimi İdris-i Bitlisi'nin yardımları ve sonrasında Türk-Kürt münasebetleri,
3. Türklerle Kürtlerin tarihteki en kritik ve anlamlı temaslarından biri olan 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupalı ülkeler karşısında yenilgiye uğrayan Osmanlı'nın Kürtlerle olan münasebetleridir.

Çalışmamızın genel içeriğinde ortaya çıkan ortak kelimenin 'etnik' ve 'sorun' olduğunu görmekteyiz. Bu iki kelimenin birbiriyle ilintili, ama her biri kendi özerk alanında önemli beslenme kaynakları olan birden fazla boyutu vardır. Bunlar, siyasi, tarihi, ekonomik, sosyo-kültürel, bölgesel, uluslararası, küresel ve güvenlikle ilgili boyutlar olarak sıralanabilir. Sorunun bu ana maddelerinden şu veya bu maddeyi seçelim, gördüğümüz şu ki, çok yönlü bir sorunla karşı karşıya bulunuyoruz. En azından şu tespiti yapabiliriz: Ülkemizde yaşayan Kürt yurttaşlarımızın önemli bir bölümü mutlu değildir; seslerini yükseltmede şikâyet etmektedirler. Sorunları gündeme geldiğinde, onların adına hareket ettiğini iddia eden bir örgüt terör ve şiddet yöntemlerine başvurduğu için ülkenin geneli bundan rahatsız olmakta, bu nedenle de sebepleri, haklılığı, mahiyeti ne olursa olsun sorun üzerine düşünme ve karşılıklı müzakerede bulunma talebi sürekli ertelenmektedir. Bazı Kürt aydınlarının "terörden en çok Kürtler zarar görmektedir" demeleri bu açıdan önemli bir tespittir.

30 yıldan beri hayatını kaybeden binlerce insanın ardından günümüzde Kürt sorununda geldiğimiz en önemli nokta, yönetimin en tepesinde bulunanların da böyle bir sorunun varlığını kabul etmiş olmalarıdır. Bu kabulleniş gerisinde çözümü de getirmiş olacaktır. Çözüme ulaşılabilmek için de Kürtlerin sosyal yapısını ve buna paralel olan ve tanımlama da birçok farklılıklar olan Kürt sorunu kavramının ne demek olduğunu tartışmak gerekmektedir. Sosyal yapıda ise Kürtlerin menşei, dini-mezhebi, nüfusu, yayılma alanlarını bilmek meseleyi çözmede önemli referans noktasını oluşturacaktır.

Kürtlerin etnik yapısı ile birlikte yukarıda bahsettiğimiz tarihi geçmişimizi ve yapılan icraatları, doğruları-yanlışları ile bilmek vereceğimiz kararların isabetli olmasını sağlayacaktır. 1924 Anayasası'yla ilk dönem devlet politikası haline gelen sadece 'Türklük' vardır anlayışının Doğu'da ne kadar büyük kapanmaz yaralar açtığını ve bu yaranın darbelerle tekrar kanatıldığını ve nihayet 2002 yılı ile devlet politikasında Kürtlerin anlanmaya çalışılması ile sürecin nasıl pozitif bir hal aldığını görmek, sorunun çözümü adına da kalıcı kararlar alınmasını sağlayacaktır. Şeyh Sait İsyanı'ndan Dersim'e, oradan her on yıl yapılan darbeler neticesinde Doğu halkında meydana gelen travmayı görmek sorunun ne denli sosyolojik ve psikolojik kökenli olduğunu göstermektedir.

Kürt sorunu ile ilgili geçmişten günümüze bu kadar evre geçiren tarihimiz de Kürt sorununun tanımlama biçimleri de farklılıklar göstermiştir. Bu bağlamda gelenekçiler, milliyetçiler ve komünistlerin Kürt sorununa bakış açısının çok farklı olmasının sonucunda üç akımın Kürt sorununa karşı birliktelik sağlamada büyük sıkıntılara yol açtığını tarihi deneyimlerimizde gördük. Gelenekçiler İttihad-ı İslam'ı savunurken, milliyetçiler de kendi aralarında birkaç fikir ayrılıkları olsa da genel düşüncede Türklük çatısı altında toplanma anlayışı içinde olmuşlar buna karşın sosyalistler de ayrı bir Kürdistan'a kadar meseleyi götürmüşlerdir.

Günümüz siyasi partilerinin Kürt sorununa çözüm arayışları da çözümün önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Son dönem partilerinin Kürt sorununu 'sorun' olarak görmesi ve bu alanda kapsamlı çalışmalar yapması bu bölümün yazılmasını elzem hale getirmiştir. Ana gayeleri Kürt sorununa çözüm bulmak olan partilerin farklı çözüm arayışları çözümü çeşitlendirse de bazı noktaları da tıkamıştır.

Günümüzde Kürt sorunu halkın tüm kesimlerinin konuştuğu bir sorun olarak durmaktadır. Buna paralel olarak dünya görüşleri farklı olan aydınlarımızdan gelenekçi Ali Bulaç'ın, milliyetçi Mümtaz'er Türköne'nin ve sol görüşlü ayrıca Kürt aydınımız olan Tarık Ziya Ekinci'nin Kürt sorununa bakış açıları ve soruna çözüm arayışları çözüme önemli katkılar sağlamıştır. Aslında üç aydınımızın da samimane çözüme kavuşturmak istedikleri Kürt sorununa yaklaşımlarının ortak noktası; acilen 'demokratikleşmenin' sağlanması kanaatidir.

Ülkenin toptan Kürt sorununa sahip çıkması tabanda genel bir hareketlilik sağlamış ve bu sürece katkı sağlamak için sivil araştırma kuruluşları da ön ayak olmuştur. Bu sivil kuruluşlara bu kadar önem verilmesinin sebebi önemli akademisyenlerle çalışıyor olmaları ve yaptıkları çalışmaların uygulamada doğurduğu isabetli sonuçların gerçekleştirmiş olmasıdır.

Altı bölümde incelediğimiz Kürt sorunu problemlerini süzdüğümde bana göre karşıma üç ana sorun çıkmaktadır. Bunların başında bölgede kendisini hissettiren 'öteki' kavramının kabullenilmesidir. Yurt çapında bu ötekileşme düşüncesinden Kürt ve Türk sıyrılmasını sağlamak olmalıdır. Bu çıkış içinde geçmişten günümüze süre gelen birlikte yapageldiğimiz referansları kullanmakla olacaktır. Çanakkale Savaşı'nda Türk ve Kürtün aynı mezarda şehit olması büyük bir referanstır. İkinci büyük problem ise cahilliğin bölgede hüküm ferma olmasıdır. Hem pozitif hem de müsbet ilimlerde ciddi bir boşluk yaşanmaktadır. Bölgenin kanaat önderleri ile hareket edilip eğitim ve öğretim üzerine çalışmalar yapılmalıdır. Devlet pozitif ayrımcılığı bölgede uygulamalıdır. Üçüncü olarak da ekonominin bölgede çok kötü olmasıdır. Bölgenin hem tarihi hem de ticari olarak önemli bir yerde olması ekonominin hızla gelişebileceği bir pozisyon oluşturmaktadır. Bir an önce bölgede sağlanacak ilk iki sıkıntıyı halledebilmek ekonominin de bölgede iyileşmesini hızlıca sağlayacaktır.

Görüldüğü gibi Kürt sorunu çok şümullü ve çok girift bir problemler yumağıdır. Maalesef bu yumak her geçen gün çözüme ulaşamazsa çığ gibi büyüyecektir. Bu bağlamda son söz olarak da Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik kitabının önsözündeki ifadeleri bize ufuk açıcı mahiyette olmaktadır: "Bugün her şeyden önce daha çok, ülkenin geleceğine alternatif bakış açıları getirecek stratejik analiz çerçevelerine ihtiyaç vardır."

KAYNAKÇA

AK Parti, (2010), *Soruları ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci Milli Birlik ve Kardeşlik Süreci*, Tanıtım ve Medya Başkanlığı, İstanbul

Akgül, S., (1992), *Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Akyol, T., (2007), *Tarihten Geleceğe*, Truva Yayınları, İstanbul.

Akyol. M., (2007), *Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek*, Doğan Kitap Yayınları.

Anderson, B., (2001), *Milliyetçiliği Anlamaya Giriş,* (Ed.) M. Armağan *Tartışılan Sınırlar Değişen Milliyetçilik*, Şehir Yayınları, İstanbul, ss.11-30.

Arı, T., (2008), "Türk Amerikan İlişkileri Sistemdeki Değişim Sorunu mu?", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, C.4, s.13.

Armanoğlu, F., (1998), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Atabay, M., (2003), "Anadoluculuk", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.4: Milliyetçilik, İletişim Yayınları, ss. 516, İstanbul.

Atsız, N., (1967), *Orkun Dergisi*, Sayı 15.

Bahadıroğlu, Y., (2005), *Bediüzzaman Said Nursi Hayatı, Tefekkürü, Mücadelesi*, Nesil Yayınları, İstanbul.

Bilgi, M.S. (2003), *Türk Irak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu*, Asava Yayınları, Ankara.

Brand, M.A., (1992), *Apo ve PKK*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Bucak, M.R., (1991), *Bir Kürt Aydınından İsmet İnönü'ye Mektup*, Doz Yayınları, İstanbul.

Bulaç, A., (2010), *Kürtler Nereye*, Çıra Yayınları, İstanbul.

Burkay, K., (2008), *Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan I*, Deng Yayınları, İstanbul.

Cemal, H., (2007), *Kürtler,* Doğan Kitap, İstanbul.

Çakır, R., F. Çalmuk, (2001), *Recep Tayyip Erdoğan-Bir Dönüşümün Öyküsü*, Metris Yayınları, İstanbul.

Çay, A., (1996), *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, Turan Yayıncılık, Ankara.

Davutoğlu, A., (2009), *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul.

Demirel, E., (1999), *Terör*, I-Q Yayınları, İstanbul.

Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyomu, Ankara Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, ss.116-117.

Ekinci, T. Z., (2004), *Türkiye'nin Kürt Siyasetine Eleştirel Yaklaşımlar*, Cem Yayınevi, İstanbul.

Epözdemir, Ş., (2005), *TKPD 1968/235 Antalya Davası Savunması*, Peri Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, R. T., (2004), Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu, İstanbul, 10-11 Ocak.

Ergin, M., (2001), *Nurculuk Gerçeği*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.

Eröz, M., (1996), *Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ezer, F., (2003), "Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları", *Doğu Anadolu Bölge Araştırmaları 3.*

Güzel, H.C., (2007), *Kuzey Irak, Kürtçülük ve Ayrılıkçı Terör*, Timaş Yayınları.

İkdam Gazetesi (1920), Kürtler ve Osmanlılık, 22 Şubat 1336/1920, 27. Sene, Sayı 8273.

İnönü, İ., (1987), *Hatıralar II*, Bilgi Yayınları, Ankara.

Kafesoğlu, İ., (1970), *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Kalman, M., (1995), *Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişleri*, Nujen Yayınları, İstanbul.

Karpat, K., (1996), *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Alfa Yayınları, Ankara.

Kaya, M., (2006), "Türkiye'de Anti-Emperyalist Mücadele", *Journal of Historical Studies*, ss.1965-71.

Kılıç, A., (2007), *Büyük Kürdistan Küçük Türkiye*, Akasya Yayınları, Ankara.

Kılıçkaya, B., "Tarık Ziya Ekinci'yle Kürt Sorunu Üzerine", Haber Türk, 3 Mart 2011, haberturk.com.tr

Kirişçi, K., (2010), *Kürt Sorunu ve Gelişimi,* Tarih Yurt Vakfı Yayınları.

Kökce, H., (2011), *AK Parti ve Kürtler*, Okur Yayınevi, İstanbul.

Kuloğlu, A., (2004), "Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye", *Strateji Analiz Dergisi*, S.48, Asava Yayınları, Ankara.

Kutay, N., (1998), *Anılarım,* Avesta Yayınları, İstanbul.

Kürkçüoğlu, Ö., (1978), *Türkiye-İngiltere İlişkileri*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Lewis, B., (1996), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Lewis, B., (2004), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu.

Malmisanij, M., (1991), Said Nursi ve Kürt Sorunu, Doz Yayınları, İstanbul.

Meray, S., (1969), "Lozan Barış Konferansı Tutanaklar ve Belgeler", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları C.1,* ss.296.

Mürsel, S., (1976), *Bediüzzaman Said Nursi ve Devlet Felsefesi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.

Naci, K., (1997), *Kürt Kimliği Oluşum Süreci*, Belge Yayınları, İstanbul.

Nur, R., (1991), *Lozan Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Nursi, S., (2010), *Tarihçe-i Hayat*, Şahdamar Yayınları, İstanbul.

Othman, A., (2008), "The Kurds and Lausseane Peace Negotiations (1922-23)", *Middle Eastren Studies*, S.521.

Önen. N., (2003), "Reha Oğuz Türkkan", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, C.4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, ss.362, İstanbul.

Öztürk, S.,(2008), *İsmet Paşa'nın Kürt Raporu,* Doğan Yayıncılık, İstanbul.

Rişvanoğlu, M., (1994), Saklanan *Gerçek Kurmancılar ve Zazaların Kimliği*, C.2, Ankara.

Sanyel, S., (1986), *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika TBMM'nin Açılışından Lozan Anlaşmasına Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Serdengeçti, O.Y., (2006), *Bütün Eserleri, C.2*, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul.

Sevimay, D., (2009) , 'Süreç' Kürt Sorununda 29 Temmuz Sonrası Tartışmalar, Özgür Yayınevi, İstanbul.

Sonyel, S., (1995), *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, Ankara.

Şahiner, N., (2006), *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi*, Nesil Yayınları, İstanbul.

Şimşir, B. N., (2009), *Kürtçülük 1787-1923*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Şimşir, B., (2009), *Kürtçülük I*, Bilgi Yayınevi.

Tan, A., (2009), *Kürt Sorunu Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik*, Timaş Yayınları.

Tarih Terimleri Sözlüğü, (1981), "Medrese", Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınevi.

Toklucu, M., (2011), *"Kürt Sorununu Ateşleyen Dava",* Chronicle Dergisi, S 15, İstanbul, ss.86-90.

Tunaya, T. Z., (2001), *İslamcılık Akımı*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Tunçay, M., (2009), *Türkiye'de Sol Akımlar II*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Türköne, M., Yayman H., (2009), *Kürt Meselesi Nasıl Çözülmez, Demokratik Çözümden Milli Birlik Projesine,* Birey Yayıncılık, İstanbul.

Uluğ, H., (2007), *Tunceli Medeniyetlere Açılıyor*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Ünsal, A., (2002), *Umuttan Yalnızlığa. Türkiye İşçi Partisi (1961-1971),* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Üzümzsoy, Ş., (2003), *Yeni Dünya Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları*, İnkılap Yayınları, Ankara.

Yavuz, T., (2003), *ABD'nin Kürt Kartı*, Otopsi Yayınları, Ankara.

[Yazar Yok], (1977), "Türkiye'de Kürt Meselesi ve Devrimci Hareketin Görevleri", Devrimci Yol Dergisi, C.9, S.8.

Yeğen, M., (2009), *Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa Cumhuriyet ve Kürtler*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Yeşiltuna, S., (2007), *Atatürk ve Kürtler; Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey'in Raporları,* İleri Yayınları, İstanbul.

Yıldız, A., (2007), *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları,* İletişim Yayınları, İstanbul.

Zürcher, E. J., (2009), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,* (çev.) Y. Saner, İletişim Yayınları, İstanbul.

GAZETELER

Bugün Gazetesi

Başyurt, E., (2010), *Kılıçdaroğlu'nun Kürt Açılımı*, 21 Kasım 2010.

Cumhuriyet Gazetesi

Akçayürek, C., (2003), *Önemli Bir Görev*, 11/02/2003

İlhan, M., (2009), "Fırsat, Açılım ve Kapan 3-7 Ekim 2009".

Milliyet Gazetesi

Aşık, M., (2003), *Ortak Kazığı*,25/02/2003

Bala, F., (2003), *Ankara'nın İki Korkusu*, 1/3/2003

Bala, F., (2003), *Aşağı sakal, Yukarı Bıyık*, 14/03/2003.

Bala, F., (2003), *Kuzey Cephesine Yeşil Işık; Irak'a ABD için değil, Türkiye İçin Gireceğiz*, 2/2/2003

Cemal, H., (2003), *Tezkere TBMM'de Hayır mı Evet mi?,* 1/3/2003

Milliyet, (2003), *Ankara'yı Uyardık*, 24/3/2003

Milliyet, (2003), *Mehmetçik İzin Müzakere*, 22/03/2003.

Milliyet, (2003), *Rahatlatan Sözler: İkinci Tezkere İçin İkna Telefonu*, 3/3/2003.

Milliyet, (2003), *Türk Askeri Kürt Muhalifleri Böldü*, 7/2/2003

Radikal Gazetesi

Radikal, (2003), *Powell: Türkiye Irak'a Girmesin*, 17/3/2003

Yetkin, M., (2003), *Ankara'da bir şey dönüyor ama…,*8/3/2003.

Taraf Gazetesi

Çiçek, N., (2008), *Kürt İslam'ının Yeni Yol Haritası*

Zaman Gazetesi

Armağan, M., (2010), Dersim Tabusunu Yıkanlardan Birisi de Necip Fazıl'dı, 28/11/2009.

Armağan, M., (2010), *Dersimli Seyyit Rıza'da 12 Eylül de yakalanmıştı*, 19/08/2010.

Bulaç, A., (2009) "Öcalan Faktörü", 23.12.2009

Tanıyıcı, Ş., (2002), *AKP İslamcı mı Muhafazakar mı, Demokrat mı?,* (27.11.2002)

Türk'öne, (2011), "DTP'nin ve MHP'nin Tabula Rasası", 15.02.2011

Türköne, M., (2005), "Efsaneler ve Tanımlar", 31.08.2005

Türköne, M., (2009), "Hepimiz Kürt'üz", 19.02.2009

Türköne, M., (2009), "Polis Akademisi'nde Türkiye Modeli Çalıştayı", 2.8.2009

Türköne, M., (2009), "TRT Şeş li ser xéré be", 2.1.2009

Türköne, M., (2009), "Türk ve Kürt Kimlikleri", 2.9.2005

Türköne, M., (2005), "Üniformasız Milli Birlik ve Bütünlük", 1.9.2005

Ünal, A., (2010),"'Kürt Sorunu' Nereye Gidiyor", 27.12.2010.

İnternet

2002 Genel Seçimler, http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=14 erişim:5.5.2010

Bal, İ., Seçim Sandığına Kan Bulaşmadan, www.usak.orgtr/makale.asp?:d=619 erişim: 3.2.2010

Bıçaklı, A. H., www.foreingpolicy.org.tr/turkish/ erişim: 7.4.2010

Erdoğan, R. T., (2011), http://tr.wikipedia.org/wiki/Recep_Tayyip_Erdo%C4%9Fan erişim: 4.3.2010

http://www.sabah.com.tr/Siyaset/Dosyalar/2005/08/12/dosya_basbakanin_diyarbakir_konusmasi erişim: 19.02.11

Küpeli, A., www.tusam.net/makaleler.asp?id=450sayfa=46) erişim: 5.2.2010

Özköylü, G. (2002), *Kasımpaşalı Tayyip, Nasıl Tayyip Erdoğan Oldu*, http://dosyalar.hurriyet.com.tr/tayyip erdogan/tayyip.asp erişim. 3.10.2010

www.egm.gov.tr/egitim/dergi/eskisayi/34/yeni/zuhuri-kucukkaya.doc, erişim: 2.2.2010

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Enis GÜNEY
Doğum Yeri ve Tarihi : ORDU- 31.01.1983

Eğitim Bilgileri

Lisans Öğrenimi **:** Fatih Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce, Başlangıç Seviye Rusça
Bilimsel Faaliyetler :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : BÜSİAD Eğitim Danışmanı

İletişim

Adres :
Tel :
E-Posta Adresi : eminenisguney@hotmail.com

Diğer :

TARİH
06.06.2011